نیتشە و فێمینیزمی هاوچەرخ

ناوی کتێب: نیتشەو فێمینیزمی هاوچەرخ
نووسینی: نوشین شاهندە
وەرگێرانی : محەمەد کەریم
بابەت: فیکری
بەرێوەبەری هونەری: شیروان تۆفیق
مۆنتاژی کۆمپیوتەری: سەیران عەبدولرەحمان
سەرپەرشتیاری چاپ: فەرهاد رەفیق
ژمارەی سپاردن : ١١٠ ی ٢٠٠٦
چاپی : یەکەم ساڵی ٢٠٠٦
کوردستان -سلێمانی
www.sardam.info

نوشين شاهندة

نيتشةء فيَمينيزمى
هاوضةرخ

وەرگێڕانی لە فارسییەوە
محةمةد كةريم

سلێمانی- ٢٠٠٦

نیتشه و فێمینیزمی هاوچەرخ

زنجیرەی کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
کتێبی گیرفانی ژمارە(٧٥)

سەرپەرشتیاری گشتیی زنجیرە
ئازاد بەرزنجی

نیتشەو فێمینیزمی هاوچەرخ*

هـەرجۆرە نیشانەیەكی فێمینیـزم لای ئینسانەكان تەنانەت لای پیاوێكیش، ڕێگای چوونە نـاوەوە بـۆ نـاو بەرهەمـەكانی مـن دەبەسـتێ: ئەوسـا ئیـدی نـاتوانرێ پـێ بخرێتـە نـاو نـاخی ئـەم هـەزار لۆغانەیـەوە كەسیخناخە لە ئاشكراكردنی دلێرانە.

(اینك ان انسان ۱۱۱، ۳)

نیتشـە وا بەناوبانگـە كـەزۆر دژی ژنـە، كەواتـە بۆچـی فێمینیسـتەكان مـەیلیان بـەلای فەلسـەفەی نیتشەدا هەیـە؟ ئایـا دەتـوانرێ فەلسـەفەی نیتشـە لـە وتـە پـڕ لەسـوكایەتییەكانی دەربـارەی ژنـانو دژایەتییـەكانی بـۆ جوڵانـەوەی فێمینیسـتی ئـەوروپای مـۆدێرن جیابكرێتـەوەو ئـەو فەلسـەفەیە

---

* ئەم بابەتە بەشی سێیەمە لەكتێبی (زن در تفكر نیچە) نووسینی (نوشین شاهندە) بەوئومێدەی لە داهاتوودا بتوانم سەراپای كتێبەكە وەربگێڕم. (وەرگێڕ)

بەسەرچاوەیەك بۆ فێمینیزمی هاوچەرخ لەقەڵەم بدرێ؟ ئایا فەلسەفەی نیتشە دەتوانێت بۆ تیۆری فێمینیستی سوودمەندبێت؟ ئایا فێمینیستەکان دەتوانن سوود لەڕەخنەکانی نیتشە دەربارەی مێژووو بیری فەلسەفی بۆ ڕێگرتن لەهاتنەناوەوەی ژنان بۆ ناو ئەو مێژووە، وەربگرن؟ بۆچی فێمینیستەکان مەیلیان بەلای فەلسەفەکەی نیتشەدا هەیە، ئەوان چی لەخوێندنەوەی بەرهەمەکانی نیتشەو بیروباوەڕەکانی بەدەستدەهێنن؟ ئەمانە ئەو پرسیارانەن کە هەوڵدەدەین لەم بەشەدا وەڵامیان بدەینەوە.

بەشێوەیەکی گشتیی دەتوانرێ بگوترێ کە فێمینیستەکان، پەیوەندییەکی جۆراوجۆرو گۆڕاویان لەگەڵ فەلسەفەی نیتشەدا هەیە، هەندێکیان، دەربارەی سوودمەندیی فەلسەفەی نیتشە بۆ فێمینیزمی هاوچەرخ قسەدەکەنو هەندێکی تریان قسە لەزیانبەخشیی ئەو فەلسەفەیە دەکەن، لە راستیدا دەتوانین بڵێین لێرەشدا، هەروەکو باقیی بوارەکانی دی، هەمان ئەو تەمومژو ناکۆکییە بەدیدەکەین کە لەسەراپای وتەکانی نیتشەدا بوونیان هەیەو لەڕاستیدا هەمان ئەم تەمومژەیە کە وێڕای

دژوارکردنـــــی تێگەیشــــتنی راســــتو دروســــت لەبیروباوەڕەکانی نیتشە، بۆتەهۆی سەرهەڵدانی راڤـەو گوزارشـــــتی جیــــاواز ســــەبارەت بەبۆچــــوونو بیروباوەڕەکانیو لەئەنجامیشـدا بۆتـە هـۆی ئـەکتیڤیو تازەیی ئەو بیروباوەڕانە. رەنگـە گـرنگترین کاریگـەریی نیتشـە لەسـەر بـیری سـەدەی بیسـت و دوای ئـەوەش ئـەوەبێ کـە نیتشـە بـوو بـە ئیلهام بەخشـی مامەڵـەو بـیری نـوێ، ئـەم قسـانە دەربـارەی کاریگـەریی نیتشـە لەســەر فێمینیزمــی هاوچــەرخیش ڕاســتن. خــودی فێمینیســـتەکانیش دەربـــارەی پەیوەنـــدیی نێـــوان (نیتشەو ژن)، لـەدەوری ئـەو مەسـەلەیە کۆبوونەتـەوە کە دەبێ چۆن وتەکانی نیتشە دەربارەی ژنـانو ژنێتـی راڤــە بکــرێن؟ ئــەوەی فێمینیســتەکان لــەم بارەیــەوە بەدییان کردووە، ئـەوە روخساری پـڕ لـە سـووکایەتیو گاڵتەجاڕیی وتەکانی نیتشە نییـە، بـەڵکو ئـەوە هـەوڵی (ئـەو)ە بـۆ بەدەسـتەوەدانی شـێوازێکی نـوێ لـەگوتارو نووسینو فیکر، کە دەتوانێ بۆ فەلسەفەی فێمینیستی زۆر ســوودمەندبێ، لەڕاســتیدا دەتــوانین بڵــێین کــە ((بەســوودترین لایــەنی نووســینەکانی نیتشــە بــۆ فۆرمەڵـەبوونی فەلسـەفەی فێمینیسـتی، لەهەڵوێسـتی

ڕاشـكاوانەی ئـەودا نييـە دەربـارەی ژن، بـەڵكو دەبـێ لەشـــێوازو هـــەوڵی نيتشـــەدا بـــۆ خســـتنەڕووی فەلســەفەيەك دەربــارەی لــەش‌و ئاشــكراكاريی ئــەو دەربــارەی خوازەكــانی گۆتــەی فەلســەفيی‌و شــێوەی تايبــەتی نيتشــە بــۆ هەڵوەشــاندنەوەی پێشــداوەريی (نێرانە) لەبيروعەقڵی خۆرئـاوادا، بدۆزينـەوە)) (كيـت انسل- پيرسون، ١٣٧٥: ص ٢٤٣-٢٤٤).

لەم بەشـەدا، ئێمـە دەربـارەی هەنـدێ لەبنـەماكانی فەلسـەفەی نيتشـە قسـەدەكەين كـە فێمينيسـتەكانی بـــەلای خۆيـــدا ڕاكێشـــاوەو چـــەند ڕێگەيـــەكی بـــۆ پێشخســـتنی بزوتنـــەوەی فێمينيســـتی خســـتۆتە بەردەميان ، بەڵام بەرلەوە بۆ ئاشـنايی و تێگەيشـتنی باشــتر، دەبێــت چــاوێك بەجوڵانــەوەی فێمينيــزم و زەمينــە فەلســەفييەكانی و ڕەخنــەی فيمينيســتانەدا بخشـێنين لەپێكهاتـە ئايـديۆلۆژيی و ڕووناكبيرييـەكانی كۆمەڵدا .

بەشی یەکەم

جووڵانەوەی فێمینیزم

جووڵانــەوەی فێمینیــزم جووڵانەوەیەکــە تیایــدا لایەنگیریی لەمافی ژن دەکرێ لەوێوە کە ژنان هـەرگیز لەپێگەی راستەقینەی خۆیاندا نەبوون یـان بەدەگمـەن لـەو پێگەیــەدا بــوون، ئــەم جووڵانەوەیــە خوازیــاری ئەوەیە کە پێگەی راستەقینەو شایستەی ژنان بۆ ژنـان بگەڕێنرێتەوە، ژنان هەمیشە ناچاربوون لەکوێرە رێـوە بچــنە مەیــدانی کۆمەڵایــەتیو سیاســیو رۆشــنبیریو فکرییــەوە، لەبەرئــەوەی هەمیشــە ژن وا لەقەڵەمــدراوە کـە بـوونی پەیوەسـتە بـەپیاوەوە، ژن شـوناسو بـوونی ســەربەخۆی نــەبووەو جگــە لەئاوێنــەی خــەیاڵاتی خۆنواندنو هەلپەرستی پیاو هیچ نەبووە کە هەمیشـە وەکــو ئــامرازو هۆکــار بــۆ گەیشــتن بــەئامانجو ئارەزووەکانی خۆی بەکاریهێناوە. ئەوە راسـتییەکە کـە (ژنــان لەگــەڵ پیاوانــدا بەیەکســانی ئیمکانــاتی پێگەیشتنیان لەبەردەسـتدا نییـەو دەتـوانین بڵێین کـە لەســەراپای کۆمــەڵگا مرۆڤایەتییەکانــدا، هەڵبەتــە بەپلـەی جیـاواز، خـاوەنی مـافی کۆمەڵایـەتی یەکسان نــین لەگــەڵ پیاوانــدا، بەنیســبەت گەشــەکردنی

ئـــــابووریی‌و کۆمەڵایەتییـــــەوە لەکۆمەڵگــــــە پێشکەوتووەکاندا ژنان مافی زیاتریان هەیـەو هاوشـانی بەدەســتهێنانی مــافی سیاســیو ئــابووری، لەســەدەی بیسـتدا، جیـاوازیی خۆیـان لەگـەڵ پیاوانـدا لەپێگـەی کۆمەڵایەتیـدا کەمکردۆتــەوە، بــەڵام هێشــتا ئەمــە بەمانای یەکسانی تەواو نییە کـە جووڵانـەوەی ئـازادیی ژنان بەڕاستی خوازیارێتی) (بابك احمدی،١٣٧٨،ص١٧١).

پیـاوان چـەندین سـەدە ژنانیـان چەوسـاندۆتەوەو بــواری فێربــوونو پــەروەردەکردنو شــارەزابوونیان نــەداونو ژنانیــان لەناوەنــدەکانی دەســەڵات، واتــە لەمەیدانـــە کۆمەڵایــەتیو سیاســیو ئابوورییــەکان دوورخســتۆتەوە. بەشــێوەیەکی گشــتی (ڕێبــازی زاڵ بەســـەر روخســـارە رۆشـــنبیرییەکاندا لــــەپێناوی ئاراســـتەکردنی نابەرابـــەریی ژنـــانو پیاوانـــــدا فۆرمەڵـەبووە) (هـەمان سەرچـاوە). لەگـەڵ ئەوەشـدا هەندێ لەپیاوان باوەڕیان وایە کە ژنـان وێـڕای ئـەوەی لەگەڵ پیاواندا خاوەنی بـەهای یەکسـانن، دەتـوانن لـەو مەیدانانـەدا پابەنـدی هـیچ پیاوێـك نـەبن، بـۆ نموونـە ژنــانی ئــەمڕۆ دەتــوانن بەپیشــەکانی خۆیــان، وەکــو دکتــۆرو مامۆســتاو ئەنــدازیارو کاتــبو هتــد، بــژینو

ژیـانی خۆیـان بـەرەو پێشـەوەبەرن، بـەڵام ئـەوەی ئاشکرایە ئەوەیە کە ئەو پێگەیەی ئـەم جـۆرە پیاوانـە دەمی لێدەکوتن‌و کۆمەڵ بۆیـان فەراهەمـدەکات، تـەنها لەسنووری کارکردن‌و لـەژێر چاودێری پیاواندایـەو بـۆ پیاوانـە، ئـەو رۆڵـەی کـە کۆمـەڵی پاتریـارك بـەژنی دەدات، وەکو پلەکانی پەیژەیەك وایە کـە دەبـێ پیـاوان بەسـەریدا هـەنگاوبنێن بـۆ ئـەوەی بگەنـە بـەرزترین پێگەی خۆیان. لـەم روانینـەدا، بـۆ پیـاوان، ژنـان تـەنها کۆمــەڵێ پەیکــەرو لاشــەن بــۆ تێرکردنــی ئــارەزوو خواسـتە سێکسـیەکانیان نـەك کەسـانێك کـە بەڕاسـتی خاوەنی مافی یەکسان‌و بەهاو رێزی یەکسانیان هەیە. بەمشـێوەیە (ژن بـەپێی ماهیـەتێکی زگمـاك بـەژنیی لـەدایك نابـێ، بـەڵکو کۆمەڵگـە بەرەبـەرە دەیکـات بـە(ژن)، واتــە دەیکـات بەبوونـەوەرێکی ژێردەسـت) (هەمان سەرچاوە،ل١٧٢).

هەنـدێکی تـر لـەپیاوان باوەڕیـان وایـە لـەوێوە کـە ژنـان بەشـێوەیەکی مێـژوویی وایـان هەڵبـژاردووە کـە لـەدەرەوەی ماڵـەوە چـالاکییان نـەبێت، لـەم رووەوە خۆیـــان لـــەهێزی کـــارو مەیدانـــە جیاوازەکـــانی بەدەســـتهێنانی دەســـەڵات دوورگرتـــووە، لەبەرئـــەوە

لەکاتێکـدا کـە لـەدەرەوەی ماڵـەوە دەسـت بەچـالاکیی دەکەن، دەبێ لەقۆناغە نزمەکانەوە دەست پێبکـەن بـۆ ئـەوەی دوایـی بتـوانن بگەنـە پلـە بـەرزەکانی پەیـژەی پێگەیشـتن‌و پێشـکەوتن، بـۆ نموونـە بگەنـە پلـەی بەڕێوەبـەر، سـەرۆك، ئەنـدامی چـالاکی کۆمەڵایـەتی‌و هتد، بەڵام ئەوەی بنەمای فێمینیـزم شـەفافی دەکات‌و روونـی دەکاتـەوە، ئەوەیـە کـە پیـاوان نائاگـا یـان بەهۆشـیارییەوە ژنانیـان چەوسـاندۆتەوەو کـەمتر رێگـەیان داون دەربـارەی تیـۆرە کۆمەڵایـەتی‌و سیاسـی‌و ئابووریـیـەکانی کۆمەڵگەکـەی خۆیـان قسـەبکەن‌و تەنانـەت جـاری وا بـووە رێگـەی ئەوەشـیان نـەداوە دەنگی ژن بەگوێی کەس بگات. بەرێگەنەدانی ژنان کە دەربارەی بیروباوەڕو بۆچوون‌و بەرپرسـیارێتییەکانیان قسەبکەن‌و بەبەها دانەنان‌و رێزنەگرتنی ژنان، پیـاوان ژنانیـان چەوسـاندۆتەوەو دەنگیـان لەگەرویانـدا تاسـاندون‌و ئـەوەی کـە بەمـەعنای ژنێتـی‌و بـەژن ناوبردنـە، بەبێبـەهاو بێبایـەخ خسـتوویانەتەڕوو. لەئەنجامدا، پیاوان ژنانیان بە(غەیری خود)یان (ئـەوی دی) زانیـوەو وایـان لێکـردوون کـە بـەهاو بایـەخیان نەبێت.

ئامـانجی جولانـەوەی فێمینیـزم ئەوەیـە کـە ئـەم بۆچوونە بگۆڕێ کە بەنزمو ژێردەستە لـەژن دەڕوانـێ. جولانـەوەی فێمینیـزم بـەدوای ئـەوەدا دەگـەڕێ کـە بوارێـك برەخسـێنێ بۆئـەوەی ژنـان پێناسـەی خۆیـان بکـەن، بـەها تایبەتییـەکانی خۆیـان فۆرمەڵـە بکـەنو لەمەیدانـــە سیاســـیو کۆمەڵایـــەتیو زانســـتیو رۆشـنبیرییەکاندا دەنگـی خۆیـان بـەگوێی کەسـانی دی بگەیـــەنن. ئـــەم جولانەوەیـــە ئومێـــدەوارە بـــەوەی کۆمەڵگەیـەك دروسـتبێ کـە تیایـدا ژنـیش وەکـو پیـاو، رێـــزو بەهادارییـــە تایبەتییـــەکانی خـــۆی هـــەبێو لەبنچینەدا وەکو مرۆڤێك شایانی رێزو بەهابێت.

مێژووی جوولانەوەی فێمینیزم

لـــەڕووی مێژووییـــەوە دەتـــوانرێ جوولانـــەوەی فێمینیستی بکرێ بەسـێ قۆناغـەوە، کـە هەریەکـە لـەم قۆناغانە وەکو زاراوە بە(شەپۆل)ناودەبرێ:

١-فێمینیزمی شەپۆلی یەکەم یان نـەوەی یەکـەم کـە لەســـاڵی(١٨٤٥)ەوە دەســـتی پێکـــردو تاســـاڵی(١٩٤٥) بەردەوام بوو.

٢-فێمینیزمی شەپۆلی دووەم یان نەوەی دووەم کە لەساڵی(١٩٤٥)ەوە هەتا(١٩٩٠)بەردەوامبوو.

٣-فێمینیزمی شەپۆلی سێیەم یان نەوەی سێیەم کە لەساڵی(١٩٩٠)ەوە دەستی پێکردووەو هەتا ئێستاش بەردەوامە. رەنگە بتوانرێ رەگوریشەکانی فێمینیزمی شەپۆلی یەکەم بگەرێنرێتەوە بۆ شۆڕشی پیشەسازیی کە بواری بەژناندا جەخت لەیەکسانیی کۆمەلایەتی بکەنەوەو داوای مافی یەکسان لەگەڵ پیاودا بکەن. لەم رووەوە فێمینیزمی شەپۆلی یەکەم زیاتر لایەنی (ماف)بەسەریدا زاڵبوو. فێمینیزمی شەپۆلی دووەم، شتێکی زیاتر لەنایەکسانییە کۆمەلایەتیەکان دەخاتە ژێر پرسیارەوەو خوازیاری گۆڕانی بونیادە سیاسیو کۆمەلایەتیو فەلسەفییەکانی کۆمەلگەیەو داوای هێنانەکایەی زمانی میتۆدۆلۆجیاو بیری فەلسەفی تایبەتی ژنان دەکات، لەم رووەوە ئەم فێمینیزمە فێمینیزمێکی شیکارییە کە بەبەکارهێنانی دەروونشیکارییو زمانناسیو فەلسەفە، بەربەرەکانیی ئەو بنەمایانەی کۆمەڵ دەکات کە لەسەر بیرکردنەوەی پیاو بنیاتنراون. فێمینیزمی شەپۆلی سێیەمیش زیاتر بەئیلهام وەرگرتن لەتێڕوانینی (هێلین سیسو- Helene

Cixous) دەربارەی جیاوازیی سێکسیو ئـازادی سێکسی، دەیــەوێ (جیاوازییــەك)رەتبكاتــەوە كــە لەڕێگــەی ڕووبەڕووبوونــەوەی سێكســی ژنوپیــاوەوە ســەری هەڵـداوە فێمینیسـتەكانی شـەپۆلی سـێیەم بـۆ ئـەوەی ناپەیوەسـتی خۆیـان بـەپیاوو سێكسی پیـاوەوە ئاشـكرا بكەن، مـەیلی هاوڕەگەزخوازانـە نیشـاندەدەن بۆئـەوەی لـەو ڕێگەیـەوە ئـەوە دەربـبڕن كـە هـەتا لـەو بوارەشـدا پێویســتیان بــەپیاو نییــە (بــەم گروپــە دەوتــرێ - Lesbian Feminists) .

ئەگەرچی زۆركەس باوەڕیـان وایـە كـە فیمینیسـتە هاوچــەرخەكانو چــالاكیو تیۆرەكــانی ئــەوان خــاڵی دەسپێكی خۆی لەجووڵانـەوەی ئازادیخوازانـەی ساڵانی شەســتەوە بەدەســتهێناوە، بــەڵام دەبــێ ڕەگوڕیشــە ڕاسـتەقینەكانی جووڵانـەوەی فێمینیسـتی بەدەیـەكانی كۆتایی سـەدەی بیست بزانـرێ، بەدرێـژایی ئـەوەی كـە سەردەمی پێشكەوتن بەدیاری بۆ هێنـاوین. بەدرێـژایی ئەو ماوەیە ژنان مافی دەنگدانیان بەدەستهێناو بـوون بەچـــالاكی دیـــار لەمەســـەلە كۆمەڵایەتیـــەكانی سەردەمەكەی خۆیانـدا، وەكـو چاودێریی تەندروسـتی، پــەروەردەو فێركــردن، سیاســەتو ئــەدەب، بــەڵام

یەکسـانی لەگـەڵ پیـاودا لـەم بوارانەشـدا لـەدەرەوەی دەسەڵاتیاندا مایەوە.

لەسـاڵی١٩١٩دا (ڤێرجینیـا وۆڵـف - VirginiaWoolf) (1882-1941))، بناغەی رەخنەی فێمینیستی لەوتارێکدا دانـا کـە بـەناوی (ژووری تاکەکەسێك- Room of Ones Own) بـوو تیایـدا باسـی کێشـەکانی ژنـانی نووسـەری دەکرد، ڤێرجینیا لەو نووسینەدا باسی ئەوەی کـرد کـە پیاوان وەکو بوونەوەری بچوك‌و نزم رەفتاریـان لەگـەڵ ژنان کردووەو دەیکەن، بـەڕای ئـەو، ئـەوە پیـاوانن کـە مانا بەهەموو شـتێ دەبەخشن‌و هـەموو شـتێ پێناسـە دەکەن. تەنانەت ئەوە پیاوە کە ژنێتی پێناسە دەکات‌و تـەواوی دامــەزراوە سیاسـی، ئـابووری، کۆمەڵایــەتی، ئــەدەبی‌و فەلســەفییەکان دەخاتــە ژێــر کــۆنترۆڵ‌و چاودێری خۆیـەوە. سـەرەتای جـەنگی دووەمـی جیهـان لەسـاڵی١٩٣٩داو کێشـەکانی بـەر لەشـەڕو دوای شـەڕ، سـەرنجی تاکــەکانی لەســەر کۆمــەڵێ بابــەتی تــر چڕکردەوە. پێشکەوتنی بـیری لـەو جـۆرەی دواخست، بـەڵام لەگـەڵ بڵاوبوونـەوەی کتێبـی (رەگـەزی دووەم- Second Sex)ی (سیمۆن دوبۆڤوار-

(Simone de Beauvoir) (1908-1986)لەساڵی ١٩٤٩دا، بایـــەخی فێمینیســـتی جـــارێکی تـــر دەرکەوتـــەوە. دوبۆڤـوار لـەم بەرهەمـەی خۆیـدا-کـە دەبـێ بـەکارێکی بنـــەڕەتی دابنـــرێ لـــەفێمینیزمی ســـەدەی بیســـتدا رایگەیانـــد کـــە کۆمەڵگـــەکانی خۆرئـــاوا، کۆمەڵگـــەی پاتریـارکین، واتـە ئـەو کۆمەڵگەیانـەن کـە بەدەسـتی پیـاوان کۆنترۆڵـدەکرێن. دوبۆڤـواریش وەکـو ئـەوەی پێش خۆی، واتـە ۆۆلف، بـاوەڕی وابـوو پیـاوان ئـەوەی کـە بـەمانای مـرۆڤ بوونـە پێناسـەی دەکـەنو لـەو رووەوە، ئەوەش کە بەمانای ژن بوونە پێناسـە دەکەن. دو بۆڤـوار لـەم بارەیـەوە دەیـوت لـەوێوە کـە ژن پیـاو نییـە، دەبـێ بـە(ئـەوی دی-Other)، دەبێـت بەبابـەتێك کە پیاو(بکەر)، بوونی پێناسەو دیاری دەکات.

ســـیمون دوبۆڤـــوار بەبـــەکارهێنانی بوونگـــەرایی (ئەگزیستانسیالیزم)ی سارتەر، هەوڵیدا رۆڵی ژنو پیاو شیبکاتەوە. لەڕوانگـەی سـارتەرەوە، مـرۆڤ سروشـتێکی هەتاهەتایی نییـەو هەریـەکێ لەئێمـە ئـەو شـتەین کـە خۆمان هێناومانەتە ئـاراوە، ئـەم مەسـەلەیە دەربـارەی ژنو پیاویش راستە، دوبۆڤوار بـاوەڕی وابـوو نـاتوانرێ سروشتێکی لەپێشـدا دەستنیشـانکراوو هەتاهـەتایی بـۆ

ژن یان پیاو لەبەرچاو بگیرێو ئەو سروشتە لەپێشدا دیاریبکرێ یان بەجێگیرو لەگۆڕان نەهاتوو دابنرێ. بەباوەڕی دوبۆڤوار، پیاوانو ژنان دەبێ خۆیان لەکۆتی پێشداوەریی دەمارگیرانە رزگاربکەن، کە سروشتی پیاو بەئەکتیفو مەترسی قبوڵ کەرو زیادەخواز دەزانێو بۆ ژنیش بەسروشتێکی دۆگماو وابەستە قایلە، هەروەها ناونیشانی کتێبەکەی دوبۆڤوار ئەوە نیشاندەدات، کە دوبۆڤوار باوەڕی وایە کە هەمیشە ژن خۆی وەکو پاشکۆو ژێردەستەی پیاو دەبینێ، ژن تەنیا ئەکتەرێکە کە رۆڵی دووەمی هەیە لەدامەزراوە کۆمەلایەتیو رۆشنبیرییەکانی کۆمەلگەکەی خۆیدا، چونکە هەموو ئەم دامەزراوانە بەدەستی پیاوانو لەژێر چاودێریی پیاواندا بەڕێوەدەچن و ژنان تەنیا دەتوانن کار بۆ پیاوان بکەن. جاری واش هەیە ژنان هیچ رۆڵێکیان نییە لەمەسەلە کۆمەلایەتییەکانو رێکخراوە رۆشنبیرییو سیاسییەکانی کۆمەلگەکەی خۆیاندا، وەك ئەوەی بابەتو تەوەری سەرەکیی رۆشنبیریی ئێمە تەنها پیاوان پێکی دەهێننو ژن لەم رێگەیەدا جگە لەوەسیلەیەك بۆ پیاوان شتێکی دیکە نییە. لەم رووەوە دوبۆڤوار باوەڕی وایە کە ژن دەبێ

ئابلۆقـەکانی کۆمەڵگـەی پاتریـارکی بشـکێنێو ئەگـەر دەیەوێ ببێ بەمرۆڤێ لەپایـەگای راسـتەقینەی خۆیـدا دەبێ دژی ئەو چین بەندییەی پیاوان خەبات بکات کە ژن وەکـو(ئـەوی دی)حسـاب دەکـەنو خـۆی پێناسـەی بکـاتو خـۆی بناسـێنێ. لەگـەڵ هـاتنی شەسـتەکانی سـەدەی بیسـتو چـالاکییە سیاسـیو کۆمەڵایەتییەکانیـدا، بۆچـوونو قسـەی فێمینیستەکان ئـاوازێکی تـازەی پەیـداکرد. لەگـەڵ جوڵانەوەیانـدا لەمەیـدانی سیاسـیداو چـوونە نـاو مەیـدانی ئـەدەبیی بەدرێژایی ساڵانی١٩٦٠-١٩٧٠، رەخنـەگرە فێمینیستەکان بەڵگەیـەکی زۆریـان سـەبارەت بەدەسـەڵاتی پیـاوان بەسەر ژنانـدا لەرێگـەی باڵادەسـتی پیاوانـەوە باسـکرد. لەم رووەوە، دوای رەخنەگرتن لەپێکهاتە سیاسییەکانی کۆمەڵگـە، دەسـتیان دایـە رەخنەیـەکی بنـەڕەتی لەپێکهاتـەی زمانـداو دژی پێشـداوەریی سێکسـی لەزمانـدا وەسـتانەوە. لێـرەدا لەرەخنـەی سیاسـیو شـیکاریی دەکۆڵینـەوە، بـەڵام بەرلـەوە دەبـێ زەمینـە فەلسەفییەکانی فێمینیزمی هاوچەرخ باس بکـەین کـە رایەڵی نێوان ئەم بزووتنەوەیەو بیروڕای نیتشەیە.

زەمینە فەلسەفییەکان

زەمینـــە فەلســـەفییەکانی گەشـــەکردنی ئـــەو فێمینیزمەی کە کاریگەریی نیتشەی لەسەرە، رەنگە زیـاتر بتـوانرێ بـەو کارانـە لەقەڵـەم بـدرێ کـە فەیلەسـوفە فەرەنسـییەکانو لـەوانیش جـاك دریـدا- Jaques Derida و میشـیل فۆکـۆ Michel Foucault (1926- 1984)) لـە سـەر بەرهەمـەکانی نیتشـە ئەنجامیانـداوە، ئـەم دوو فەیلەسـوفە فەرەنسـاییە کـە دەتـوانین بڵـێین بـیری پۆسـت بونیادگـەریی لەسەردەسـتی ئـەمان فۆرمەڵـەبوو، هـەردووکیان لـەپێناوی بـیری نیتشـەدا، تـەواوی عەقلانییـەتی مۆدێرنێتەی خۆرئاوایـان خستە ژێـر پرسـیارەوە، ئـەم دوو فەیلەسـوفە لەبنچـینەوە نکـۆڵی لـەرێبازی میتافیزیـك لـەفیکری خۆرئـاواداو ئـەو دوالیزمـەش دەکەن کە ئەم فیکرە بنیاتی دەنێ، بۆ نموونە دریداش هـەروەکو نیتشـە، هـەرجۆرە باوەرێـك بەدژایـەتیی بەهاکان رەتدەکاتەوە کە بـە(میتـافیزیکی ئامادەبوون) نـاوی دەبـات، بـەرای دریـدا بنچـینەی میتـافیزیکی خۆرئـاوا لەسـەر ئـەو ئەگـەرە وەسـتاوە کـە ((مانـا،

هەمیشـــــە، ئامادەیـــــەو مانـــــەوەی بەنـــــەزانراوی لەبێدەسەلاتیی ئێمـەوە لـە دۆزینـەوەی ڕێگـەی ڕاست، یان لەناڕاستیی ئەو ئامرازەوە سەرچاوەی گرتـووە کـە هەڵمانبـژاردووە. دریـدا دەڵێـت لەمێـژووی فەلسـەفەی خۆرئاوادا، هەمیشە گریمـان لەسـەر ئـەوەبووە کـە مانـا لەقسـەو عەقڵـدا (کـە هـەردووکیان بـە واژەی یۆنـانی Logos دەردەبـــڕڕێن)، ئامادەیـــە، دریـــدا ئـــەم بـــاوەڕی ئامـــادەبوونی راســـتەوخۆیەی بـــەمانای (میتـــافیزیکی ئامـــادەبوون) نـــاوبردووە)) (بابـــك احمـــدی، ١٣٨٧: ص ٤٨٣).

بنچـــینەی میتافیزیـــك هەمیشـــە لەسەرچـــاوەی جیـــــاواز یـــــان لەڕووبەڕووبوونـــــەوەی دوالیزمـــــەوە دەســـتپێدەکات: بـــۆ نموونـــە دنیـــا لەبەرامبـــەر ڕۆژی دواییـــدا، شـــەڕ لەبەرامبـــەر خێـــردا، درۆ لەبەرامبـــەر ڕاستیدا، لەش لەبەرامبەر ڕۆحدا، سروشت لەبەرامبەر فەرهـەنگو دواجـار ژن لەبەرامبـەر پیـاودا. ڕەخنـەی دریدا، لەمیتافیزیك ڕاست هەمان ئەو ڕەخنەیەیـە کـە نیتشـە لـەمیتافیزیکی هەیـە، ئـەو ئـەم بەراوردانـەی قبوڵ نییە: ((ڕەخنەی سەرەتایی دریـدا لـەمیتافیزیکی خۆرئـاوا ئەوەیـە کـە بـیری فەلسـەفی زانسـتی خۆرئـاوا

هەمیشە زینـدانیی فاکتـەری دوو جەمسـەری بـووە کـە خۆی دروستیکردوون‌و پاشان وایزانیووە کە لەڕاستیدا هـەن، بـیری میتافیزیـك هـەرگیز نـەیتوانیووە خـۆی لەبەندیی ئـەم زیندانـە رزگـار بکات)) (بابـك احمـدی، ۱۳۷۰، ص ۳۸٤)

هەڵوەشـــاندنەوە (تفکیـــك)ی دریـــداش راســـت بەهـەمان مانایـە، واتـە دریـدا بـەنیازی هێنانـە ژێـر پرســیاری مـــەیلی کـــۆن‌و میتـــافیزیکی فەلســەفەی خۆرئاوایـەو بـەهاوکاریی رێبازێـك کـە بەهەڵوەشـانەوە نــاونراوە، رەخنــە لەبنــەمای رێبــازی میتــافیزیکی خۆرئاواو بنچینەی ئەو رێبـازە دەگرێـت، بـەم شـێوەیە نیتشـە بنــەمای کارەکـەی بـۆ دریـدا ئامـادەکردووە، هـەروەکو پێشـان بینیمـان‌و لەئایندەشـدا دەیبیـنین، بـــاوەڕ نـــەبوون بەدژایـــەتیی بـــەهاکان کـــە رووبەڕووبوونــەوەی پیــاو/ ژن‌یــش یەکێکـە لەوانــە، هـەروەها رەتکردنــەوەی هـەموو جـۆرە دوالیزمێـك‌و رەخنەگرتنی تـەواو لەنـەریت‌و میتـافیزیکی فەلسـەفی خۆرئاوا، هەموو ئەمانە لەبنـەما سـەلێنراوەکانی بـیری نیتشەن.

فۆکـۆش وەکـو دریـدای هاوچـەرخی، بانگەشـەی هەڵوەشاندنەوەی دەربڕینە باوەکان دەکات، چ لـەزمانی فەلسـەفەو زانسـتو چ لـەزمانی رۆژانـەدا، بـەباوەڕی فۆکـۆ ئـەم زمانـە بـەتاڵ نییـە، بـەڵکو هـەڵگری پێشـگریمانەو وێناکردنـە فەرهەنگییـەکانی رێبازێکـە. ((شـیکردنەوەی قسـەی رەخنەگرانـە- Critical Discourse Analgsis= CDA کـە بەشـێوەیەکی رەخنەگرانـە زمـان دەخوێنێتـەوە، شـێوازێکە کـە لەلایەن میشیل فۆکۆ وە دامـەزرێنراوە، لـەم شێوازەدا بـاوەڕ وایـە کـە فاکتـەری وەکـو پێکهاتـەی مێـژوویی، پەیوەندییەکانی دەسـەڵات لەکۆمەڵدا، بنـەماو پرۆسـە کۆمەڵایـەتیو فەرهەنگییـەکانو جیهـان بینییـەکان، زمان واتـە قسـەو تێکست فۆرمەڵە دەکەنو لەرێگەی بـەکارهێنانی بـەردەوامی زمانـەوە لەکۆمەڵـدا، ئـەم پێکهاتـەو پەیوەنـدییو بنـەماو پرۆسـەو جیهـان بینیانـە، جـێگیردەبنو دەمێننـەوە، بەمپێیـە، لـەنێوان ئـەو فاکتەرانـەو زمانـدا، پەیوەندییـەکی دوو لایەنـەو کـارلێکردنی بەرامبـەر هەیـەو ئەمـەش راسـت هـەمان ئـەو شـتەیە کـە فێمینیزمـی تـەحلیلی (شـیکاریی) سوودێکی زۆری لێوەرگرتووە، هەروەکو دەبینین، باسـە

نوێکانیان دەربارەی زمانو باوەڕ بەبوونی شێوازێکی ژنانە لەقسەو گوتارو نووسینو هەتا لەبیرکردنەوەدا، رەخنەی لەزۆر بواری کۆن (سونەتی) گرتووە لەم زەمینانەدا، لەڕاستیدا، هەمان بیر ڕێگەی بۆ لێکۆڵینەوەی رەخنەگرە فێمینیستەکان کردەوە لەبواری زمانو فیکرداو بەم شێوەیە لەوە تێگەیشتن کە بابەت یان رەگەزی تێکستی زانستیو فەلسەفی، بابەت یان رەگەزێکی بەتاڵ نییە، بەڵکو بابەتێکی پاتریاركو دەسەڵاتخوازە: هەموو ژنێك بەچاکی دەزانێت کە قسەی حاکم لەڕێگەی بەکارهێنانی پەیوەندییە زمانیەکانیەوە ئەو بچووك دەکاتەوەو تاڕادەی بکەرێکی پەیوەندییە رەگەزییەکان کەمیدەکاتەوە، لەگەڵ رەخنەی نوێی فیمینیستیدا لەو واقیعە، بەکارهێنانی بەسێکس بووی زمان (Sexist Language) دەستپێدەکات، بەپێی ئەم رەخنەیە، هەموو خوێندنەوەیەکی تێکستو هەموو تێگەیشتنێك لەبەرهەمی هونەریی لەسەر بنەمای (جنس) رەگەز وەستاوە، گوتارو نووسین بێلایەن نینو بەردەوام هەڵوێستی (جنسی) خۆیان دەردەبڕن، کەواتە دەتوانرێ بنەمای مانایی تێکست تێکبشکێنرێ

کە لەسەر جیاوازیی رەگەز وەستاوە، بەڵام هەمیشە دەیەوێ نکۆڵیی لەم جیاوازییە بکات یان دەیەوێت بنەمای راستەقینەی خۆی بشارێتەوە، ئەم مەسەلەیە، هۆی سەرەکیی لایەنگریی ژمارەیەك لەرەخنەگرە دیارە فێمینیستەکانی وەکو (هیلین سی سو)ە لەتیۆری هەڵوەشانەوە)) (بابك احمدی، ١٣٧٨، صص ١٧٤- ١٧٥)

بەم شێوەیە بیری دریداو فۆکۆ کە بە ئیلهام وەرگرتن لەتێڕوانینەکانی نیتشە، دەربارەی بیری فەلسەفی خۆرئاواو رەخنەلێگرتنی شێوەی گونجاوو جێگیریی خۆیان پەیدا دەکەن، دەبن بەپردێکی پەیوەندیی گرنگ لەنێوان فێمینیزمی فەلسەفی هاوچەرخو بیری نیتشەدا.

رەخنەی فیمینیستانە

پێشان وتمان پیاوان چەندان سەدە ژنانیان چەوساندۆتەوەو لەناوەندەکانی دەسەڵات دووریان خستونەتەوە، لەبەرئەوەی پیاوان بەبەراورد لەگەڵ خۆیاندا لەڕووی جەستەو عەقڵەوە ژنیان بەبوونەوەرێکی لەخوارو نزم دەزانی ئەم بێبایەخ

نیشـاندانەی ژنــان زۆر پێشــتر لەســەردەمی ئێمــەوە هــەبووەو ئــەم بیروبۆچــوونە هەڵــەو دەمارگیرانــە لەکۆمەڵگــە پاتریارکییەکانــدا، لەنەوەیەکــەوە بــۆ نەوەیـەکی تـر دەگوێزرایـەوەو بەوشـێوەیەبوو بـەهۆی لـەدایکبوونی ئـەو رایـەی کـە ژنـان نـەك تـەنها لەگـەڵ پیاوانـدا یەکسان نـین بـەڵکو لـەپیاوان کەمتریشـن، بـۆ نموونــە ئەرسـتۆ دەیـوت لـەو شـوێنەدا کـە سروشـت نــەتوانێت پیــاو بخولقێنێــت، ژن دەخولقێنێــتو وا یــــدەبینی کــــە ژنــــان لــــەڕووی چــــۆنایەتییەوە کەموکورتییان هەیە (ارسطو، فن شعر). لـەم رووەوە ئەرستۆ ژنانی لەڕیزی کۆیلەکاندا دادەنا کە مـەحکومن بەدیلێتیو شایانی ئـەوە نـین کـە لـەکارە گشـتییەکاندا بەشداری بکەن ،یـان تۆمـاس ئـەکویناس بـاوەڕی وابـوو کـــە(ژن پیـــاوێکی ناتـــەواوە) ئـــەکویناس پیـــاوی بــە(رەســەنو ســەرەکی)و بەوشــێوەیە بەبــەرزو وەك خـودا دەزانـیو ژنـی بـە(مـادە) دەزانـی کـە دواجـار بێجوڵـەو نـەرمو گونجـاوە. تـەنها ئـەفلاتون هەنـدێك جورئـــــەتی نوانـــــدووەو ڕێگـــــەی داوە ژن بچـــــێتە ناو(کۆمارەکەیەوە)، دیارە ئەوەش بـەو مەرجـەی ژنـان هـەموو خەسـڵەتو هەسـتو سـۆزێکی ژنانـەو دایکانـە

لـــــەخۆیان دووربخەنـــــەوە (افلاطون،جمهـــوری).
لەســـەردەمی نوێشـــدا پیـــاوانی وەکـــو فرۆیـــد، ژنو ڕەگەزەکـــەی بەبـــەراورد لەگـــەڵ پیـــاوو ڕەگەزەکەیـــدا دەست نیشاندەکەن، بەڕای فرۆید ژن ژنـە لەبەرئـەوەی ئەنـدامی نێرینـەی پیـاوی نییـە. وەك ئـەوەی دنیـای ئێمـە تـەنها پیـاوان پێکیـان هێنابێـت دەڵێـی لـەم دنیایەدا هیچ ژنێك وجودی نییە!

هەروەکو پێشان ئاماژەمان بـۆ کـرد، فیمینسـتەکان هەسـتیان کـرد کـە پیـاو، ئـەوەی کـە بەمـەعنای مـرۆڤ بوونـە، پێناسـەی دەکـات، نـەك ژن، چـونکە ژن پیـاو نییـەو دەبێـت بـە(ئـەوی دی)، پیـاو بکـەرە واتـە ئـەو کەسەیە کـە مانـاداریی هـەموو شـتێك پێناسـە دەکات، لەکاتێکـدا کـە ژن بابەتـە، واتـە کەسـێکە کـە پیـاوو دەســەڵاتی پیــاو پێناســەی بــوونی دەکــاتو مانــای پێدەبەخشێ کاتێ ژنێ هەوڵدەدات خۆی پێناسە بکات، بـەوتنی ئـەم ڕسـتەیە (مـن ژنـێکم) دەسـت پێـدەکات، لەکاتێکدا هیچ پیاوێ شتی وا ناکات، چونکە پیاو نـەك تـــەنها خـــۆی، هـــەموو بەشـــەریەتو مرۆڤـــان پێناســـەدەکات، بەژنیشـــەوە ڕەخنـــەی فیمینســـتانەو ڕەخنـــەگرە فیمینســـتەکان دەیانـــەوێ ناڕاســـتی

بیروڕایەکی لەم جۆرە نیشانبدەن. لەسەردەمی کۆنـدا، ژنـان لەکاتێکـدا کـە لـەناو پیاوانـدا پـەرش‌وبڵاوبوون، هـیچ مێژوویـەکی جیایـان نـەبوو وەکـو بـاقی توێـژە ستەمدیدەکان‌و پەیوەندییـەکی نابەرامبـەریان لەگـەڵ پیاوانــــدا هـــەبوو دەیـــان گوزەرانـــد، رەخنـــەگرە فیمینسـتەکان باوەڕیـان وایـە ژنـان دەبـێ بـۆ ئـازادی خۆیان لەسەرکوتکردن‌و چەوساندنەوەیەکی لـەوجۆرە ململانـێ لەگـەڵ ئـەو یاسـایەدا بکـەن کـە بۆتـەهۆی فۆرمەڵـەبوونی بـیروڕای لـەوجۆرە دەربـارەی نزمیـی ژن‌و لەئەنجامیشـدا چەوسـانەوەی ژنـی لێکەوتۆتـەوە، ژنـان دەبـێ بەهێنانـە ژێـر پرسـیاری بیروبۆچـوونی پیاوســالارانە دەربـــارەی ژن‌و رەگـــەزی ژن کـــە بـــۆ ماوەیەکی زۆر زاڵبووە، فەزایـەك بخـوڵقێنن کـە کـەمتر چەوسێنەرانەو زاڵمانەبێ.

بەشێوەیەکی گشتی رەخنەی فیمینیستانە لەچـەند بـــوارێکی جیـــاوازی وەکـــو بـــایۆلۆجی(ژیانناســـی)، ئـەزموونی تایبـەتی، زمـان‌و قسـە، دەروون شـیکاریی‌و کۆمەڵناســـیدا خـــۆی ئاشـــکرادەکات، ئـــەو بەڵگـــە هێنانەوەیەی کە بەگشتی پیـاوان لـەبواری بایۆلۆجیـدا بـــەکاری دەهێـــنن، هەوڵـــدەدات ژن لەئاســـتی

بوونەوەرێکـدا بهێڵێتـەوە کـە لـەڕووی ژیانییـەوە لەبەرامبـەر پیـاودا توانایـەکی کـەمتری هەیـە، وتنـی ئـەوەی کـە (ژن جگـە لەمناڵدان شـتێکی دیکـە نییـە)، ئـەو تێڕوانینـە کورتدەکاتـەوە، پیـاوان جەسـتەی ژن بەقـەدەرو چارەنووسـی دەزانـن، بـەڵام ئایـا ئەمـە بـەو مانایە نییـە کـە هـەموو کۆششێکی پیـاوان بـۆ هێنانـە ژێر پرسیاری رۆڵـی سێکس بـۆ ئـەوە دراوەتـە پـاڵ ژن کـە لـەڕووی سروشـتییەوە لەبەرامبـەر پیـاودا نزمـی بکاتەوە، ئاشکرایە دژایـەتیکردنی مەسـەلەکە ئاساییە؟ لەلایەکی ترەوە، رەخنەگرە فێمینیستەکان نـەك تـەنها سیفەتەکانی ژن بەمایەی نزمی ژن نازانن، بـەڵکو ئـەو سـیفەتە سروشـتیو بایۆلۆجیانـەی ژن بەسەرچـاوەی بەرزیو گەورەیی ژن دەزانن.

دووەم رەخنەی فیمینیستانە دەربارەی ئـەو قاڵبو کلێشـانەیە کـە هەنـدێ لـەپیاوان، بـۆ نموونـە پیـاوانی نووسـەر بـۆ ژنو کارەکتـەری ژن دایاننـاوە، رەخنـەگرە فێمینیسـتەکان ئـەوەیان نیشـانداوە کـە زۆر لەئەفسانەکانی سـەدەی نـۆزدەو بیست دەربـارەی ژنو کارەکتـەرو ئەزموونـەکانی ژن ناڕاسـتن، لـەوێوە کـە تەنها ژنان ئەزموونی ژنانەی تایبـەتی خۆیـان هـەبووە

وەكـو سـكپڕیی‌و بێنوێـژیی‌و منـاڵبوون، تـەنها خۆیـان دەتوانن دەربارەی ژیانی تایبەتی ژن قسە بكەن، جگـە لـەوەش ئـەزموونی ژنـان لەژیانـدا ئەزموونـەكانی هەسـت‌و سـۆزیش لـەخۆدەگرێ. ژنـان شـتەكان بـەو جـۆرە نـابینن كـە پیـاوان دەیبیـنن، ژنـان سـەبارەت بەپیاو بیروهەست‌و ئایدیای جیاوازیـان هەیـە لـەدنیای دەوروبـەری خۆیـان، لێـرەدا فێمینیسـتەكان وەكـو سەرچـاوەی فەزیلـەتی ژنانـە پشـت بەئەزموونـە تایبەتییەكانی ژنان دەبەستن.

سێیەم رەخنەی فیمینستەكان پەیوەندیی بـەبواری زمـان‌و قسـەوە هەیـە، بـەڕای فیمنیسـتەكان ژنـان لەبنەڕەتـدا لـەژێر فشـاری زمـانی باڵادەسـت‌و زاڵـی پیاوانـدابوون، پیـاوان زمـانی ژنـان بـەنزم‌و لاوازو لەرزۆك دەزانن كە لەسـەر چـەند بابـەتێكی بچووك‌و ناچـیزو شـێوازی ناجـدیی‌و تەنانـەت گێلانـە چـڕدەبێتەوە، پیـاوان باوەڕیـان وایـە كـە ژنـان لەوەڵامـەكانی خۆیانـدا جـەخت لەسـەر قسـەی هەست بـزوێن‌و تاكەكەسـی دەكەنـەوە، لەكاتێكـدا كـە زمـانی پیـاوان بەتۆكمـەو جـێگیر دەزانـن كـە قـابیلی لـەرزین نییـە، لـەم رووەوە باوەڕیـان وایـە كـە ژنـان دەبـێ

قسـەکردنی خۆیـان لەگـەڵ نموونـەی قسـەی پیاوانـدا هاوڕێك بکەن بۆ ئەوەی بتـوانن یەکسانی کۆمەلایـەتی بەدەستبێنن، بەلام رەخنەگرە فێمینیستەکان باوەڕیـان وایـە کـە ئەمـەش یـەکێکی تـرە لەکێشـەکانی پیـاوی بەهێزو ژنی لاواز، ئایدۆلۆژیایەکە کـە چـەندان سـەدە مێشکی ژنانیان پێ شۆردووە.

چــــوارەم رەخنـــــەی فێمینیســـــتەکان لــــەبواری دەروونشــیکاریدایە کــە زۆرجــار بەســوود وەرگــرتن لەدەروونشـیکاری لاکـان کـە نیشانی دەدات ئاگـایی بـۆ خــۆی میحــوەری(خــود) نییــەو داوای بەربــەرەکانی پێشداوەریی سێکسی دەکات لەزمانـدا دوای تیۆرەکانی لاکــان دەربــارەی پیاچــوونەوەی بیروبۆچــوونەکانی فرۆیــد، جولیــا کریســتیڤا Julia kristevaو لوســێ ئیریگـاریirigaray Luce بـەئاقاری فەراهـەمکردنی تیۆری فێمینیستی سوودیان لێوەرگرت.

رەخنــەی پێنجــەمی فیمنیســتەکان رەهەنــدێکی کۆمەلایــــەتی هەیـــەو مەســــەلەکانی کۆمەڵناســــی دەگرێتــەوە، ڤێرجینیــا وۆڵـف، یەکـەم رەخنـەگری ژن بــــوو کـــە لەمبارەیـــەوە قسەوباســـی کـــرد، لـــەو فیمینیســــتانەی بەتایبــەتی لــەمبوارەدا ئــەکتیڤن

دەتوانرێ ئاماژە بۆ فیمینیستە مارکسیستەکان بکرێ کــە هەوڵیانــداوە پەیوەندییــەك لــەنێوان گۆڕانــە کۆمەڵایەتییــەکانو هەلومــەرجی ئــابووریی لەگــەڵ هاوسەنگیی دەسەڵات لەنێو رەگەزەکانـدا دروستبکەن، ئێمە لێرەدا بەشێوەیەکی گشتی لەسەر دوو رەخنەی فیمینیستانە دەوەستین کـە تـەواوی بازنــەو بـوارە رەخنەییــەکانیش لــەخۆیان دەگــرن، واتــە ئــەو رەخنەیــەی کــە فێمینیزمــی سیاســیو فێمینیزمــی شیکاریی لەپێکهاتـە جیاوازەکانی کۆمەڵگەیان گرتـووە فیمینیستە ئینگلیزەکان زۆریـان لـەبواری فێمینیزمی سیاسـیدا چـالاکن، ئـەمان زیـاتر لایـەنگری گـۆڕانی سیاسیو کۆمەڵایـەتینو زۆرجار لەگەڵ خوێندنـەوەی بیروبـاوەڕی مارکسیسـتیدا زۆر ئایـدۆلۆژیکتر لـەباقی فێمینیســتەکان رەفتاردەکــەن، بــەم پێیــە داکــۆکیی لەگۆڕانــە کلتــووریيو کۆمەڵایەتییــەکان دەکــەن، فیمینیســتە ئینگلیزەکــان هەوڵــدەدەن پەیوەنــدیی لـەنێوان جـۆری سێکسیو چـین دا شـیبکەنەوەو ئـەوە نیشانبدەن کە چۆن پێکهاتەی دەسـەڵاتی زاڵ لەڕێگـەی کاریگەریی پیاوانەوە لەسەر کۆمەڵ کۆنترۆڵ دەکرێتو لەئەنجامــدا ژنــان دەچەوســێنێتەوە، بەپێچــەوانەی

فیمنیستە ئینگلیزەکانـەوە، فیمینیسـتە فەرەنسییەکان لەسەر زمـان دەوەسـتن‌و ئـەو مەسـەلەیە شـیدەکەنەوە کـە چـۆن مانـا لەڕێگـەی ڕەمزەکـانی زمانناسـییەوە بەرهەمـدێت شـیکردنەوەیەکی لـەمجۆرە زۆرجـار ئـەم ڕەخنانــە بــەرەو بــواری دیکــەی خوێندنــەوەی وەکــو میتافیزیك‌و دەروونزانی‌و هونـەر دەبـات. دواجـار ئـەم تیۆرسینانە باوەڕیان بەشێوازێك لەنووسـینی تایبـەتی ژنــان هەیــەو ئیــدیعای ئــەوە دەکــەن کــە (نووســینی ژنانە)لەبنەڕەتدا جیاوازە لەنووسینی پیاوانە.

ئێسـتا زیـاتر هەریەکـە لـەم دوو تیـۆرە ڕەخنەییـە فیمینیســتانەیە ڕووندەکەینــەوە، واتــە فێمینیزمــی سیاسی‌و فێمینیزمی شیکاریی.

فێمینیزمی سیاسی

یـــەکێك لەمەیلـــە فیمینیســـتیەکان لەفۆرمـــە تازەکەیـدا، زۆرجـار جـەختێکی تـەواو سیاسـی پێـوە دیـارە بـەو مانایـەی کـە فێمینیسـتەکان بەتوڕەییـەوە هەسـتی خۆیـان دەربـارەی نادادپـەروەریی دەردەبـڕن‌و هــەوڵی زۆر دەدەن بــۆ بەرزکردنــەوەی هۆشــیاریی

(سیاسـی) ژنـان لەبەرامبـەر ئـەو سـتەمەی کـە پیـاوان لێیـان دەکـەن فێمینیزمـی سیاسـی لـەم پێنـاوەدا بـۆ روونکردنەوەی هۆی چەوساوەیی ژنان سوود لەزاراوەی (باوکسـالاریی-Patriarchal) و(حکومـەتی بـاوك- the gover of the father) وەردەگـرێ، باوکسـالاریی ژن بەپاشکۆو ژێردەستەی پیاوێـك دادەنـێ یـان وەکـو پیـاو نزمو بچوك رەفتار لەگـەڵ ژنـدا دەکات، لـەم بارەیـەوە کـە زۆر کـەس ئـەم جـۆرەی فێمینیـزم بەهاوشـێوەی فۆرمەکانی دیکەی رادیکاڵی سیاسـی دەزانـن کـە تیایـدا ژنان وەکو گروپێکی ستەمدیدە، لەگەڵ رەشپێستانو چـینی کرێکـاردا بـەراورد دەکـرێ (واتـە پیـاوە نزموبچـووکەکان لەڕوانگـەی حکومـەتی باوکسـالارەوە)بـەڵام هـەروەکو سـیمۆن دووبۆڤـواریش ئاماژەی بۆ دەکات، ژنـان بەپێچەوانەی رەشپێستانەوە، نەکەمایەتییـەکنو نـەوەکو پرۆلیتاریـا (چـینی زەحمەتکێش)یش بەرهـەمی مێـژوون، ئـەم مەسـەلەیە سـتەمی سـەر ژنـان دەکـات بـەدوو ئەوەنـدە، چـونکە هەریەکـە لـەم دوو کەمایەتییـە بـەلای کەمـەوە بـۆ خۆیـان خـاوەنی سـەندیکاو رێکخـراون بـۆ پاراسـتنی یـەکرپیزیی‌و داکـۆکیی لەمافـەکانی خۆیـان، لەکاتێکـدا

ژنان واتە ئەو زۆرینەیەی کە نیوەی دانیشتوانی زەوی پێکدەهێنن‌و لەسەرانسەری زەویدا بڵاوبوونەتەوە هیچ کام لەو ئیمتیازانەیان نییە، لەم رووەوە وتراوە زۆرترین چین کە چەوسانەوەیان لەسەرە، رەشپێستان‌و چینی کرێکارو ژنانن.

لەمجۆرەی تیۆری فیمینستیدا باس لەهەردوو زاراوەی sex و gender‌و جیاوازییە گرنگەکانی نیوانیان دەکرێ.

(sex) رەگەزێکە لەروانگەی بایۆلۆجییەوە دەستنیشاندەکرێ، لەکاتێکدا کە(gender)چەمکێکی دەرونزانییە کە بەشوناسی رەگەزێ دەوترێ بەشێوەیەکی کلتوریی بەدەستهاتووەو شایەتی ئەم ئیدیعایەیە، ئەو جیاوازیانەیە کە لەبەخشینی چەند سیفەتێکی جیاواز بەپیاوان‌و ژنان لەکۆمەڵگە جیاوازەکاندا بەدیدەکرێ بۆ نموونە، لەکۆمەڵگایەکدا بەخشینی ئەم وەسفانە شتێکە کە لەرووی کلتوری‌و کۆمەلایەتییەوە ئەنجامدەدرێ، بەم پێیە فێمینیستەکان کاتێ رووبەرووی ئەو دیدگایە دەبنەوە کە باسی سیفەتەکانی ژنان دەکا کە لەرێگەی کلتورییەوە بەدەستهاتوون، وەکو سیفەتی سروشتی

ژنــان رەفتــاری لەگەڵــدا دەکــەن کــارکردن لەپشــت رەگەزەکانــەوە، لەپەیوەندییــەکی نابەرامبــەرداو لــەژێر دەســتەییدا، هــەمان ئــەو شــتەیە کــە بــە(سیاســەتی رەگـــــەزی-sexual politic) نـــــاودەبرێ (رامـــــن سلدن،١٩٨٩:من١٣٨).

فیمینزمــی سیاســی وێــڕای هێنانــە ژێرپرســیاری نایەکســـــانیی کۆمەڵایـــــەتی، رەخنـــــە لەپێکهاتـــــە کلتورییەکانیش دەگرێ کـە بەبـەراورد لەگـەڵ پیاوانـدا ژنان دەبەنە حاڵەتی ژێر دەستەییەوە هەروەکو پێشان باسـکرا، پیاوسـالاریی یەکێکـە لەوانــەو یــەکێکی تــر پەیمانی کۆمەڵایەتییـە کـە بـەو هـەموو کاریگەرییـەوە کە لەسەر بەیاساییکردنی دەزگا سیاسیەکانی خۆرئـاوا هـەیبوو، بووەهـۆی هەرچـی زیـاتری لاوازیـی ژنـانو پێگـەیان. یـەکێك لەتیۆرسـینانی سیاسـەتی هاوچـەرخ کـە لـەم بارەیـەوە رەخنـەو لێکۆڵینـەوەی ئەنجامـداوە (کــارۆل پیتمــان-Carole pateman)ە پیتمــان وێــڕای ئـــــەوەی رەخنـــــەی فیمینیســـــتانە لەپێشـــــداوەری باوکســالارانەی تیــۆری لیــبراڵ دیموکراســی دەگــرێ، بـــاوەڕی وایـــە کـــە بـــۆ بەدەســـتهێنانی فـــۆرمێکی دیموکراسـیترو ئـەکتیڤتر لـەناوەڕۆکی تیـۆری سیاسـی،

دەبێ تیۆری سیاسی بەڕاستییەکی گشت بخولْقێنێ کە نەتوانێ (بەشێوەیەکی رەسمی یان نارەسمی، بەشێوەیەکی نارەوا دەسەلاتی چەند کەسێکی دیاریکراو (بۆ کاملْبوونی ئەکتیڤی سیاسی) زەوتبکات، زەوتکردنی دەسەلاتێك کە لەراستیدا، بەلایەنی کەمەوە تاکو پێش سەرهەلْدانی جولانەوەی فێمینیستی ئاراستەی ژنان کراوە) (جان لیت،١٣٧٨:ص٢٣٤٩).

پیتمان حەزی لەدووبارە لێکۆلْینەوەی رای تیۆرسینانی کلاسیکی وەکو هۆبزو لۆكو رۆسۆ و میل-ە لەبواری سیاسەتداو لەهەموان زیاتر لێکۆلْینەوە لەسەر جیاوازییەکانی بواری تایبەتیو گشتی دەکات لەکۆمەلْدا. بەپێی (پەیمانی کۆمەلایەتی) تاك(فرد) ئازادیی سروشتی خۆی بۆ بەهرەداربوون لەئیمتیازاتی کۆمەلگا دەخاتە لاوەو ملکەچی یاسا دەبێت لەکاتێکدا ئەم تاکە لەپەیمانی کۆمەلایەتیدا یان بەهەمان رادە ئازاد دەبێ کە لەباری سروشتیدا ئازادبوو، هەروەکوو رۆسۆ باوەڕی وابوو، یان ئازادیی سروشتی خۆی لەدەستدەدات، بەلای کەمەوە لەپێناوی بەدەستهێنانی ئەو ئاسایشەدا کە کۆمەلْ پێیدەبەخشێ هەروەکو

هۆبز وا بیریدەکردەوە، بەڵام لەم بوارەدا پیتمان بایەخ بەپێناسەی کێشەسازیی مەیدانی سیاسی دەدات، بەڕای پیتمان (نەك تەنها بوونی پلەکانی دەسەڵات، متمانەی گریمانەی تاکی ئازادو یەکسان) دەخاتە گومانەوە، بەڵکو ئەو راستیەی کە بەشێوەیەکی سەرەکیی مەیدانی سیاسی یان لەگەڵ مەیدانی گشتی-یان کۆمەلگای مەدەنی-پێناسە کردووە چەند ئەنجامێکی خراپی ئاشکرای بۆ مافە سیاسییەکانی ژنان هەبووە. لەم رووەوەیە کە سەرەڕای تەواوی ئەو قسانەی کە دەربارەی کەسانێ دەوترێت کە باری سروشتییان واز لێهێناوە بۆ ئەوەی بچنە ناو کۆمەلگاوە، دیسان بەشێوەیەکی ناساز، باری سروشتی لەکۆمەڵدا بەشێوەی مەیدانی تایبەتی یان ماڵ بەرچاودەکەوێت بەتایبەتی لەدوای رۆسۆ، ماڵ وەکو قەڵەمڕەوی تایبەتی ژنان لێك دەدرایەوە، چونکە مەیدانی تایبەتی یان ماڵ کەم تازۆر لەگەڵ باڵادەستی بەرهەمی ژیانو دایکایەتیدا بەپەیوەندیی سۆزداریی‌و خزمایەتی دەناسرێ، بەکورتی ئەم مەیدانە مەیدانی (دەرکەوتنی) بەدەن‌و پەیوەندییە تایبەتییەکانە بەپێچەوانەوە مەیدانی گشتی، مەیدانی عەقڵ‌و

ئــازادیی گشــتی، خودســالاریی‌و داهێنــان، فێربــوون‌و باس‌وخواســتی عەقڵانییــە بەحســابکردن بــۆ ئــەوەی بەشــێوەیەکی ســەرەکیی ژنــان ملکەچــی ئــەو پرۆســە ژیانیانــەن کــە پەیوەنــدیی بەبەرهــەمهێنانی وەچــەوە هەیــەو بەحسابکردن بــۆ ئــەوەی بەشــێوەیەکی گشــتی ژنان پەیوەستن بەسروشتەوە، هاتنی ژنان بۆ مەیدانی گشـــــتی کێشـــــەی زۆری لێدەکەوێتـــــەوە (جـــــان لچت،١٣٧٨:صـص ٢٥٠ ،٢٥١ لـەم رووەوە، پیتمـان دەگاتـە ئەو ئەنجامەی کە تاکی ئازادو یەکسان‌و دەرهاویشتەی تیــۆری سیاســی لەڕاســتیدا پیاوێکــە، چــونکە تــاکی کۆمەڵگای مەدەنی (واتە مەیـدانی گشـتی)پیـاوەو ژنـان لەمەیــدانی تایبــەت‌و سروشــتدا دەژیــن، لــەدەرەوەی بابەتی تیۆری سیاسین (بەمشێوەیە، تیۆری سیاسی بـاو گیرۆدەی ناکۆکیی نێوان پیـاوانی ئـازادو گشـتی‌و ژنـانی سروشــت (لەبەرئــەوەی دیــل‌و تایبەتــە)) (هــەمان سەرچاوە،ل٢٥١).

بــەم پێیــە، پــەیمانی کۆمەڵایــەتی (پەیوەنــدیی برایانەیـە)و ڕێکەوتنێکـە کـە تـەنها لـەنێوان پیاوانـدا ئەنجامــدراوەو مەیدانەکــەی بەتــەواوی لەمەیــدانی تایبــەتی ژنــان واتــە(دنیــای شــوکردن کــە شــوێنی

نیشتەجێبوونی ژنانە) جیاوازە تەنها ڕێگایـەك کـە بـۆ چوونەناو مەیدانی گشتی پیاوان لەبـەردەمی ژناندایـە، ئەوەیە کە لاسایی پیاوان بکەنەوە، شوناسی پیاوانـەیان هـەبێ‌و بـەزمانی عـەقڵی نێـر قسـە بکـەن، بـەڵام ئـەم کـارەهـەروەکو نیتشـە دەڵێـت‌جگـە لـە(سـڕینەوەی ژنێتـی‌و غـەریزەی ژنانـە) ئـەنجامێکی تـری دەبێـت؟ ژنان دەبێ تیۆرێکی سیاسی بهێننە ئاراوە کە هەریەکـە لەشوناسـی پیاوانـەو ژنانـە بتـوانن شانبەشـانی جیاوازییەکانیان لەو تێورەدا ئامادەبن.

فێمینیزمی شیکاریی

فێمینیزمـی شـیکاریی بەبـەکارهێنانی تێورەکـانی لاکـان لـەبواری دەروونشـیکارییدا ڕەخنـە لەوپێشداوەرییە سێکسیانە دەگرێ کە لە زمان‌و مـاف‌و فەلسـەفەدا هـەن. ئـەم فێمینیزمـە بانگەشـەی ئـەوە دەکات کە نابێ ئامانجی ژنان ئەوەبێ کەلەپیاوان بچن، هـەروەکو چـۆن زۆر جـار بۆیەکسـانی کۆمەڵایـەتی جەخت لەوە دەکرێتەوە، کە ژنان دەبێ زمـان و مـاف‌و فەلسـەفەی تایبـەتی خۆیـان هـەبێ، فێمینیزمـی

شـیکاریی کـە زیـاتر لەفەرەنسا بەدیـدەکریّ بـەقووڵی لەژێرکاریگـەری دەروونشـیکارییدا بـووە، بەتایبـەتی ئەوکارانـــەی کـــە جـــاك لاکـــان(Jacque Lacan) لـەتیۆرەکانی فرۆیـددا کـردی. پـێش لاکـان، تیۆرەکـانی فرۆیـــد بەتایبـــەتی لەئـــەمریکا دابـــەزیبوو بـــۆ بایۆلۆجیـــەکیخاوو ناتـــەواو، لەبەرئـــەوەی ئـــەو تیۆرانەیان بەشێوەیەکی پۆزەتیڤیستیو تـەنها لـەرووی بایۆلۆجییـەوە دەخوێنـدەوە نـەك وەك مەسـەلەیەکی رەمزیی، فرۆید باوەڕی وابوو کەمنداڵی کـچ بـەبینینی ئەنـدامی سێکسی پیـاو لەکاتێکدا کـەخۆی ئەنـدامێکی وای نییـە، خـۆی وەکـو رەگـەزێکی مـیّ یـان ژن دەسـت نیشـان دەکـات، ئەومنداڵـە کچـە خـۆی بەشـێوەیەکی نێگەتیڤ پێناسە دەکات، واتـە دەڵێـت مـن ژنم چونکە خـاوەنی ئەنـدامی نێرینـەی پیـاونیم. کەواتـە بنـەمای دەستنیشـــانکردنی حاڵـــەتی رەگـــەزیی لەروانگـــەی فرۆیدەوە ئەندامی سێکسی پیاوە، بەپێی قسەی فرۆید ژن لـە(ئێرەیـی بـردن بەئەنـدامی سێکسـی پیـاو- Penis envy) کەمەسەلەیەکە قابیلی خـۆ لـێلادان نییـە، ئـازار دەچێژێ و ئەم ئێرەییبردنە بەڕای فرۆیـد لای تـەواوی ژنـــان هەیـــەو خـــاڵی هاوبەشـــەو ئـــەم مەســـەلەیە

فاکتـەری(گرێـی خەسـیوی-Castration complex) ە لای ژنان ،هەرچەندە هەندێ لەفیمینیستە فەرەنسییەکان جەختیان لەوەکردۆتـەوە کـە (ئەنـدامی سێکسی پیـاو- Panis Phallus) کــە فرۆیــد باســی دەکــات، تــەنها رەمزێکەو بەراستی چەمکێکی بـایۆلۆجی نییـە، بـەڵام جاك لاکان بە بـەکارهێنانی ئـەم زاراوەیـە، ئاماژەیـەکی ژێر بەژێر بۆ پەیوەندی ئەم ئەندامانـە دەکات لەگـەڵ ســرووتە ئاینیــەکانی بــەپیتیو بەرهــەم زۆریــدا لەســەردەمی کۆنــداو بــەکارهێنانی ئــەم زاراوەیــە لەئــەدەبیاتی خوداناسـیو مرۆڤناسـیدا وەکـو فـۆرمو رەمــزی دەســەڵات دەخاتــە روو(رامــن ســلدن، ١٩٨٩ ص ١٤٦).

وێــڕای ئــەوەی وتــرا، (گرێــی ئۆدیــپ- odipus complex) کـە فرۆیـد دارێـژەرێتی، دیاردەیەکـە تیایـدا کـوڕ-واتـە ئـۆدیپی ئەفسانەی یۆنـانی- دەیـەوێ بـاوکی لەسـەر رێـی خـۆی لابـەرێ بـۆ ئـەوەی لەگـەڵ دایکیـدا بخەوێ، هەروەکو ئەو کوڕانەی کەلە(مێگەلی سـەرەتایی داروین) دا کەفرۆیـد ئـەوە لـەکتێبی(تەوتـەمو حـەرام- Totem and Taboo) دا بــاس دەکــات دەیانــەوێ بەکوشـتنی باوکیـان ژنـەکانی بەدەسـت بێـنن بـەڵام

هــەردوو کوڕەکــە بەکوشــتنی باوکیــانو لــەناوبردنی تووشـی هەسـتی گونـاهو پەشـیمانی دەبـنو چاوپۆشـی لەبەدەسـت هێنـانی ژنــەکانی باوکیـان دەکـەن. فرۆیـد بەباسـکردنی ئـەم دووچـیرۆکە دەیـەوێ ئـەوە نیشـان بـدات کـە(نەسـت)(مـن) هەمیشـە هەوڵـدەدات خـۆی لەســـەرکوتکردن بدزێتـــەوەو بەوشـــێوەیە سیســـتمی ڕەمزی (منی باڵا) دوربخاتـەوە، نەست نیشانەی خـۆی بەشـێوەی لەمپـەرێك (وەکـو زەڵلـەی زمـان) لـەڕەمزدا دەهێڵێتــەوە (جـان لچـت،١٣٧٨:ص٣٦) جگـە لەمــەش، ڕۆڵـی سـەرکوتکردن لەروانگـەی فرۆیـدەوە، بەتایبـەتی بـــۆ شـــیکردنەوەی خـــەون، ڕۆڵێکـــی پێویســـتە لـــە شـیکردنەوەی خەونـدا، فرۆیـد دەڵێـت خـەون بیـنین لەراســتیدا بــەدیهاتنی چــەند ئارەزوویەکــە، کەســی خــەون بــین نــەیتوانیوە لەواقیعــدا بــەدییان بهێنــێ، بـــەباوەڕی فرۆیـــد خـــەون لەبنەڕەتـــدا پەیوەســـتە بـەئارەزووی سێکسـییەوەو ئـارەزووی سێکسـیش خـۆی لەشــێوەیەکی تــردا ئاشــکرا دەکــات واتــە لەهــەمان خەوندا، بەمپێیە بەخەون بینین ئارەزوەکانمـان بـەدی دێـت ..لەلایـەکی تـرەوە، خەونـەکانمان کـە نەسـتمانە، وێـــڕای بـــەدیهێنانی حـــەزو ئارەزووەکانمـــان ئـــەو

یادەوەرییانـــەش ســـەرکوتدەکات کەمایـــەی ئـــازارن‌و زیانیـــان لێدەکەوێتـــەوە کـــە ئـــەوانیش ماهیـــەتێکی سێکسییان هەیە لێرەدا رۆڵی سـەرکوت کـردن رۆڵێکـی پێویسـتە لەبەرئـەوەی سـەرکوتکردن بەرلەهەرشـتێ شـێوەیەکی بەرگرییـە بـەڵام لەگـەڵ بڵاوبوونـەوەی بەرهەمـەکانی جـاك لاکـان‌و راڤـەی بونیادگەرایانـەی لاکـــان بـــۆ تێۆرەکـــانی فرۆیـــد، راڤەیـــەکی نـــوێی ســـەرکوتکردنیش هاتـــە ئـــاراوە (لـــەم بەرهەمانـــەدا، ســـەرکوتکردن بـــەخودی پێکهێنـــانی بکـــەر لـــەزمان‌و مەســـەلەی رەمزییـــەوە گرێـــدەدرێ ســـەرکوتکردن دەتوانـێ ئەوشـتەبێ کـە ئەگـەری جیاکردنـەوەی بکـەر لەبابەت دەکات بـەکاری کـردە)(هـەمان سەرچاوە ل٣٥) لەڕاســـتیدا پێشـــکەوتنی تیـــۆری لاکـــان دەربـــارەی راڤـەکردنی بیروبۆچـوونەکانی فرۆیـد لەوەدایـە کەلـە بـێ چـەندو چـوونی بـایۆلۆجی ئـەو بیروبۆچـوونانە دوور دەکەوێتـەوەو دەروونشـیکاریی فرۆیـد لەرێگـەی زمانــەوە بەسیســتمی کۆمەڵایەتییــەوە دەبەســتێتەوە (لاکـان بەتەئکیدکردنـەوەی بونیـاد گەرایانـە لەسـەر زمـان هـەروەکو سیسـتمێ لـەجیاوازی کەلەسـەلماندن

بێبەشــە، بایــەخی زمــانی لەبەرهەمــەکانی فرۆیــددا بەرجەستەکرد)(هەمان سەرچاوە،ل١١٢).

لاکان بەبەکارهێنانی تیۆری فێردیناند دی سوسێر دەربــارەی پەیوەنــدی ئارەزوومەندانــەی نێــوان دال‌و مـــەدلول، نیشـــاندەرێکی خســـتە روو کەتیایـــدا ئیختیــاریبوونی رۆڵــە سێکســییەکانی ئاشــکراکرد، فێمینیستەکان ئەم نیشاندەریان بەسوود بـەخش بـۆ تیۆرەکانی خۆیان دەست نیشان کردووە.*

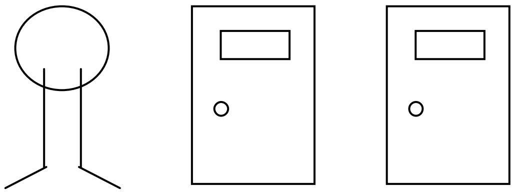

لەوێنــەی یەکەمــدا، پەیوەنــدی نێــوان وشــەو شــت، هاورێکــەو دەلالــەتێکی(سروشــتییە)کــە بــەپێی ئــەوە وشەوشــت، بەشــێوەیەکی سروشــتی، لەیــەك مانــای هاوبەش‌و گشتییدا یـەکگرتوو ویەکسان دێنـە بەرچاو

---

* لــە Areader's guide to cantemporary literarg theorg وەرگێراوە، نووسینی رامەن سلدن.

بۆ نموونه،وشەی(درەخت) هەمیشە(دال)ە بۆ درەخت وەکوشتێكو ئەم دالە، هەمیشە دالی هەمان مەدلولە ئەمە بۆچوونێك بوو کەلەتیۆرەکانی پێش سوسێردا هەبوو، بەڵام هەروەکو وتمان لەگەڵ تیۆری سۆسێردا دەربارەی پەیوەندیی ئارەزوومەندانەی نێوان دالو مەدلوول، ئەم پەیوەندیو هەماهەنگییە کۆنە لەناوچوو، لەوێنەی دووەمو سێیەمدا لاکان نیشانیدا کەدالی(ژن) دەلالەت لە مەدلولێك دەکات کەلەو مەدلوولە دەچێ کەدالی(پیاو) دەلالەتی لێدەکات. لەڕاستیدا دالی(ژن)و(پیاو) دەلالەت لەودەرگایانە دەکات کەیەکسانن ولەیەکدەچن ، ئەم دەرگایانە(یەکسانن) بەڵام بۆ چوونە ژوورەوە بەدوو جۆر سیستمی جیاوازی زمانی دروستکراون، لەم ڕووەوە، ئێمە بەناچاریی بە(جیاواز) دەیانبینین بەم پێیە،ژن(دال)ێکە نەك رەگەزێکی مێ لەرووی بایۆلۆجیەوەو لەنێوان بەدەنێك بەخاسیەتی تایبەتییەوەولە دالی(ژن)دا هیچ پەیوەندییەك وجوودی نییە، کەواتە دالی(ژن) لەگەڵ دالی(پیاو)دا هیچ جیاوازییەکیان نییە دەتوانرێ بگوترێ کە(سەبارەت بەتیۆری سۆسێر دەربارەی پەیوەندی

ئارەزوومەندانـــەی نێـــوان دال‌و مـــەدلوول، لەگـــەڵ مامەڵەکردن لەگەڵ زماندا وەکو سیستمێ لـەجیاوازیی، لاکـان سـوور بـوو لەسـەر ئـەوەی بڵێـت تاسـەرەتای شەستەکانی سەدەی بیست، بکەر بکەری دالـە، لـەوێوە کەهەمیشـە دال لەمـەدلوول جیایـەو سـەربەخۆییەکی راستەقینەی هەیە، دواجار هیچ دالێ بۆ هەمیشە وەکو دالی مـەدلوولێ نامێنێتـەوە قەڵـەمڕەوی دال بریتیـە لەقەڵەمڕەوی سیستمی رەمزیی واتە سیستمی جۆرەها ئامـاژەو رەمـزو دەلالـەت‌و رەنگدانـەوەو وێنـە لـەم سیستمەدایە کە تاك وەکو بکەر فۆرمەڵە دەبێت(جان لچت،١٣٧٨:ص١١٣).

پێشـان وتمـان کـەلاکان بەبـەکارهێنانی رۆڵـی سـەرکوتکردن لـەبیرو بـۆ چـوونەکانی فرۆیـددا، بـەو ئەنجامەگەیشـت کەسـەرکوتکردن دەبێتـە هـۆی جیابوونـەوەی بکـەر لەبابـەت‌و لەبنەڕەتـدا دروسـت بـوونی بکـەر، لەقەڵـەمڕەوی سیسـتمی رەمزیـدا روودەدات بۆ باشتر تێگەیشتن لـەم وتانـە، راڤـەکردنی لاکـان بـۆ گرێـی ئـۆدیپی فرۆیـد دەتوانـێ سـودبەخش بێـت، لاکـان ئـەم راڤەکردنـە لەسـێ قۆناغـدا رووندەکاتەوەو بەهاوشانی داخڵبوونی منداڵی دەزانێت

بۆ قۆناغی زمان کە لەگەڵ جیابوونەوەی منداڵدایە لەدایك(جیابوونەوەی بکەر لەبابەت):

١-منداڵ(کوڕ) لەسەرەتادا لەگەڵ دایکیدا لەیەکێتی تەواودایەو بەتەواوی خۆی لەگەڵ دایکیدا دەناسێنێو دەستنیشان دەکات ئەم منداڵە(کوڕ) لەخۆیەوە دەیەوێ هەرچی لەدایکیدا نایبینێ یان بەکەم دەیبینێ، تەواوی بکات ئەوەی کەمنداڵ هەستی پێدەکات ئەوەیە کەدایکی ئەندامی نێرینەی نییەو ئەم نەبوونە، سەرەتای داخڵبوونی منداڵ بۆ قۆناغی زمانی فەراهەمدەکات کە لەگەڵ جیابوونەوەیدایە لەدایکی بەم پێیە(دوای جیابوونەوە، دایك دەبێت بەیەکەم بابەتی منداڵ، واتە دەبێت بەیەکەم ئەزموونی ئەو لەغیاب یان لە لەدەستداندا)(جان لچت،١٣٧٨:ص١١٥).

وادێتە بەرچاو کە هەوڵی لاکان بۆ دوبارە راڤەکردنی بیروبۆچوونەکانی فرۆید، بەئیلهام وەرگرتن لەراڤەکردنی ئەلیکساندەرگوژو، دەربارەی هیگل-بەتایبەتی دەربارەی دیالەکتیکی نێوان خوداو بەندە-دەستی پێکردبێ(ئەوەی خۆی لێرەدا نیشانی دەدات، رۆڵی ئەوی دییە وەکو فاکتەری بنەڕەتی مەیلی ئینسان، مەیل، لەوێوە کەلەسەر لەدەستدانی

بابـەت) (لـەقۆناغی یەکەمـدا، دایـك) بنیـاتنراوە، شوناسـی بکـەر تەئیـد ناکـات بـەڵکو دەیخاتـە ژێـر پرسیارەوە ،لەراستیدا مەیل بوونی درزێك لەبکەردا نیشان دەدات(هەمان سەرچاوەی پێشوول١١٢)

٢-منـداڵ(کـوڕ)دوای حـاڵیبوون لـەوەی کـەدایکی ئەنـدامی نێرینـەی پیـاوی نییە،دەیـەوێ لـەحاڵی حـازردا رۆڵـی نێرینـە ببینـێو جێنشـینێکی ئەنـدام نێرینە Phallus بێت کە دایکی نییـەتی، بـەڵام لـەم حاڵەتەدا رووبـەڕووی (یاسـای بـاوك) یـان(نـەخێری بـاوك) دەبێتــەوە، باوکێـك کـە رێگـرە لەبــەردەم منداڵی کوڕدا بۆ خۆناسین بەئەنـدامی نێرینەیـەوە هەروەها رێگرە لەبـەردەم ئەگـەری قبـوڵکردنی ئـەم شوناســە تازەیــەی منداڵەکــە لەلایــەن دایکــەوە(لەڕاســتیدا لاکـان، وەکـو شـتێك کەلـەناوی باوکـدا بەرجەســتە دەبــێ قســەی لەســەر یاســادەکرد: بــەم شێوەیە (سیستمی رەمزی) کراوە بەنموونە لە(نـاوی باوك)دا کۆمەڵ پێکدەهێنێ یان دەتـوانرێ بگـوترێ- بەپەیڕەوی کردنـی چیرۆکەکەی فرۆیـد لەتەوتـەمو تابۆدا-کوڕەکان بەرێزگرتن لەباوکێکی مردوو دەست لەمافی خاوەنداریێتی ژنـەکانی باوکیـان هەڵدەگرن)

(هــــــەمان سەرچــــــاوە،ل١١٥). بــــــەم پێیــــــە، رووبەڕووبوونــەوەی(یاســای بــاوك) بۆمنــداڵی كــوڕ، خەساندنی لەگەڵدایە.

٣-ئێستا ئیدی منداڵی كوڕ بەباوك دەست نیشان دەكرێت، كوڕ خۆی وەكو باوكیو وەكو كەسێك كەخاوەنی ئەندامی نێرینەی پیاوە(بەڵام نەك وەكو كەسێك كەلەحاڵی حازردا بەراست دەتوانێ هەیبێ) دەبینێو چەمكێكی تازە بەشوناسی خۆی دەبەخشێ واتە دەتوانێ ببێ بەكەسێ كەرۆژێك جێگەی باوكی دەگرێتەوە بەم شێوەیە، منداڵی كوڕ ئارەزوو و مەیلی بێوێنەی خۆی بۆ دایكی سەركوتدەكاتو لەجیاتی ئەوە یاسای باوك قبوڵ دەكات. لەم رووەوەیە كە:(باوكیش بەنۆرەی خۆی فاكتەرێكە كە دەست لەپەیوەندی نێوان دایكو منداڵ وەردەدات، بەجۆرێ كەمنداڵ بە وێناكردنی خۆی وەكو باوك دەتوانێت شوناســــێك بــــۆ خــــۆی فۆرمەڵــــەبكات) *جان لچت،١٣٧٨:ص١١٥.

لێرەدا لاكان پێگەی باوك بەپێگەی(مەسەلەی رەمزیی)و پێگەی دایك بەپێگەی(مەسەلەی واقیعی)و پێگەی منداڵ بەپێگەی(مەسەلەی خەیاڵی)دەزانێت.

مەسەلەی ڕەمزیی هەمیشە جێنشینی شتێکە کەلەجێگەی خۆیدا نییە یان نادیارە، مەسەلەی واقیعی هەمیشە لەجێگەی خۆیدایەو مەسەلەی خەیاڵی لەجێگایەکدایە، کەتیایدا بکەر سروشتی مەسەلەی ڕەمزیی بەهەڵە وەردەگرێ بەرلەمە وتمان کەیەکێك لەبەشەپێکهێنەرەکانی بکەر، سیستەمی ڕەمزییە، بەڵام جگە لەمەسەلەی ڕەمزیی واتە ئەو ڕۆڵەی کە باوك لەدروستکردنی بکەردا لەئەستۆیدایە، مەسەلەی واقیعیو مەسەلەی خەیاڵیش دەستیان لەدروستکردنیدا هەیە، واتە ئەو ڕۆڵەی کە دایكو منداڵو پەیوەندیی ئەم دوانەو لەکۆتاییدا جیابوونەوەی منداڵ لەدایك دەیبینێ ،بەم پێیە منداڵ بەداخڵبوونی بۆ مەیدانی(مەسەلەی ڕەمزیی) زمان، کەلە پەیوەندی نێوان لێکچوونو جیاوازیی هاتۆتە ئاراوە، بەمانایەکی تازەی شوناس دەگات. لەراستیدا، بەقبوڵکردنی یاسای باوك ئەوکوڕەی چۆتە ناو فەزای سێکسەوە دەبێتە خاڵی پەیوەندیی مەسەلەی زمانی درککردنو وێناکردنی ڕۆڵی مەجازیی باوك لەم نێوانەدا زۆر گرنگو بنەڕەتییە باوك پێگەی یاسادانان دادەنێ، نەك لەبەرئەوەی کە کرداری بەرهەم هێنان

نموونەیـەکی بـاڵاتری هەیـەـوەکو ئـەوەی لـەرابردوودا وێنـادەکرا-بـەڵکو تـەنها لەبەرئـەو کاریگەرییەیـە کـە لەسیســتمی زمانیــدا هەیــەتی، لەبەرئــەوەی بــاوك بەلەقاڵبـدانی ئـارەزوو و مـەیلی منـداڵو لەڕاسـتیدا سـەرکوتکردنی، بـەقبوڵکردنی پێویسـتی جیـاوازیی سێکسـی(یـان ئـەم/یـان ئـەو) منـداڵ دەگـۆڕێ بـۆ بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی.

هەنـدێ لەفێمینیسـتەکان رەخنـەیان گرتـووە کـە تەنانەت ئەگـەر ئێمـە روانینێکـی تـەواو(رەمزیـی)مـان سـەبارەت بەئەنـدامی نێرینـەی پیـاو هـەبێ-هـەروەکو لاکـان وادەکـات-دیسـان وادێتـە بەرچـاو کـە کاریگـەریی گۆتــەو ریزبەندییــەکانی جیــاوازی سێکســی لەلایــەن لاکانەوە، بەناچاریی رۆڵێکی نزمو کەمی دەبێت بـەلای سێکسـی ژنـەوە. ئەوەڕاسـتە کـەلاکان جـەخت لـەرۆڵی مەجازیی ئەندامی سێکسی پیاو دەکاتەوە-جـەخت لـەو رۆڵـە دەکاتـەوە کـە بەڕاسـتی دەتوانـێ هـەیبێ بـەڵام دیسـان بـۆ جیاکردنـەوەی ژن لـەپیاو، بنـەما هـەمان بنەمای فرویدییە واتە ژن پیاو نییە، چونکە ئەنـدامی سێکسـی پیـاوی نییـەو لـەم رووەوە خەسـێنراوە بـەڵام دەبێ ئاگامان لەوەبێ کە بەپێی تێوری لاکـان، پیـاویش

خەسێنراوە، چونکە ئەوەی کە ئەندامە سێکسییەکەی مژدەی پێدابوو، جگە لەخوازەو مەجاز شتێکی دیکە نییە کەواتە بەرلەوەی بڵێین (ئەنجامی زاڵی مرۆڤناسی فرۆیدیی لاکان سیستمێکی باوك سالارانەیە کە بەها بۆ پیاوێتیو لەهەمان رووەوە بۆ زۆربەی پیاوان دادەنێ..و بەپەلە بڵێین ئەو رەسمکردنەی ژن رەسمکردنێکی نێگەتیڤە(رەسمکردنێکە کەلەهەمان رووەوە بەقازانجی پیاوە)، دەبێ بڵێین(پیاو)یش هێندەی زیاتر لەزۆربەی ژنان حەزی بەقبوڵکردنی روخساری ژن نییە وەکو بوونەوەرێکی خەسیو)*جان لچت،١٣٧٨:ص١١٦

لاکان هەرچەندە بەقەد هەوڵی هۆشیارانەی فێمینیستەکان، بۆ رێکخستنی میتۆدی دژی(قسەی میحوەریی anti-logocentric)هەوڵینەدا. کاتێ پرسیارە بێ وەڵامەکەی فرۆید دەهێنێتە مەیدان، واتە(ژن چییدەوێ؟) بەوئەنجامە دەگات کە دەبێ ئەو پرسیارە هەر بێ وەڵام بمێنێتەوە لەوێوە لاکان قسەی ژن بەناجێگیر دەزانێتو باوەڕی وایە کەژن هەرگیز راستو رەوان قسەناکاتو قسەی ژن بەڕاستو رەوانو بە هەڵخەڵەتێنەرانەش دەزانێت. لێرەدا جارێکیتر

دەتـــوانرێ هەســـت بەمەترســـییەك بكـــرێ مەترســـی نادیـــاری خـــزان بـــۆ سیســـتمێكی نێرانـــە كـــە ژنـــان بۆئەوئاســـتە دەبـــات كـــە تـــەنها رۆڵێكـــی پـــەراوێزییان هەیـــەو بەچـــەند بوونـــەوەرێكی نـــاجێگیرو پێشـــبینی نـــەكراو حولحـــولی میـــزاجو هـــەزارو یـــەك رەنگیـــان دەزانێـــتو لـــەم رووەوە نـــەك ژنـــان لەبەرچـــاو نـــاگرێ بـــەڵكو دەیانســـڕێتەوەو دەیانخاتـــە كـــەنارەوە ئـــەوەی كـــەلێرەدا روودەدات، لەڕاســـتیدا رێگرتنـــە لـــەهێزێكی تازەو پڕجۆشو خرۆش كە بەفراوانی لەقسەی ژنانـدا سـەبارەت بەسیسـتمی زمـانی پیـاو سـالار بەدیـدەكرێ لایـەنی سێكسـی ژن راسـتەوخۆ هاوشـانی داهێنـانی شـــاعیرانەو بزوێنـــەرە دەروون جەســـتەییەكانە كـەدەتوانێت حـوكمی زۆردارانـەی قسـەی لـۆجیكیو نێرانە تێك بشكێنێ تیۆرسینە گەورەكانی ئەم بیرو بۆ چوونە جولیا كریستیڤاو هێلین سیسون.

جولیـــــا كریســـــتیڤا بەبـــــەكارهێنانی چـەمكی(شـیكردنەوەی مانـا)و تـەرحكردنی سـەبارەت بەسروشـتی ژنێتـی، وێـرای سـەلماندنی خـۆی وەكـو یـەكێك لەتیۆرسـینە گرنگـەكانی زمانوئـەدەب، وەكـو تیۆرســینێكی فیمینیســتیش بەناوبانگــە، كریســتیڤا

بــاوەڕی وايــە کەپێشــان تــەنها پشــت بەئــەنجامی پەيوەنــديی زمــان دەبەســتراو لــۆجيکی ئــەنجامی پەيوەنــديی زمــانيش بريتييــە لــەميتۆدە زانســتیو باوەکان کە بەئاراستەی نەهێشتنی ناکۆکی کار دەکەن لەوێوە کريستيڤا دەرکی بە(زمان دەکرد نەك وەکو ئامرازێکی وەستاو، کەشيکردنەوەی زۆر لەزماناسان بەوجۆرە بوو، بەڵکو بەشێوە ئەکتيڤو نەريت شکێنیو پراکتيکيەکانی)*(جان لچت،١٣٧٨:ص٢٢١) باوەڕی وابوو کە ئەنجامی پەيوەندی زمانو لۆجيکە تايبەتيەکەی ناتوانێت بۆ نموونە زمانێکی وەکو زمانی شـــاعيرانە شـــيبکاتەوە، کەواتـــە لـــەم رووەوە، چوارچێوەيەکی نەرم ونيانترو لەهەمان کاتدا ئاڵۆزتر پێويست بوو، کريستيڤا ئەم چوارچێوە تازەيەی بەتەرحکردنی چەمکی(شيکردنەوەی مانا) نيشاندا کەتيايدا شيکردنەوەی مانا پشت بەمادی بوونی زمان واتە(دەنگو کێشو شێوەی نووسينی زمان) دەبەستێ، نەك تەنها بەئەنجامی پەيوەندی زمان(هەمان سەرچاوە) . کريستيڤا ئەو سيستمەی کەلەسەر بنەمای ئەنجامیپەيوەنديی زمان بنيات نراوە، بەسيستمێکی(عەقڵانیو داخراو ئاشکرا)

دەزانێت، لەکاتێکدا کە ئەوسیستمەی لەسەربنەمای شیکردنەوەی مانا فۆرمەڵە بووە،(ناعەقڵانی)و (کراوە)و (نادیار)ە وێڕای ئەمەش، کریستیڤا باوەڕی بەجیاوازییەکی گرنگ هەیە لەنێوان(نیشانەی باوSemiotic)و(مەسەلەی رەمزی symbolic) دا (نیشانە)و (رەمز) هەریەکەیان بەڕیز هاومانای یەکترن بۆ(دەقی شاراوەgenotext)و(دەقی ئاشکرا Phenotext) کریستیڤا دەقی شاراوە بەمەسەلەیەکی زمانی نازانێت، بەڵکوزیاتر بەپرۆسەیەك و لەڕاستیدا بەبەردی بناغەی زمانی دەزانێت، بەپێچەوانەی ئەوە دەقی ئاشکرا کە پەیوەستە بەزمان و ئاستی پشکنینی مانای واژەکانەوە لەکاتی خوێندنەوەدا. لەگەڵ ئەوەشدا، کریستیڤا باوەڕی وایەکە شاراوەو ئاشکرا ناتوانن بەجیا لەیەکتری هەبن کریستیڤا شیعر بە(پێگەی تایبەتی) شیکردنەوە دەزانێت، چونکە شیعر لەنێوان ئەم دوو جۆرە سیستمەدا لەحاڵەتی هەڵسەنگاندندایەو زمانی شاعیرانە کە(بەرجەستە بوونی مادیی زمانە) تێکدەری ماناو ڕێگاخۆشکەرێکی تازەیە بۆ مانای نوێ.

کریســـــتیڤا بـــــاوەڕی وایــــــە کەلەئــــــەدەبی ئاڤانگـارد(پێشـڕەوی)سـەدەی نـۆزدەدا، شـاعیرانی وەکـو مالارمــــێ(Mallarme)،بنـــەمای نیشـــانەیی زمانیـــان بەکارهێناوەو لەم ڕووەوە، مەسـەلەی عـەقڵانی زمانیـان داوەتەبـــەر ڕمبـــازیی‌و یـــەك زاتـــی(بێـــژەر-ڕاوی)و خوێنـــەریان تێکشـــکاندووە،(بکـــەر)چـــیتر بـــەمانای سەرچـــاوەی مانانییـــە، بـــەڵکو وەکـــو(شـــوێن-chora) مانایـــەو لـــەو ڕووەوە ڕەنگـــە تووشـــی پەرشـــوبڵاوی بنـەڕەتی ببـێ لەشوناسـی خۆیـداو گونجـانی لەدەسـت بـدات لەڕاسـتیدا، ئـەم بـاوەڕە کریسـتیڤای بـەرەو تیۆری(بکـەری بزێـو) ڕاکێشـا کەتیایـدا دەڵێـت:(بکـەر تەنها بکەری وەستاو وورد بینی کراوی هۆشیاری نییە، بەتـەنها دیاردەیـەکی وەسـتاو نییـە کـە بـەم یـان بـەو فۆرمە خەیاڵییە دەرك دەکرێت-فۆرمێك کـەبتوانرێت بگوێزرێتـەوە بـۆ کەسـانی دی- بـەڵکو فۆرمێکـە نـاو وبنەما قبوڵناکاتو سەرکوت کراوە کـە تـەنها لەرێگـەی کاریگەرییەکانیـەوە دەناسـرێت)* (جـان لچـت:ص٢٢١-٢٢٢)

بەم پێیە، ئێستا ئیتر بکـەر وەکـو(شـوێن) مانایـەو هەروەکو دەبینین، شوێنیش دەگۆڕێ بـۆ مەسـەلەیەکی

ژنانە کریستیڤا بەبەکارهێنانی دابەشکردنی ئـەفلاتون کـەوجود بـۆ سـێ جـۆر دابەشـدەکات: (هــەبوون)،(بـوون)،(شـوێن)، دەگاتـە ئـەنجامێکی وا بـەپێی بـاوەڕی ئـەفلاتون(هـەبوون) ئـەو ئایـدیا یـان نموونەیەیـە کـە ئەفلاتون بە(باوك) ناوی دەبات،(بـوون) دنیـای هەسـت پێکـراوو ڕەمزەکانــە، دنیـای جوڵـەو بـەردەوامی کـە وێنەیەکـــە لەئایـــدیاو ئـــەفلاتون نـــاوی دەنێـــت (منداڵ)و(شوێن) مادەیەکە کە ئەو بەردەوامیو بوونەی تێـدا ئـەنجام دەدرێ کـە ئـەفلاتوون بـە(دایـك) نـاوی دەبـات کریسـتیڤاش نیشـانە بەرامبـەر بەشـوێنو بـەو پێیــەش بەرامبــەر بەمەســەلەیەکی ژنانــە دادەنــێ(نیشـانە بەرامبـەر شـوێنی ژنـە، کـە کـەمو زۆر هـەمان پێگــەی دایکــە کــەقابیلی نواندنــەوە نییــە جــۆرە خواستگەیەکە، بەڵام خواستگەیەکی ناو قبوڵکەر نییە، چونکە خواسـتگەیەکی لەوبابەتـە راسـتەوخۆ دەیخاتـە نـاو چوارچێوەی ڕەمزییـەوەو مامەڵەیـەکی ناڕاسـتمان لەبارەیــەوە دەداتــێ شــوێنیش، وەکــو مەســەلەی ژن بەشــێوەیەکی گشــت، لەرەهەنــد مــادیو شــیعرێتی زماندایــە*هــەمان سەرچــاوە ل٢٢٢ . لــەم ڕووەوە،

کریســـتیڤا، هونـــەرو بەتایبـــەتی شـــیعر بـــەزادەی بەرامبەری نیشانەو رەمز دەزانێت.

بەباوەڕی کریستیڤا، ئەو بزوێنەرو غەریزانەی کە منداڵ لەقۆناغی پێش گرێی ئۆدیپ دا تاقیاندەکاتـەوە، لـــەزمانێك دەچـــێت کـــە هێشـــتا جـــێگیر نـــەبووەو لەکەســـێکدا فۆرمەڵـــە نـــەبووە بـــۆ ئـــەوەی ئـــەم مادە(نیشانەییە) بگۆڕێ بـە(رەمـز)، دەبـێ جێگیربـێو ئەمەش پێویستی بەسـەرکوتکردنی غەریزەکانـە، ئـەو غەریزانــەی کــە تــاپێش ئــەوە دەجـوڵانو هاوســەنگ بـوون ئەوقسـەیەی کـەدەبێ لەگـەڵ قسـەی نیشـانەیدا بـەراورد بکـرێ، چـەنەبازیbabblcبەرلـەگرێی ئـۆدیبی منداڵـە ئەگەرچـی زمـان خـۆی هەنـدێ لـەم رەوتـە نیشـانەییانە بەتایبــەتی لەشـیعردا هەڵـدەگرێ،دەرك کردنــی ئــەم خاڵــە بایــەخی هەیــە بــۆ ئــەوەی کــە هونەرمەند بەئاشکرا دەریـدەبڕێ، لـەرەوتی فێربـوونی زمانیشـدا لای منـداڵ خـۆی نیشـان دەدا بـەم پێیـە، منـداڵ بـەگریانو ئـاوازو هێمـاو ئاماژەکـانی، بـەریتمو تایبەتمەنــدیی چــەنەبازیو گەمـــە زمانییـــەکانی،یان بەپێکەنینـەکانی، بـۆ شـاعیریی پێشـڕەو کەرەسـەیەکی خاو ئامادەدەکات ئەمە رەهەندێکی سـەرو زمانییـە کـە

پەیوەستە بەکارێکی دەلالەت کارەوە، واتە کارێ کە دەتوانێ فۆرمی بەردەستوچەقبەستووی رەمزەکان بهەژێنێ بەڵکو فۆرمێکی نوێی لێ بەرهەم بێ*جان لچــــت، ١٣٧٨:ص ص٢٢٢-٢٢٣، لــــەوێوە کەغــــەریزەو بزوێنــەرە دەروون جەستەییەکان بەرلەگرێی ئۆدیپ هــەنو لەگــەڵ جەســتەی دایکــدان رەوتــی ئــازادی منــداڵانو ئــارەزوو بزوێنــی ســینەی دایــك، یەکــەمین شــوێنی ئــەزموونی بەرلــەگرێی ئــۆدیپی منداڵــە، لەبەرئــەوە(نیشــانە) بەناچــاریی لەگــەڵ(جەســتەی دایـك)دایـەو لەکاتێکـدا(رەمـز) هەمیشـە پەیوەنـدیی بە(یاسای باوك)ەوە هەیە کە حەزو ئارەزوو لەمنداڵدا سـەرکوت دەکـاتو بەوشـێوەیە، دەبێتـە هـۆی ئـەوەی قســە بێتــە ئــاراوە ژن بێدەنگییــەکی(نائاگایانەیــە) کەلــەپێش قســەوەیە، ژن(ئــەوی دیــە) کــە لەپشــت مەســەلەی عــەقڵانی زمانــەوە دەوەســتێو هەڕەشــەی لەبەریــەك هەڵوەشــانی مەســەلەی زمــانی ئاگایانــەو عەقڵانی دەکات (رامن سلدن،١٩٨٩:ص١٥٠).

بـەم شـێوەیە، شـاعیری پێشـڕەو-چ ژن بـێ چ پیـاو- دەچـێتە نـاو جەسـتەو دنیـای جەسـتەیی دایکـەوەو لەبەرامبەر یاسای باوکدا بـەرگریی دەکات بـۆ نموونـە

،مالارمێ بەئاوەژوو کردنەوەی یاساکانی گرامەر، یاسای باوکیش ئاوەژوو دەکاتەوەو لەرێگەی ئاشکرا کردنی رەوتی نیشانەیی(دایکانە)وە بەدایك دەست نیشان دەکرێ کریستیڤا ئەم شۆڕشە شاعیرانەیە* وادەبینێ کە بەشێوەیەکی گشتی پەیوەندیی نزیکی لەگەڵ شۆڕشی سیاسیو بەشێوەیەکی تایبەتیش پەیوەندیی نزیکی لەگەڵ ئازادی فێمینیستی داهەیە. بەباوەڕی کریستیڤا، جوڵانەوەی فێمینیستی دەبێ شێوەیەك لەئەنارشیزم(ئاژاوە گێڕیی) دابهێنێ کە هاوشانی(قسەی پێشڕەو) یان ئەدەبی پێشڕەو بێت بەم پێیە، ئەنارشیزم بەشێوەیەکی ئیجباریی پێگەیەکی فەلسەفیو سیاسییە کە تیایدا، جوڵانەوەی فێمینیستی باڵادەستیوحوکمڕانی نێر میحوەرانە وێران دەکات.

نوسینێکی هێلین سیسو بەناوی(خەندەی میدوسا)(١٩٧٦) نموونەیەکی پەسەندکراوی نووسینی

---

* شۆڕش لەزمانی شاعیرانەدا، ناوی نامەی دکتۆرای کریستیڤایە کەتێدا تیۆرێك دەربارەی ئاماژە فۆرمەڵە دەکات.

ژنانەیە کە بە ژنان دەڵێت(جەستە)یان بخەنە ناو نووسینەکانیانەوە لەکاتێکدا ڤێرجینیا وۆڵف خۆی لەقسەو باس دەربارەی جەستەی ژن دەدزێتەوە، سیسو-پەیامهێنەری قسەی ژن-بەشێوەیەکی زەق دەربارەی رەوتی نەستی ژن دەنووسێت: (خۆت بنوسەرەوە دەبێ جەستەی تۆ ببیسترێ تەنها لەدوای ئەوەیە کە زۆر سەرچاوە لەنائاگاییەوە بەرەو پێشەوە دەکشێن)* هێلین سیسو،١٩٧٦ص٨٧٥ بەرای سیسو، ژن نابێ خۆی سانسۆربکات، ژن دەبێت ئەندامی سێکسی خۆیو رووبەری فراوانی جەستەی خۆی کەخراوەتە ژێر کۆنترۆڵەوە، ئاشکرا بکات بەشێوەیەکی گشتی، ناوەرۆکی تیۆری سیسو هەموو جۆرە ناکۆکیو دوالیزمێك لەنێوان ژنو پیاودا رەت دەکاتەوەو لەم بارەیەوە پرنسیپی دریدا دەربارەی (جیاوازی) بەکاردەهێنێ سیسو بەسووربوونەوە داوامان لێدەکات کە دەربارەی مەسەلەی جیاوازی سێکسی بەوریاییەوە قسەبکەینو دەڵێت رووبەروو بووونەوەی (پیاو-نێر)و(ژن-مێ) ئەگەر بەکاربهێنرێ بۆ ئەوەی تێبگەین کە پیاوان هەموویان ژنێتی خۆیان سەرکوت ناکەن، لەکاتێکدا هەندێ لەژنان تەنها پیاوێتی خۆیان نیشان

دەدەنو بەپێچەوانەشەوە بەم پێیە، جیاوازیی لەسەر بنەمای سێکس کەلەرووی کۆمەلآیەتییەوە دیاری کراوە دابەشناکرێ*کیت انسل-پیرسون،١٣٧٥:ص٣٦٤ سیسو لەم بارەیەوە لەزگەی فیمینیست دەربارەی بەرهەمەکانی خۆی قبولناکات چونکە باوەڕی وایە کە ئەو لەزگەیە دەربڕینی ئەو جیاوازیەیە کەباس لەپێگەی ژنێتی پیاوێتی دەکات، واتە لەکۆتاییدا جۆرێك لەرووبەروو بوونەوەی دوانەیی قبولدەکات، واتە رووبەڕوو بوونەوەی ئەو دوو پێگەیەی کە سیسو هەولدەدات تێکیان بشکێنێ. (بابك أحمدی ، ١٣٧٨:ص١٧٦)، لەلایەکی ترەوە سیسو نووسینی ژنانە لەگەڵ قۆناغی خەیاڵیو بەرلەگرێی ئۆدیپی منداڵ بەپێی روانگەی لاکان بەگرێدراو دەزانێت کەتیایدا جیاوازی لەقۆناغی بەرلەزماندا وجوودی نییە، واتە هەمان یەکێتی یۆتۆپیایی منداڵ لەگەڵ جەستەی دایکدا، هەمان ئەم روانینە بۆتە سەرچاوەی دیدی شاعیرانەی سیسو دەربارەی نووسینی ژنان، رەنگە شێوەیەکی تازە سەبارەت بەسێکس بهێنێتە ئاراوە کە تیایدا نە ئەو شتانەی کە ئێمە ئەمڕۆ وەکو شتی-پیاو- و-ژنان- دەیانناسین جیدی وجودیان دەبێتو

نـــەلۆژیکی بـــاوی جیـــاوازی لەســـنوری رووبـــەروو بوونـــەوەی باڵادەســـتی شـــێوەی نێرانـــەی بەڵگـــە هێنانـــــەوەو فـــــۆرمی پیاوانـــــەی سیاســـــەت دەمێنێتەوە(هەمان سەرچاوە، ل٢٦٥).

لوسی ئیریگاری-ش کۆمـەڵێ بـیرو بۆچوونی هەیـە کەلەوەی سی‌سو دەچن ئیریگاری ئەو ستەمەی کە پیـاو سـالاریی لـەژنی دەکـات، لـەتیۆری فرۆیـددا سـەبارەت بەسێکســی ژن دەبینـــێ بـــۆ نموونـــە ئیرەیـــی بـــردن بەئەندامی نێرینـەی پیـاو کـە فرۆیـد تـەرحی دەکـات، ژن وەکو ئەوی دی لەبەرامبەر پیاودا لەبەرچاودەگرێ، چونکە وایدەبینێ کـە ئەنـدامی نێرینـەی پیـاوی نییـە بەڕای ئیریگاری، ژن لەبنەڕەتدا وەکو بوونـەوەرێك کـە شـوناس‌و بـوونێکی سـەربەخۆی هـەبێ، بـەدیناکرێ مەگەر وەکو پێچەوانەی ئـەو وێناکردنـەی کەسـەبارەت بـەپیاو هەیـە لـەم مانایـەو لـەروانینی پڕدیقـەتی پیاوانەوەیـە کـە ژنـان چـەند بوونـەوەرێکی نادیـارو نەبینـراون‌و تەنها دەتوانن بوونێکی خـەیاڵییان هـەبێ، ئەویش لەهیستریایان لەدنیای سۆفیگەریی‌و عیرفاندا.

لـــــەم رووووەوە ئیریگـــاریی ژنو سێکســـــی ژن، بـەبوونێکی نەناسـراو وژێـر زەمینـی دەزانێـت (رامـن سلدن،١٩٨٩:ص١٥٠).

ئیریگاری بەبەکارهێنانی دەروونشیکاریی لاکان کـە ئەوەنیشـــان دەدات کـــە بکـــەری بەرووکـــەش بـــەتاڵ لەزانسـت یـان بکـەری بـەتاڵ لـەزمان هـەردووکیان سێکسـی پیاوانــەیان هەیــە، رەخنەیــەکی بنچــینەیی لەبنەماکانی دەروونشیکاریو زمانو فەرهەنگ دەگرێ، لەبەرئـەوەی ئەوبنەمایانـەش لەسـەرەتاوە لەسـەرئەوە دروست دەبن کە ژن بەبـەراورد لەگـەڵ پیـاودا شـتێکی کەمـەو لـەم رووەوە، لـەو لایـەی حسابدایە کـە کـورت دەهێنـــێ بـــەڕای ئیریگـــارییو زۆر لەفەیلەســـوفانی فێمینیســـتی دیکـــە، ژنـــان وەکـــو ژن، لەپـــەیمانی کۆمەڵایــەتی لابــراون، چــونکە ژن تــەنها لەکاتێکــدا دەتوانێت لەپەیمانی کۆمەڵایەتیدا بەشداریی بکات کـە وەکو پیاوی لێبێتو وەکو پیاو قسە بکات، لـەوێوە کـە-بەقســە لاکـــان-زمـــان بەشـــێوەیەکی لەکەمبوونـــەوە نەهاتوو لەمیحوەری نێردا دەسوڕێتەوە، کەواتـە تـەنها ڕێگەی قسەکردن یان پەیوەندیی دروست کردنـی ژنـان ئەوەیە کە ببنـەخاوەنی ئەنـدامی نێرینـەی پیـاوان ژن

بیـەوێ یـان نەیـەوێ، دەبـێ ئـەو ئەندامـەی نێرینـەی هەبێ کە نییەتی، دەبێ ئـەو کەمێتیـەی نـەهێڵرێ، ژن بۆئــەوەی بــەروونی قســەبکاتو پەیوەنــدیی دروســت بکـاتو پەیوەنـدیی لەگـەڵ کەسـانی دیـدا هـەبێ-واتـە کۆمەڵایـەتی بێـت-دەبێـت وەکـو پیـاو قسـەبکات*(جـان لچـت،١٣٧٨:ص٢٤٤) ئیریگـاری بـاوەڕی وایــە ژنــان بــۆ ئــەوەی شوناســی لەدەستچــووی خۆیــان بەدەســت بێننەوە، دەبێ نێر میحوەریی مەسەلەی رەمزیی لـەناو بــەرن چــونکە رەگو ریشــەی ســتەم بــۆ ســەر ژنــان لەمەسـەلەی رەمزیـدا بـووە ئیریگـاری وەزعـی ئێسـتای ژنان بە میراتێ ناو دەبات، ئـەو پێگەیـەی کەتیایـدا ژن بـــەهۆی نامۆییـــەوە لـــەو مەســـەلەیەی کـــەبتوانێ بەهۆیــەوە پەیوەنــدی بــەدنیای دەوروبــەری خۆیــەوە بکـات-واتــە مەســەلەی رەمزیــی-پێــوەی گیرۆدەبــووە لەئەنجامـدا ژنــان نــاتوانن ببنــە شــتێکی بابــەتی-یــان بــەلای کەمــەوە بابــەتیبوون دژوارە بۆیــان لەلایــەکی ترەوە، پیاوان نەك تەنها دەتوانن خۆیان وەکـو شـتێکی بابــەتیی بخەنــە روو، بــەڵکو دەتــوانن بابــەتی بــوون بەژنانیش ببەخشن (هەمان سەرچاوە ل٢٤٥).

ئیریگـاری هـەوڵی هێنانـە ئـارای نووسـینی ژنانـە دەدات، نووسینێك كە بتوانێ سەروەری پیـاو وحـوكمی پیاو سـالارانەی سـەرنگون بكـات لـەم رووەوە ئیریگـاری هەوڵدەدات وەڵامی ئەم پرسیارە بداتەوە، كـە ژن وەكـو خۆی لەگەڵ ژنانی دیكەدا یان لەنێو ئەوانـدا قسـەبكات سـەراپای بەرهـەمو نووسینەكانیشـی كێشـەو مەسـەلە زمانییـەكانی ژنـان لـەخۆی دەگـرێ لـەوێوە كـەپیاو هەمیشـــە لەپێگـــەی بكـــەردابوونو پێگـــەی ژنـــان بەشێوەیەكی باو تایبـەت بـووە بـە بابـەتبوون، دژواری قسـەكردن وەكـو ژنێـك، بـەلای ئیریگارییـەوە بریتیـە لەوەڵامدانـــەوەی ئـــەم پرسـیارە: ژن چـۆن دەتوانـــێ قسەبكات؟ بێئەوەی قسەكەی لەهی پیاو بچێت.

ئـەو میتـۆدەی كـە ئیریگـاری بـەكاری دەهێنـێ، بریتیـە لەرێكخسـتنی گفتوگۆیـەك لەگـەڵ تێكسـتو نووســـینەكانی پیـــاوانی ســـەروەرو ســـالاری وەكـــو ئـــــەفلاتونو نیتشـــــەو فرۆیـــــد لەفەلســـــەفەو دەروونشـیكارییەوەكەوە، كەتیایـدا ئیریگـاری لەلایـەن ژنەوە قسەدەكات، بـەڵام نـەك بەقسـەكردن بـەمیتۆدی پیاوان وەكو ئەوان بەڵكو بەقسەكردن لەگەڵ نووسـینی پیاوانـــدا، بـــۆ نموونـــە لەمەعشـــوقە دەریاییـــەكانی

فرێــــدرێك نیتشـــەدا، ئیریگـــاری بەتـــەرخانکردنی پێگەیەك وەکو مەعشوقەی نیتشە بۆ خۆی، پرسیار لــــەژن دەخاتــــە نـــاو نووســـینەکانی نیتشـــەوە بەتـــەرخانکردنی پێگەیـــەکی لـــەوجۆرە بـــۆ خـــۆی گریمانـــەکردنی پەیوەندیـــەکی زۆر نزیـــك لەگـــەڵ نیتشەدا، ئیریگاریی لەدەرەوەو ناوەوەی قسەکەی ئـەودا دەجولـێ، ئیریگـاریی سـوود لەوشـەکانی خـودی نیتشـە وەردەگــرێ، بـــەڵام بەشـــێوەیەکی جیـــاوازو لاســـایی ئامێزوقۆشمـە چیانەوعاشـقانە، ئـەو گفتوگۆیـەی کـە ئیریگـــاریی لەگـــەڵ نووســـەرە پیاوەکانـــدا دەیکـــات، بەئاراستەی وێران کردنی بنەمای قسەی پیاوانە،

راستە ئەم تەگبیرە ستراتیجیەی ئەو هێندەش بـێ مەترسـی نییــە بــەڵام ئەگــەری پەیوەندییــەکی نــوێ لــەنێو رەگەزەکانــدا فەراهــەم دەکــات، پەیوەندییــەك کەتیایـــــدا ژن چـــــیتر بەوێنـــــەی ئاوێنـــــەیی‌و دەروشـانەوەیەکی‌تر لـەپیاوەوە کـەم نابێتـەوە، بـەڵکو لەو گفتوگۆیەدا کە جیاوازیی ژن لەپیاو دەست نیشان دەکـات‌و مۆڵـەتی لەگـەڵ بـوون‌و وەك یـەکی لەگـەڵ پیاودا دەدات بێئەوەی بـەرۆڵی لاوەکـی نزمـی ژن قایـل بێت لەگەڵ پیاودا قسە دەکات.

لـەم نێوانــەدا، ئەوکێشــەیەی کـەئیریگاری دەســت نیشانی دەکات، ڕەمزیی بوونی پەیوەنـدیی نێـوان کـچ و دایکـە بـەڕای ئـەو هـەموو دەروونشـیکاران لـە کاتێکـدا سەبارەت بەجیابوونەوەی منـداڵ لـەدایك و داخڵبـوونی منـداڵ بەقەڵـەمڕەوی زمـان قسـەدەکەن، مەبەسـتیان لەومنداڵە کوڕە کەواتە ئەوە کـوڕە کـە دەبـێ لەرێگـەی هاتنە ناوەوەی زمان یان نـاوی باوکـەوە خـۆی لـەدایکی جیابکاتەوە کوڕ نـەك تـەنها باوکـە بـەڵکو بکـەرە واتـە پیاوە بەپێچەوانەوە تەنها کچ دایکە بـەم پێیـە، ژنێتـی کچ دەبێ لەئـەزموونی دایکایەتییـەوە سەرچاوە بگـرێ ⋆جــان لچــت،١٣٧٨؛ص٢٤٥ لــەم ڕووەوە، ئیریگــاری هەوڵــدەدات ژن بهێنێتــە نــاو مەیــدانی سیســتمی ڕەمزییـەوە، بـەکورتی ئـەم مەیدانـە، مەیدانێکـە کـە بـەپێی هەلومـەرجی خـودی ژنـەو شـێوازیی ئیریگـاری لەئەنجامدانی ئـەم کـارەدا پێویسـتی بـە شـێوازی نـوێی گوتـارو ڕێگـا تازەکـانی قسەکردنە،شـیعرێك کـە وەکـو پێویست تازەگەرانەیەو بەیاد هێنەرەوەی مامەڵەیـەکی نوێیــە ســەبارەت بــەژن و ژنێتــی ⋆ئــەلیزابت گـروز،١٩٨٩،ص ١٠١ لـەم ڕووەوە، ئیریگـاری بەجـەخت کردنــەوە لەســەر پەیوەنــدی کــچ و دایــك هــەروەکو

گەڕانــەوەی (پرســێ فونــە) بــۆلای دایکــی ئەگــەری پەیوەندییەکی نـوێ لەگـەڵ جەسـتەو بـەدەنی دایکیـدا دەهێنێتـــە ئـــاراوە کـــە تیایـــدا چـــیتر هـــیچ سەرکوتکردنێك و خەساندنێ نابێت،جەخت کردنەوەی ئیریگـاری لەسـەر گەڕانــەوە بـۆ بـەدەنی دایـك، بـۆ دەسەڵاتی دایك وەکو هێزێکی خوڵقێنەر ئامـاژە دەکات دەسەڵاتێك کە هەمیشە بەئاڕاستەی خزمەت بـەپیاوان بووەو تایبەت بووە بە بەرژەوەندی ئەوان، دەسـەڵاتێك کــە پیــاو بــەهۆی فەرامۆشــکردنەوە یــان بــەهۆی نەفرەتو بێزارییەوە لەو بەدەنەی کە ئـەو هێناوەیتـە دنیاوە، دەیشارێتەوە.

میتۆدۆلۆژی فیمینیستی

ئــەو میتۆدۆلۆژییــەی فێمینیســتەکان بــەکاری دەهێــنن چــەند شــێوەیەکی جیــاواز لــەخۆ دەگــرێ فێمینیســتەکان بــۆ گــۆڕینو بەربــەرەکانێی ئــەو بۆچـوونە رووناکبیریانـەی کەتیایـدا پیـاوان بەبـەرزتر لــەژنان لەقەڵــەم دەدەن، کۆمــەڵێ میتــۆدی جیــاواز بەکاردەهێنن تائێستا هەمیشـە ئـەوە پیـاوان بـوون کـە بیریــارانی باشــتر واتــە عــەقڵانی تــرو جــدی تــرو کاریگــەرتر دەهاتنــە بەرچــاو، بــەڵام میتــۆدۆ لــۆژی فێمینیستی بەشوێن ئەوەوەیەکە ئەم بیرو بۆ چوونانە ئاوەژوو بکاتەوە.

فێمینیستەکانو لەبنەڕەتـدا خـودی ژنـان باوەڕیـان وایەکە نـاتوانرێ بەئاسـانی وەکـو چـەند بوونـەوەرێکی لەبابــەتی فریشــتە یــان شــەیتان، پاکیزەیــان ســۆزانی، هاوسەرێکی بێمێشك یان کچێکیترشاو لەژن بڕوانـرێو لەیەکێك لەم چینو ریز بەندییەدا دابنـرێت، ئەمـەش لەکاتێکدایە کە تەواوی ئـەم کێشـەو قاڵبانـە، کارەکتـەر کارییەکە کـە بەدەسـتی پیـاوان ئـەنجام دراوە. میتـۆدۆ

لـۆژی فێمینیسـتی دەیـەوێت ئـەو مامەڵـە خراپانـەی پیـاوان بەرامبـەر بـەژنان دەیکـەن، ئاشـکرا بکـاتو بیانوەسـتێنێ، بـەم پێیـە بـە میتـۆدی تایبـەتی خـۆی، جـارێکیتر لەتـەواوی ئەوکارانەدەکۆڵێتـەوەو ئـەم شـیکردنەوەیە بـە فراوانکردنـی هۆشـیاریی تایبـەتی ژنـانو لەسـەربنەمای ئـەزموونی تایبـەتی ژنـان ئەنجامدەدات.

میتـۆدۆ لـۆژی فێمینیسـتی چـوار بـوار لـەخۆی دەگـرێ کـە بـریتین لـە(بایۆلۆجیـا، زمانناسـی، سـایکۆلۆجیاو، روونـاکبیریی) لـەمیتۆدی بایۆلۆجیـادا زۆرجـار بەسـوود وەرگـرتن لەخوێندنـەوەی توێکاریناسـی، ئـەوە دەسـت نیشـان دەکـەن کـە چـۆن بەشـە جیاوازەکـانی جەسـتەی ژن، وەکـو منداڵـدانو سینە، دەبێ زیاتر بایەخیان پێبدرێو جـەخت لـەرۆڵی گـرنگو بنـەڕەتیان بکرێتـەوە لـەمیتۆدی زمانناسـیدا، بەحسابکردن بـۆ جیـاوازی زمـان لـەنێوان ژنو پیـاودا، جـەخت لەسـەر زمـانو پێکهاتـەی تایبـەتی ژنـان دەکرێتـەوە فێمینیسـتەکان باوەڕیـان وایـە لـەوێوە کـە ئێمە لەناوکۆمەڵی پیاو سالاردا دەژیـن، زۆر سـەیرنییە کەزمانیشمان لەژێر دەسەڵاتی پیاوانـدابێ لـەم رووەوە،

فێمینیستەکان بەسوود وەرگرتن لەزماناسی، شوێن نموونەی تایبەتی کەوتوون بۆ هێنانە ئارای قسەو نووسینو بە شێوەیەك بۆ هێنانە ئارای شێوازێکی تایبەت بەژنان لەزماندا لەمیتۆدی سایکۆلۆجیاو دەروونشیکارییدا، هەروەکو فرۆیدو لاکان نیشانیان داوە، پەیوەندییەکی بنەڕەتی لەنێوان تاکەکەسو نەستیدا هەیەو ئەم مەسەلەیە بەتایبەتی لەزمانو گوتاردا خۆی نیشاندەدات لەم رووەوە فێمینیستەکانی وەکو کریستیڤاو ئیریگاریی بەبەکارهێنانی دەروونشیکاریی، دژی پێشداوەرییە سێکسیەکان وەستانەوە کە لەزمانو مافو فەلسەفەدا هەبوو ئەم دوانە بەبەکارهێنانی ئەم میتۆدۆ لۆژییە لەپێناوی دروستکردنی زمانو فەلسەفەیەکدا هەنگاویاننا کە پێکهاتەیەکی جیاوازیی هەبێ لەزمانو فەلسەفەی باڵادەستو باوو پیاو سالار چوارەم میتۆد، بریتییە لەمیتۆدی رووناکبیریی، ئاسایی هێزە رووناکبیریەکان لەپێناوی شیکردنەوەو کەمکردنەوەی بایەخو بەهای رۆڵی ژنان لەکۆمەڵدا کاریان کردووە فێمینیستەکان هەوڵدەدەن بەبەکارهێنانی ئەو پەیوەندییەی کە رووناکبیریی کۆمەڵێك بەتێگەیشتنی سەبارەت بەژن

هەیەتی، رەخنـە لەبنـەمای رووناکبیریی‌و ئایـدیۆلۆژی کۆمــەڵ بگــرن، بــەم پێیــە، پێگــەو شــوێنی شــیاوو راستەقینەی ژن بۆ ژن بگەڕێننەوە.

بەشی دووەم

نیتشەی فیمینیست

بــەلای فەیلەســوفە فێمینیســتەکانەوە گــەڕانو پشکنین بـەناو ئـەو میراتـەدا گرنگـە کـە نیتشـە بـۆی بەجێهێشـتوون، ئــەو فەیلەسـوفانە لـەنێوان بنــەماو خولیـای فێمینیسـتی خۆیـانو زۆر بنـەمای فەلسـەفیی بـیری نیتشـەدا، نزیکییـەکی زۆریـان بـەدیکردووە، بـۆ نموونــــە زۆر لەبنــــەما گرنگــــەکانی رەخنــــە فیمینیستیەکان کە لەمێژووی فەلسەفە گیراون، لەگەڵ رەخنــــەی نیتشــــەدا لەفەلســــەفە یەکســــانن، زۆر لەفەیلەسوفە فێمینیستەکان ئـەوەیان خستۆتەڕوو کـە فەلســەفە، بەشــێوەیەکی بــاو، لەلایــەن پیاوانێکــەوە نووسراوە کە بـەهای تایبـەتیو باڵایـان بەشـتەکانی تـر داوە، ئــەو پیاوانــە زیهنیــان لەســەروو بــەدەنو فەرهـەنگیان لەسـەروو سروشـتو عـەقڵیان لەسـەروو ناعەقڵانییــەتو حەقیقــەتیان لەســەروو خــەیاڵو خێریـان لەسـەروو شـەڕەوە دانـاوەو لـەوێوە کـە ژنـانو سـیفەتی ژنانــەو دایکانــەی ژنــان هاوشــانی بــەدەنو سروشتو ناعەقڵانییەتو خـەیاڵو شـەڕە، بۆیـە رێگـە لــەژنان گــیراوە بــۆ چــوونە نــاو مێــژووی فیکــرو فەلسـەفەو بەمپێیـە، لـەتێڕوانینی جـدیو عـەقڵانی

فەیلەسـوفەکاندا- کـە دەتـوانین بڵـێین تەقریبـەن هەموویان پیاون- نادیدە گیراون، بـەدەربڕینێکی دیکـە، ئـەوەی فەیلەسـوفەکان وەکـو ئـەزموونی مرۆڤایـەتیی، خستوویانەتەڕوو، لەڕاستیدا تەنها ئـەزموونی پیـاوانو هەڵبەتـە هـی ژمارەیـەکی تایبـەت لـەپیاوان بـووە، لـەم ڕووەووە بـەباوەڕی فێمینیسـتەکان، دەبـێ ئـەوەی ئـەو فەیلەسوفانە دەریانبڕیووە، جارێکی تر لێیبکۆڵرێتـەوە. لەبەرئەوەی تـەنها بەڕووکـەش بابـەتییبوون دەنـوێنن: لەکاتێکـدا کـە تـەنها فەلسـەفەو ئـەزموونو مێـژووی مرۆڤ، هەموو کەسە جیاوازەکان لەخۆ بگرێ، دەتـوانین ئومێـدەواربین کـە ئـەو نموونـەو ئەزموونانـە بـۆ سەراپای مرۆڤایەتین.

هەندێکی تـر لەفێمینیسـتەکان ئاماژەیـان بـۆ ئـەوە کـردووە کـە بابـەتییبوون یـان راسـتیی، لەچـەند گۆشـەنیگایەکی تایبەتـەوە بەدەسـت دێـنو بـاس لەبارەیانـەوە بـەجیا لـەو کەش‌وهەوایـەی بەسـەریاندا زاڵـە گومڕاکـەرە، نیتشـەش لەنووسـینەکانیدا هـەمان ڕەخنـەی لەبابـەتییبوونو راسـتیی هەیـە، نیتشـە وا قسـەدەکات کـە هـەر راسـتییەك لەگۆشـەنیگایەکی تایبەتییـەوە بەرهەمـدێتو بـەبێ بـوونی گۆشـەنیگا،

تێگەیشتن لەهیچ راستییەك كاریكردە نییـە، هـەروەكو دەبیــنین، ئــەم گۆشــەنیگاكارییەی نیتشــەش دەتوانــێ بەئاراســتەی پشــتیوانیی لەبــەهاكانی ژنــانو ســیفەتە ژنانیەكان بەرەوپێش دەچێت.

وێــڕای ئەمــەش، نیتشــە بــاس لەچــەند میتۆدێـك دەكـات كـە بـەهۆی بەكەڵكییانـەوە چـەندین راسـتییو بـــەهاو پێگـــەی تایبـــەتییان بـــۆ كۆمـــەڵێ كـــەس فراوانكردووەو خۆیـان وەكـو بـەهای بـاڵاتر نیشانداوە، بـۆ نموونــە لــەكتێبی (ئاركیۆلۆژیـای ئاكـاردا) نیتشـە كۆمەڵێ بەهای وەكو ئەو بەهایانەی كە زیهـن لەبـەدەن بەباڵاتر دەزانن، دەخاتە ژێـر پرسـیارەوە، لەبەرئـەوەی بەباوەڕی نیتشە، ئەو بەهایانە دەبنەهۆی ئەوەی ئێمـە دوچـاری بێتوانـاییو لەئەنجامـدا دوچـاری گونـاهبین، نیتشە لەم بەرهەمەیداو لەتـەواوی بەرهەمەكانیشـیدا، رەخنــە لــەو مــافی پێشخســتنو باڵاییــە دەگــرێ كــە بەزیهن نەدراوەو بەبەدەن دراوەو لـەوێوە كـە ژنـان بـە بــەدەنیان جیادەكرێنــەوە، تەئكیدكردنــەوەی نیتشــە لـەگرنگی بــەدەن، بـۆ فەلسـەفەی فێمینیسـتی مایـەی ئومێدەوارییــە، وەكـو لەڕەخنـەی نیتشـەدا لەخواسـتی حەقیقەت یان ئارمانی دوورەپـەرێزیی هەنـدێ مـەیلی

فێمینیستی هەیە کە تەئکید لەبەدەنو سەماو چالاکیو پێکەنین دەکاتەوە، هەروەها ئەو میتۆدانەی کە ئەو بەکاریاندەهێنێ بۆ ئەوەی بەهۆیانەوە ئەوە نیشان بدات کە بۆچی بەها بەهەندێ شتی دیکە زیاتر دەدرێ، دەتوانێ بۆ هەوڵی فیمینستەکانو فەیلەسوفاتی فیمینیست لەلێکۆڵینەوەی ئەو مەسەلەیەدا بەکەڵك بێ کە بۆچی ژنانو تایبەتمەندیی ژنانەو دایکانەی ژنان لەلایەن فەلسەفەی کۆنەوە بێبەها کراوەو رێگە لەچوونە ناوەوەی ژنان بۆ ناو مێژووی بیر گیراوە، بەم پێیە، نیتشە بەهێنانە ژێر پرسیاری عەقڵو رۆشنبیرییو راستییو خێر کۆمەڵێ شتی دیکە دەخاتە ژێر پرسیارەوە کە بۆ بێتوانا لەقەڵەمدانی ژنانو رێگرتن لێیان بۆ هاتنە ناو فەلسەفەوە بەکارهێنراون، بۆ نموونە نیتشە ئەو شتانەی کە عەقڵ لەناعەقڵانییەت بەباڵاتر دەزانن لەرێگەی ئەو ئیدعایەوە دەخاتە ژێر پرسیارەوە کە ئەو باڵاییو بەهایەی کە ئێمە بۆ عەقڵمان داناوە، بەرهەمی لۆجیكو عیللەتو مەعلومە کە خودی ئەم مەسەلەیەش بەرهەمی رێزمانە، نیتشە باوەڕی وایە کە زمانو وشەکان، واتە

ئەو ئامرازانەی کە ئێمە بەهۆیانەوە لەبارەی دنیاوە قسەدەکەین، رێك رەنگدانەوەی جیهانو شتەکانی ناوی نین، بەڵکو بەڕاستی مانایەك دەخوڵقێنن کە ئێمە بەهۆی زمانو وشەکانەوە دەیدەین بەجیهان، هەمان ئەو بیرەی کە زمان دەتوانێت لەجیاتی ئەوەی رێك واقیع نیشانبدات، مانا بخوڵقێنێ، هەروەکو دەبینین دەتوانێت بۆ فەلسەفەی فێمینیستی بەسوودبێ.

وێڕای رەخنەی نیتشە لەعەقڵ، رەگەزەکانی ناعەقلانییەت دەگەڕێنێتەوە بۆ فەلسەفە، نیتشە لەپەسەندکردنی دیڤنیزڤیسو هەوڵەکانیدا بۆ بەرجەستەکردنی فەلسەفەی دیڤینزڤیسی زۆر بەناوبانگە، دیڤینیزڤیس خودای بەرداریو جۆشوخرۆشەو لەوێوە کە بەدەن، جۆشوخرۆشی ناعەقلانیی تایبەتی ژنانە، دیسان بەهادانان بۆ جۆشوخرۆشی بەدەن، لەلایەن نیتشەوە، دەتوانێ ببێتەهۆی بەهادانان بۆ ژنان.

رەخنەی نیتشە لەدوالیزمی فەلسەفی یان میتافیزیکی- بەشێوەیەکی گشتی- دوا لیزمی جنسی- بەشێوەیەکی تایبەتی- لەڕوانگەی هەندێ

لەفێمینیستەکانەوە دەتوانێت بۆ فەلسەفەی فێمینیستی سوودمەندبێ، هەرچەندە ژمارەیەك لەفێمینیستەکان باوەڕیان بەدوالیزمی جنسی هەیە، کە نیتشە بەتایبەتی سەبارەت بەئەخلاقی خاوەن کۆیلەو کۆیلەکان تەرحی دەکات، لەم رووەوە دوالیزمی جنسی نیتشە لەگەڵ پرانسیپە فیمینیستیەکاندا بەناکۆك دەبینن.

رەتکردنەوەی دوالیزمی سێکسی

نیتشە بەرەتکردنەوەی دوالیزمی کۆسمۆلوجیاو دوالیزمی فەلسەفەی کۆن، لەڕاستیدا دوالیزمی سێکسیش رەتدەکاتەوە، هێرشی نیتشە بۆ سەر دوالیزم، بەتایبەتی لەکتێبی (ئەو دیوی خێرو شەڕ)دا بەدیدەکرێ، هەرچەندە لەیەکەم بەرهەمی فەلسەفیدا واتە (لەدایکبوونی تراژیدیی لەرۆحی موزیکا) وە دوالیزمێکی سەرەتایی بەدیدەکرێ، واتە نیتشە لەوێدا بەجیاوازیی لەنێوان ڕواڵەتو واقیع قایل دەبێو ڕواڵەت وەکو ڕووبەڕووبوونەوەی (ئەپۆلۆن- خودای خۆر) لەگەڵ دیڤینزۆس، دەبینێ لەڕووبەڕووبوونەوە

لەگـەڵ واقیعـدا، بـۆ نموونـە شـادومانی یۆنانیـەکان کاردانەوەیەك بوو لەبەرامبەر ئـەو ترسـەدا کـە ئـەوان لەبەرئـەوەی تێگەیشـتنێکی قووڵیـان هـەبوو سـەبارەت بـە (نـاکۆکیو یەکـەم ئـازار لـەدڵی یەکـەم (یـەکتایی-وحدانیـە)دا (زایـش تـراژدی، ص ٦) هـەیانبوو، یـان عەقڵانیـەتی نائاسـایی ئـەوان، کاردانەوەیـەك بـوو لەبەرامبەر سروشتی نائاسایی ناعەقڵانیاندا.

لـەوێوە کـە نیتشـە، بـاوەڕی وایـە سـەردەمی بیرکردنـەوەی دۆگمـایی بەسەرچـووە، ڕووبـەڕووی دیدگای بیرکردنەوەی دۆگمایانـەی فەیلەسـوفانی پـێش خـۆی دەبێتـەوەو ڕەخنـە لەپێشـداوەریی ئـەو فەیلەسـوفانە دەگـرێ، یـەکێك لـەو پێشـداوەریانە، باوەڕکردنـە بـەناکۆکی بـەهاکان: (بنچـینەی ئـەم پێشـداوەرییە، باوەڕێکـە کـە دەڵێـت هـەر شـتێك کـە (خێـر)ێکـی بـێ مەرجـە، دەبـێ هـاودژێکی هـەبێ کـە ئـەویش (شـەڕ)ێکـی بـێ مەرجـە، ئـەم بـاوەڕە ئـەو ئەنجامـە ناوەکیـەی لەگـەڵ خۆیـدا هـەڵگرتووە کـە بێغەلوغـەش بـوونی (خێـر) یـەعنی ئاوێتـەبوونی لەگەڵ (شەڕ)دا، خێر نابوتو ئـالوودە دەکات، (اسـتنلی مـك دانیـل، ١٣٧٩، ص ١٣٣) ئـەم دژایەتیـە فەلسـەفیانە

بـریتین لەدژایـەتی نێـوان خێـر/ شـەڕ، زیهـن/ بـەدەن، حەقیقـــەت/ خـــەیاڵ، بیرکردنـــەوەی بـــەئاگا/ بیرکردنەوەی بێئاگاو دواجار پیاو/ ژن، بەڵام نیتشە دەربـارەی جۆراوجـۆریی دوالیـزم دووجـۆر گومـانی هەیـە: (چـونکە یەکـەم دەتـوانرێ سـەبارەت بـەم مەسـەلەیە گومـان بکـرێ کـە ئایـا قـەت دژایەتیـەك هـەبووە، و دووەم ئەوەیـە کـە زیـاتر ئـەم بەهادانانـە ڕەشـۆکیانەو دژایـەتی بـەهاکان، کـە ئەوانـەی باوەڕیـان بـەمیتافیزیك هەیـە لەزگـەی خۆیـان لێـداوە، جگەلـە بـــەهادانانی ڕواڵــەتی مەســەلەکانو گۆشــەنیگایەکی سـەرپێیی شـتێکی دیکـە نـەبن (فراسـوی خـیرو شـر، ص٢). نیتشـە لەسـەرەتادا گومـان دەکـات کـە ڕەنگـە دژایـەتی لـەمجۆرە هـەرگیز وجودیـان نـەبێو پاشـان گومـان دەکـات کـە ئەگـەر دژایـەتی لـەمجۆرە هەشـبن، ڕەنگـە تـەنها بـەهۆی گۆشـەنیگایەکی تایبەتییـەوە بایـەخیان هـەبێو ئەوانـەی پێیـان دەوتـرێ (دژەکـان) لەبنچـینەدا یـەك بـنو پێکـەوە پەیوەسـتبن: (زیـاتر ئـەوەی مایـەی بـەهاداریی مەسـەلەیەکی وا پەسـەند کـراوە، بریتیـە لـەو پەیوەندییـە بەئەدەبانەیـە کـە لەگـەڵ مەسـەلە خراپەکانـدا هەیـە کـە بەڕواڵـەت دژ

بەخۆیانــەو بەیەکــەوە پەیوەســتن‌و بەیەکداچــوون، زیاتر لەیەك جەوهەرن، زیاتر! (هەمان سەرچاوە).

رەخنــەی نیتشــە لەبیروبۆچــوونی فەیلەســوفە کۆنەکان لەبارەی بیری هەست‌و نەستەوە کە یەکێکە لــەو دوانــە دژ بەیەکانــە کــە تائێســتا هــەموو فەیلەسوفەکان پشتیان پێبەستووە، بـەو بانگەشـەیە دەســت پێــدەکات کــە دەڵێــت: (گــەورەترین بەشــی ئەندێشـەی بـەئاگا لـەوانیش ئەندێشـەی فەیلەسوفانە دەبێ وەکو کرداری غـەریزی لەقەڵـەم بـدرێ).(هـەمان سەرچـاوە، ل٣) نیتشـە لەدرێـژەی قسـەکانیدا دەڵێـت (وردە وردە ئــەوە بــۆ مــن ڕوونبۆتــەوە کــە هــەر فەلسەفەیەکی گـەورە تـا ئێستا جگەلـە دان پێدانانی تایبـەتی نووسـەرەکەی‌و جـۆرێ لەیاداشـت نووسـینی نەویسـتراوو نـەزانراو شـتێکی دیکە نـەبووە) .(هـەمان سەرچاوە ل٦) نیتشە باوەڕی وایە ئەو سیستمانەی کە فەیلەسـوفەکان دایـدەنین، دەربـڕی سروشـت‌و خـوی ئەوانـە. نیتشـە، سیسـتمی فەیلەسـوفە بەناوبانگـەکان لەچوارچـێوەی هەڵسـەنگاندنی بـەهای ئەخلاقیانــدا شیدەکاتەوەو دەڵێت (فەیلەسوفی ڕاستەقینە، هەمیشە قــوڵترین (پاڵنــەرەکانی) خــۆی لەئەندێشــەکانیدا

پێچەوانە دەکاتەوە) چونکە (زانا سەروەری خوازەو لەو لایەنەوە هەوڵ بۆ فەلسەفە لێدان دەدات). (هەمان سەرچاوە). هەڵبەتە ئەمە بەو مانایە نییە کە هەموو ئەندێشەیەکی بەئاگا دەتوانێ لەسنووری غەریزەدابێ، چونکە بۆچونێکی لەوجۆرە، نیتشە تا ئاستی ماتریالیزم دادەبەزێنێ‌و ئەمەش لەکاتێکدایە کە ئەو هەوڵدەدات لەوە ڕادیکاڵانەتر مامەڵە بکات، جگەلەمەش لەوێوە کە نیتشە باوەڕی بە (پرانسیپی پەیوەستیی) هەیە، واتە باوەڕی بەوە هەیە کە بەرزترین کاری فیکریی، بەشێوەیەکی تەواو بەنزمترین ڕەفتاری ژیانیەوە پەیوەستە، هەروەها باوەڕی بەوەش هەیە کە هەموو شتێ لەدژەکەی خۆی دروست بێ‌و دژی ئەو پێشداوەرییەیە کە هیچ شتێ ناتوانێ لەدژەکەی خۆی دروست بێ، نیتشە، لەبواری پەیوەندییە مرۆییەکانیشدا بەبیرێکی لەوجۆرە قایلە، بۆ نموونە (تەئکید لەوە دەکاتەوە کە دۆستایەتیی‌و دوژمنایەتیی پەیوەندیی زۆر نزیکیان هەیەو دادپەروەریی‌و تاوانکاریی دوو ڕووی یەك دراون، وهەتا ڕەنگە بەرزترین بەها مەعنەوییەکانیش

لەقوڵترین بزوانـدنی سێکسـیدا رەگو ریشـەیان هـەبێ) (استنلی مك دانیل، ١٣٧٩، ص ١٣)

ئەندێشەی بێئاگا یـان غـەریزی، بەشـێوەیەکی بـاو، هەمیشە لەگەڵ بەدەندا بووە، لەکاتێکدا کە ئەندێشەی بەئاگا هەمیشە لەگەڵ رۆحدایـە بـەڵام نیتشـەش وەکو دیکارت باوەڕی وایە کە نـەفس، رۆح یـان زیهـن لەگـەڵ بەدەندا یەك گەوهـەریان هەیـە، نیتشـە پێکـەوەبوونی نائاگـــا لەگـــەڵ بـــەدەنو بـــەئاگا لەگـــەڵ رۆحـــدا ڕەتدەکاتــەوە، چــونکە هــەردووکیان وا دەبینـــێ کــە پەیوەســتن بەیەکــەوە. نیتشــە لــەم بارەیــەوە دەڵــێ: (هۆشیاری، دوا قۆناغی کامڵبوونی سیستمی بوونـەوەرە زیندووەکانو دواجار ناچزترینو لاوازترین بەشی ئـەو سیسـتمەو سەرچـاوەی کۆمـەڵێ هەڵـەی بێشـومارە کـە دەبنەهۆی ئەوەی هەموو بوونەوەرێکی زیندوو هـەموو ئینسانێ زوتر لەوکاتەی کە بڕیارەو هـۆمیرۆس وتـەنی (وێـرای چـارەنووس) لـەناو بچـێت، ئەگـەر شـوێنگەی غـەریزەکان، کـە پـارێزەرو پاسـەوانە تـا ئـەو رادەیـە لەهۆشـــیاری بـــەهێزتر نەبوایـــەو بەگشـــتی رۆڵـــی رێکخەری نەگێڕایە، بێگومـان مرۆڤایـەتی لـەژێر بـاری بڕیاری ناعەقڵانیو قسەی بـێ مانـاو هـیچو پووچـیو

ســاويلكەييدا دەينالآنــدو بــەكورتى هۆشــيارى خــۆى لەپێدەخســـت، بـــەدەربڕينێكى ديكـــە، بـــەبێ ئـــەم غەريزانــە دەمێــك بــوو لەناوچــوو بــوو!) (دانــش شــاد ص١١)

نيتشــە، وەكــو بونــەوەرێكى زينــدوو لەهۆشــيارى دەڕوانــێ كــە لەگەشــەكردنو پێگەيشــتنو جوولەدايــە: (بەباوەڕى من ئــەوە ويــژدانى ئاگــاو نــاوەڕۆكو چــەقى قورسايى بوونى ئينسانيى هــەر كەسێكە كــە فاكتــەرى بــەردەوامو هەميشــەيىو بــالآترو بنچــينەيى ئەوكەســە پێكــدەهێنێ: ئێمــە وەكــو شــتێكى جــێگير لەهۆشــيارى دەڕوانـــــين! گەشـــــەكردنو هەســـــتانو نيشـــــتنەوەى ڕەتدەكەينــەوەو وەكــو (يــەك بوونــەوەرى زينــدوو) لەبەرچاوى دەگرين! مرۆڤ بەزەحمەت لــەوەحالى بــووە كە دەبــێ بــوونى خــۆى لەگــەڵ داناييــدا ئاوێتــە بكاتو دانايى لەخۆيـدا بكات بەغــەريزە) (هــەمان سەرچــاوە) لــەم ڕووەوە، ئەندێشــەى خودئاگــا، هێشــتا چــاوەڕێى يەكبوونە لەگەڵ غەريزەدا.

نيتشە، نەك تەنيا بوونى دوو گەوهــەرى دوانــە بــۆ ئاشـــكراكردنى دواليزمـــى بـــيرى بـــەئاگاو بێئاگـــا بەپێويســت نازانــێ، بــەڵكو ئــەو بەهايانــەش ئــاوەژوو

دەكاتەوە كە دوالیزمێكی لەوجۆرەیان بەدواوە بووە. بەشێوەیەكی باو، لەو رووەوە كە بیری خودئاگا هاوشانی رۆحە، زیاتر لەبیری ناخودئاگا حسابی بۆ كراوەو بەرز راگیراوە؛ بەڵام هەروەكو بینیمان، نیتشە، خودئاگا بەهاوشانی هەڵە دەزانێتو باوەڕی وایە كە بەهایەك دژی بەهایەكی دیكە نییە، بەڵكو پوختەكراوی ئەوە جگەلەمەش، زانینی یەكێك لەم بەهایانە وەكو سەرچاوەی ئەوی دیكەو بەهایەكی سەرەتاو بنچینە، شتێكە كە ئێمە لەرێگەیەوە، روانگەی خۆمانمان ئاشكرا كردووە نەك شتێك بێ دەربارەی ماهیەتی جیهان، بەباوەڕی نیتشە، ئێمە لەو رووەوە تەسلیمی (باوەڕ بەدژایەتی بەهاكان) دەبین، كە دەبێتەهۆی سادەكردنی ژیان بۆمان: (مرۆڤ لەچ سادەكردنو درۆكردنێكی سەرسورهێنەرانەدا دەژی!.. ئێمە هەموو شتێكی دەوروبەری خۆمان چەند روونو رەها ئاسان كردۆتەوە! لەسەرەتاوە چەند باش تێگەیشتووین كە نەزانی خۆمان بۆ خۆمان بهێڵینەوە، بۆئەوەی لەئازادی بێمانا و بێخەیاڵیو جەربەزەییو خۆشیەكانی ژیانو خودی ژیانیش بەهرەمەند بین) (فراسوی خیرو شر، ص ٢٤)

وادیـارە نیتشـە، وێـرای نکـۆڵی کـردن لـەدوالیزمی فەلســـــەفیو میتـــــافیزیکی، لەبەرهەمەکانیـــــدا بەشێوەیەکی ئاشـکرا باسـی دوالیزمـی سێکسـی دەکات، تەنانـەت لـەکتێبی (ئـەودیوی خێـرو شـەڕ)یشـدا کـە پێشـان ئـەو بەرهەمـەمان وەکـو دژی دوالیسـتی نیتشـە ناسـاند ئـەم دوالیزمـە بەدیـدەکرێ، لـەو شـوێنەدا کـە دەڵـێ: ژنو پیـاو لـە (کێشمەکێشـێکی هەتاهـەتایی‌و دوژمنانەدا دەژین). (هەمان سەرچاوە ل٢٣٨) دوو سـاڵ دوای ئەوەش نیتشە هەروا باوەڕی بەشەڕی ڕەگـەزەکان هەیـە، لەبەرئـەوەی کـە لـەکتێبی (أینـك آن انسـان) لەلاپـــەڕە (٥)دا نووســـیوویەتی (ئایـــا کـــەس ئـــەو پێناسـەیەی منـی بیسـتووە کـە بـۆ عەشـقم کـردووە؟ ئـــەوە تاکـــە پێناســـەیەکە کەشـــایەنی فەیلەســـوفێکە، عەشـــق، لەوەســـیلەکانیدا جەنگـــەو لەبنەماشـــیدا، نـــــەفرەتی کوشـــــندەی دوو ڕەگـــــەزە)(هـــــەمان سەرچاوە،٣،ل٥) ئـەو دوالیزمـی ڕەگەزییـەی کـە نیتشـە پەسەندی دەکات، دەبـێ بـەمانای جیـاوازیی لەبەرچـاو بگیرێ نەك بەمانای دژایەتی، چونکە هـەروەکو پێشـان ئاماژەمـان بـۆ کـرد، نیتشـە بەتونـدی هێرشـی دەکـردە سـەر هـەر دوالیزمێـك کـە دژایـەتی دوو شـت پەسـەند

بکاتو لەئەنجامیشدا دژایەتی بەهاکانی ئەو دوانەبێت، سەبارەت بەدژایەتی ژنو پیاوو دژایەتی بەهاکانی ئەم دوانەش هەمان باوەڕی هەبوو.

دەستنیشانکردنی جیاوازیی لەنێوان سێکس Sex)، کە گۆتەیەکی بایۆلۆژییەو (gender)، کە گۆتەیەکی دەروونیی- کۆمەڵایەتیە، زۆر گرنگە، ڕەنگە نیتشە، بەراشکاویی شتێکی زیاتر لەجیاوازییو جیاکاریی باوی نێوان گۆتەی بایۆلۆژی سێکس (Sex)و گۆتە دەروونیە- کۆمەڵایەتیەکەی واتەgender ئاشکرا نەکات، بەڵام لەجیاوازی نێوان (مێ بوون)و (ژن بوون) تێدەگات، دوالیزمی سێکسی لەڕووی بایۆلۆژییەوە مەسەلەیەکی سروشتیە، زۆربەی ئینسانەکان کە لەدایکدەبن نێرن یان مێ، بەپێی ئامارێك کە توێژەران خستوویانەتەڕوو ڕەنگە لەسەدا پێنجی دانیشتوانی جیهان کە لەدایکدەبن ڕەگەزیان نادیاربێ، واتە لەڕووی پێکهاتەی هۆرمۆنیەوە نە نێرن نە مێ، بەڵام دایكو باوکی ئەم مناڵانە بەخێرایی دەیانبەنە لای دکتۆرو نەشتەرگەرییان بۆ دەکەن بۆئەوەی ڕەگەزێکی دیارییان پێببەخشن. لەبەرئەوەی ئێمە لەکۆمەڵگەیەکدا دەژین کە تیایدا دوالیزمی

سێکسی پێوەرێکەو دەستبەرداربوونی ئەو پێوەرە، ئەنجامی جدیو پڕ مەترسیی دەبێت بۆ ئەو مناڵەی نە نێرە نە مێ، بەڵام کاتێ قسە لەپیاو بوون یان ژنبوون، یان پیاوێتی یان ژنێتی دەکەین، واتە کە قسە لەو شوناسە سێکسییە دەکەین کە لەرێگەی کۆمەڵایەتیو رۆشنبیرییەوە بەدەست هێنراون- بەها بۆ پیاوبوونو پیاوێتی دادەنێینو ژنبوونو ژنێتی بێبەها دەکەین، واتە لەم شوێنەدا پێوەری ئێمە، پێوەرێکی پیاوانەیەو هاورێکە لەگەڵ بەهاکانی پیاوێتیدا، لەوێوە کە نیتشە، سەبارەت بەتاك زیاتر پشت بەچەمکە سایکۆلۆژیەکان دەبەستێ، دەتوانین بگەینە ئەو ئەنجامەی کە نیتشە زیاتر پەیرەویی لەبەکارهێنانی شوناسی سێکسی دەروونیی- کۆمەڵایەتی تاك دەکات تا بەکارهێنانی شوناسی بایۆلۆجی تاك، لەبەر حسابکردنی نیتشەیە بۆ مانای کۆمەڵایەتیو رۆشنبیریی سێکسی کە باوەڕی بەدوالیزمی سێکسی نییە، جگەلەمەش نیتشە بەتوندی رەخنە لەهەوڵی فێمینیستەکانی سەردەمی خۆی دەگرێ کە زۆرجار لەپێناوی یەکسانیی کۆمەڵایەتیدا، لەرووی بایۆلۆجییەوە نکۆڵییان

لەشوناسی سێکسی ژن کردبوو، نیتشە باوەڕی وایـە کـە یەکسـانی بـەو مانایـە، جگەلـە زیـان گەیانـدن بـەژنان شتێکی دیکە نییەو لەم بارەیـەوە دەڵێـت (کاتـێ ژنێـك ئارەزووی زانایانـەی هەیـە، دەبـێ لەسێکسـیدا گرفتێـك هەبێ، چونکە (هێستریکە) نەزۆکێکە کـە مـرۆڤ بـەرەو جـۆرێ ئـارەزووی پیاوانـە ڕادەکێشـێ، چـونکە، لەگـەڵ داوای لێبوردندا، پیـاو (هێسـترە) (فراسـوی خـێر و شـر، ص١٤٤). نیتشە باوەڕی وایە کە جوڵانـەوەی لایـەنگری مـافی ژنـان لەئـەوروپا، ئەنجامەکـەی کەمکردنـەوەی دەسەڵاتی ژن دەبێ، ژنان بەلەدەستدانی تایبەتمەنـدیی ژنانـەیان، گـەورەترین سەرچـاوەی دەسـەڵاتی خۆیـان لەدەسـت دەدەن، بـەباوەڕی نیتشـە هەڵـەی گـەورەی ژنانی مۆدێرن، (لەدەستدانی ئەو (هەستەیە) کـە ئـەوە نیشـان دەدات مـرۆڤ لـەکام بـواردا لەهـەموو بوارەکـان لەپێشـترە؛ (یـەعنی) ئـازادکردنی مەشـق بەچـەکی تایبـەتی خـود، وازهێنـان لـەپیاو گـەل... لەکاتێکـدا بەرلـەوە، ژن، لـەناو پـەردەی خـاکیبوونی زیرەکانـەو جواندا خۆی حەشاردەدا)) (هەمان سەرچاوە ل ٢٣٩).

نیتشە،لەدەسـتدانی غـەریزەی ژنانـە بـەجۆرێك لەلەناوچـوونو دواکـەوتنی ژن دەزانێـت، لەبەرئـەوەی

نیتشـە لێـرەدا بـاس لـەو تایبەتمەندییـە بایۆلۆژیانـەی ژنان دەکات کە دەتوانێت هێزیان بداتێ، ئـەم قسـەیەی نیتشـە دەتـوانرێ لەگـەڵ بیروبۆچـوونی سـیمون دو بۆڤوار لەپێشەکی کتێبی (جنس دوم-رەگەزی دووەم)دا بەراورد بکرێ، کە لەجێگەیەکیدا دەڵێ: (تـەنها هێـزێ کـە ئێمـەی ژنـان دەتـوانین هـەمانبێ، هێزێکـی راسـتەقینەیە کـە تـەنها بـەقبوڵکردنی ژنێتیمـان بەدەسـت دێـت) (جـنس دوم، مقدمـە) بـەم پێیـە، نیتشەو بۆڤوار، فۆرمێکیان لەهێزی راستەقینە دەست نیشـانکردبوو کـە ژنـان دەتـوانن بەدەسـتی بهێـنن، نکۆڵیکردن لەرۆڵەکانی سێکس لـەرووی بایۆلۆجیـەوە، نکـۆڵی کردنـە لـەژیانو ناتوانـێ ئـەو ئازادییـە بـەژنان ببەخشێ کە چاوەڕێی دەکەن، لـەم رووەوە، (ئەگەرچی نیتشە، ئاگای لەجیاوازی نێوان گۆتـەی بـایۆلۆجی (مـێ بوون)و گۆتەی کۆمەڵایـەتی (ژنبـوون)ە بـەڵام بـاوەڕی بـەدوالیزمی سێکسـی نییـە کـە گۆتـەی (ژن) پێناسـە دەکـات (لـین تـیرل، ١٩٩٨، ص ٢٠٧) کەواتـە ئیشـکردنی نیتشـە لەدوالیزمـدا، وا لێکدراوەتـەوە کـە پەیونـدیی بەراستیی ئەو بەهایانەوە هەیـە کـە بـۆ ژنـانو پیـاوان دانـراونو رەتکردنـەوەی بەهادانانـە بـۆ پیـاوێتیو

بێبەها کردنی ژنێتی، ئەگەر بمانەوێ رەتکردنەوەی دوالیزمی سێکسی لەڕوانگەی نیتشەوە، بەبەڵگەوەو بەکورتی دەربڕین، دەتوانین بڵێین: (١-پیاوان، تەنها لەرووی نەریتەوە بەبەهاتر لەژنان لەقەڵەم دراون، ٢-پیاوانو ژنان وەکو مرۆڤ بەراستی جیاواز نین، بەڵکو خودو رەچەڵەکێکی یەکسانیان هەیە، ٣-پیاوانو ژنان لەراستیدا دژی یەکتری نین، بەڵکو لەگەڵ یەکتریدا جیاوازییان هەیە؛ ٤-ئێمە (پیاوانو ژنان) تەسلیمی بنەما لەرادە بەدەر سادە کراوەکانی ئەم بیرو بۆچوونانە دەبین کە رۆڵی دوانەی سێکسیو بەهاکانیان جیاوازە). (لین تیرل، ١٩٩٨، ص٢٠٨) بەکارهێنانو سەپاندنی دوالیزمی سێکسی بەسەرکەوتوویی ئەنجامدرا، چونکە هەروەکو وتمان، مرۆڤ خەریکی ئاسان کردنی ژیانە بۆ خۆیو باوەڕیش بەدوالیزمی سێکسی ژیان ئاسان دەکاتو هەتا ئێستا پیاوان ئەم ئاسانکارییەیان بەئامرازی (ئۆبجێکتیڤی) (یەعنی بینینی شتەکان بەبەتاڵی لەچاوی دووربینەوە)، ئارمانی دوورەپەرێزیو هێزی ناونانەوە ئەنجامداوە.

روانگەگەرایی

نیتشـــە، لـــەجیاتی (ئەپســـتمۆلۆجیا)، (تیـــۆری روانگـەی سـۆز) (خواسـت قـدرت، ص٤٦٣) لەتـەواوی بەرهەمەکانیـدا شـیدەکاتەوەو روانگەگـەرایی دەخاتـە شـوێنی ئەپسـتمۆلۆجیای کـۆن، ئێسـتا دەبـێ بـزانین تایبەتمەنـدیی ئـەم جێگۆڕکێیـە چـییەو لەبنەڕەتـدا روانگەگەرایی بەچ مەعنایەکە. بـەڕای نیتشـە، زانینـی راســـتیی بـــۆ ئینســـانەکان لەڕێگـــەی روانگەیـــەکی تایبەتـەوە نـەبێ کـاری کـردە نییـەو ئێمـە هـەموومان لەڕوانگەیەکی تایبەتەوەو بەحسابکردن بـۆ بـارودۆخی ژیـانی خۆمـان لەڕاسـتیی تێدەگـەین. لـەم نێوەنـدەدا فەیلەسـوفەکانیش وەکـو بـاقی ئینسـانەکان لەکاتێکـدا لەڕاسـتیو بـەها راسـتەقینەکان دەکۆڵنـەوە، لەڕاسـتیدا لەڕوانگـــەی خۆیانـــەوەو بەئاراســـتەی بەرژەوەنـــدیی تایبـــەتی خۆیـــان لـــەو مەســـەلەیە دەڕوانـــنو لێـــرەوە دەتـوانین بگەینـە ئـەو ئەنجامـەی کـە فەیلەسـوفەکان، وەکـــو لەئەپســـتمۆلۆجیادا رایدەگەیـــەنن، روانینێکـــی بێمەبەستو بێنیازیان نییەو بەپێی روانگـەی خۆیـان،

باسی راستییان کردووه. ئەم مەسەلەیە خۆی لەخۆیدا دەبێتـــەهۆی رێـــژەییبوونی راســـتیو بـــەم پێیـــە حەقیقـەتی (رەهـا)ی حەقیقـەت بـەو شـێوەیەی کـە ئـەفلاتون بـاوەڕی پێـی هـەبوو لـەئارادا نابێ، چونکە نیتشــە (قســەکردن لەســەر رۆحو خێــر بەشــێوەی ئـەفلاتون) بـە(ئاوەژووکردنـەوەی راسـتیو نکـۆڵیکردن لەڕوانگـە (فراسوی خـیرو شـر، پـیش گفتـار) دەزانـێو لەوێوە کە نیتشە روانگەگـەرایی بـە(مـەرجی بنـەڕەتی سەراپای ژیان) دەزانێ، (هەمان سەرچاوە) نکـۆڵیکردن لەڕوانگە، واتە نکۆڵیکردن لەهەموو شتێ.

بـەم پێیـە ئەگـەر نزیکیـی ئێمـە لەگـەڵ راسـتیدا پەیوەســـتبێ بەڕوانگەمانـــەوە ســـەبارەت بەڕاســـتیو پێویسـتیمان پێـی، لـەم حاڵەتـەدا ئـەو پێویسـتییە بەهەرشــێوەیەك بیــەوێت راســتیمان بــەو شــێوەیە نیشــاندەداتو ئەمــە خاڵێکــە کــە فێمینیســـتەکان بەئاراستەی گۆڕینی بەها دانان بۆ ژنـانو خستنە ژێـر پرســیاری جێگیرکردنـــی جیاوازییـــە سێکســـییەکان ســـوودیان لێوەرگرتـــووە، نیتشـــە لەتێکســـتێکدا بەناونیشانی (ئیرادەو ملکەچکردن) لەبـەرگی دووەمـی کتێبـی (دانــش شــاد- زانسـتی شـاد)دا، حییکایــەتێکی

ئـەخلاقی دەگێڕێتـەوە کـە تیایـدا ڕۆڵـە سێکسـییەکان جێگیربوونو سـوودو قـازانجی ئـەوە بـۆ پیـاوانو ژنـان نیشاندەدات:

(کوڕێکی گەنجیان بردە لای زانایەکی ژیـرو وتیـان: (ژنـان خەریکـە ئـەم کـوڕە خـراپو گەنـدەڵ دەکـەن) زانای ژیر سەرێکی بادا، بزەیـەکی هاتـیو هـاواری کـرد (ئەوە پیاوانن کە ژنـان خـراپو گەنـدەڵ دەکەن! هـەر کەموکورتییەك لەژناندا هەبێ دەبێ پیـاوان باجەکـەی بـدەنو لـە وجـودی خۆیانـدا ئـەو کەموکورتییـە چارەسەربکەن- چونکە ئـەوە پیـاوە کـە وێنـەی ژن بـۆ خـۆی دروسـتدەکاتو ژن تـەنها خـۆی لەگـەڵ ئـەو وێنەیـەدا دەگونجێنـێ).. یـەکێك لـەناو مەجلیسـەکەدا وتـی (دەبـێ ژنـان باشـتر پـەروەردە بکـرێن!) زانـا وتـی (دەبێ پیاوان باشتر پەروەردە بکرێن) (دانـش شـاد، ص ٦٨)

نیتشە دەڵێت: (ئەوە پیاوە کە وێنەی ژن بـۆ خـۆی دروسـتدەکاتو ژن تـەنها خـۆی لەگـەڵ ئـەو وێنەیـەدا دەگونجێنێ)، لەم گۆتەیەدا دەتوانرێ ڕەگوڕیشەی ئـەو قسـەیەی سـیمۆن دو بۆڤـوار بـەدیبکرێ کـە دەڵێـت: (ئـەوە ژنـە کـە بەگێڕاندنـەوەی بـۆ لای پیـاو پێناسـەو

دیــاری دەکــرێ، نــەك بەپێچــەوانەوە، ژن پاشــكۆو ژێردەستەو دژی پیاوە، پیاو بكەرو ڕەهایـە- ژن، ئـەوی دیـە) (سـیمون دو بـووار، ١٩٧٤، ص XiX) هـەم نیتشـەو هــەم بۆڤــوار باوەڕیــان وایــە كــە ئــەم نــاكۆكیی‌و دوبەرەكییەی ژن‌وپیاو، واتە ئەوەی كە پیـاو یەكەمـەو ژن دووەم، ناكۆكییـەكی ناپەیوەسـت‌و نابەجێیـەو بـە لەبەرچاوگرتنی یەكێك لەبـەهاكان وەكـو یەكـەم بـەها، بـۆ نموونــە بەلەبەرچـاوگرتنی پیـاو وەكـو ڕەگـەزی یەكــەم، لەڕاســتیدا ئێمــە ڕوانگەگــەرایی خۆمــان ئاشـكراكردووە، بـەڵام لـەم هەڵسـەنگاندنە نایەكسانەدا ژنان زەرەرمەند دەبـن، هـەروەها بۆڤـوار باسـی ئـەوەی كردووە كە پیاو دەیەوێ ڕەهابێت، بەڵام بـەڕای نیتشـە ڕەهـابوون نابـێ ئامـانجی ژن بێـت، بـەڵكو ئامـانجی ژن دەبێت لەگـەڵ ڕوانگـەی خۆیـدا هاوڕێـك بـێ، هەڵبەتـە ژن لەبەشـێكی ئـەم كـارەدا شكسـت دەخـوات، چـونكە (هونەری گەورەی ژن درۆكردنەو گرنگترین سـەرقاڵیی ئــەو خــۆ خەریككردنــە بەڕواڵــەت‌و جوانییــەوە) (فراســوی خــێر و شــر، ص ٢٣٢). ئەگــەر بمانــەوێ شێوازەكەی بۆڤوار بەكاربێنین، ڕۆڵی ژن وەكـو (ئـەوی دی)، ژن دەكــــات بەئەكتــــەرێك كــــە پشــــتی

بەخۆهەڵکێشانو وەهمەکانی بۆ ژیانی خۆی بەستووە، بـــەڵام هەڵـــەی ژن لـــەم نێوەنـــدەدا، بریتییـــە لـــەفریوخواردن بەدەســـتی وەهمـــەکانی خـــۆی، ژن لەدەلاقەی چاوی کەسـانی دیـەوە نـەبێ خـۆی نابینـێو کێشـــەیەکی دیکـــەی ژن ئەوەیـــە کـــە دەســـتبەرداری روانگـەی خـۆی دەبـێو لەڕوانگـەی پیـاوەوە تەماشـای هـەموو شـتێكو بەتایبـەتی تەماشـای خۆشـی دەکـات، نیتشـە دەپرسـێت: (قەناعـەتکردن بەدراوسـێو پاشـان هاتنە سەر بیروڕای ئەو لەم میتۆدەدا چ کەسێ لەگـەڵ ژناندا داوای یەکسانی دەکاتو هاوکاریانـە؟) (فراسـوی خـیرو شـر، ص ١٤٨)، رەنگـە باسـکردنی خاڵێـك لێـرەدا بێسوود نـەبێو ئـەویش ئەوەیـە کـە رەنگـە رۆلگێـڕان- هـەروەکو لـە بەشـی پێشـوودا دیمـان- خـۆی لەخۆیـدا خراپ نەبێو تەنانەت نیتشـەش بەبەشـێکی پێویسـتی ژیانی هـەر کەسـێکی بزانـێ، بـەڵام مەسـەلەکە ئەوەیـە کــە ژن، رۆڵێــك دەگێــڕێ کــە ســیناریۆکەی پیــاو نووسـیوویەتی، هەربۆیـە ناتوانێـت روانگـەکانی خـۆی دەربڕێت.

پیـاو وێنەیـەکی ژن بـۆ خـۆی دەکێشـێو پاشـان ژن ناچـاره خـــۆی لەگـــەڵ ئـــەو وێنەیـــەدا بگونجێنـــێ،

لەبەرئەوەی ئەو ژنەی پیاو بـەدڵێتیو دەیـەوێت، واتـە ئەو ژنـەی (کچـەی) پیـاو دەیکات بەهاوسـەری خـۆیو دەیپـارێزێ، ژنێکـە کـە لەهـەموو روویەکـەوە عـازەب (بـاکرە)بێـت! لەگـەڵ بەدەسـتەوەدانی پێناسـەیەکی لەمجۆرەو یەکسانکردنی بەفـەزڵو بـەهای ژنانـە، پیـاو پێوەرێـك دەهێنێتـە ئـاراوە کـە ژن دەبـێ لەتـەواوی بوارەکـانی ژیـانی خۆیـدا، وەکـو بـواری ئـابووریی، کۆمەڵایەتی، دەروونیی، قبوڵی بکات، ئەم خاڵە مایـەی سـەرنجەو لەهەمانکاتـدا جێگـەی داخـە کـە ژن چ ئـەم پێـوەرە قبـوڵ بکـات یـان نـا، دەکەوێتـە بـەر تانـەو نـــەفرەتی پیـــاو، ســـەیر لەوەدایـــە کـــە نیتشـــە، مەترسـییەکانی قبـولکردنی ئـەم پێـوەرە لەلایـەن ژنانـــەوە دەبینـــێ، بـــەڵام لەهەمانکاتـــدا ژنـــان لەئاستەنگێکدا دەبینێ کە پیاوان بۆیـان خولقانـدوونو بـاوەڕی وایـە کـە ئـەم مەسـەلەیە، پێگـەی ژنـان بـۆ بەدەســـتهێنانی دەســـەڵاتی زیـــاتر، دژوار دەکـــات: (خەسـڵەتی پیـاو ئـیرادەو خەسـڵەتی ژن، قبـولکردنی فەرمانـە- لەڕاسـتیدا ئەمـە یاسـای جنسـەکانە، کـە هەڵبەتە بۆ ژن یاسایەکی سەختە. هەموو ئینسانەکان، دەربـارەی چـۆنێتی ژیـانی خۆیـان بێدەسـەڵاتو

بێگوناهن، بەڵام بێگوناهی ژن زیاترە: (کێ بەرامبەر بەژن لوتفو نەرمونیانی بەرەوا دەزانێ؟) (دانش شاد، ص ٦٨)، بۆڤوار-یش ئەم شیکردنەوەیەی نیتشە بەم گۆتەیە رووندەکاتەوە کە باشترینو ئاسانترینو دڵنیاترین رێگە بۆ بەدەسەڵات گەیشتنی ژنان، قبولکردنی پێناسەی پیاوانە سەبارەت بەژن، ژنان دەسەڵاتێکی کەمیان بەسەر سیستمی پیاوسالاریدا هەیەو نکۆڵیکردن لەو پێوەرانەی کە پیاوان بۆیان خولقاندوون، رەنگە ببێتەهۆی ئەوەی ئەو دەسەڵاتە کەمەش لەدەستبدەن کە پێشان هەیانبووە. رەنگە یەکێکی تر لەهۆیەکانی ئەم مەسەلەیە، بەپێی قسەی نیتشە، ئەوەبێ کە: (ئەمرۆ مرۆڤی ئاساییش چاوەرێی بیروبۆچوونێکە سەبارەت بەخۆیو پاشان بەپێی غەریزە خۆی بەو بیروبۆچوونە دەسپێرێ) (فراسوی خیرو شر، ص ٢٦١)

بەشێوەیەکی گشتیی، دەتوانرێ بگوترێ کە نیتشە، جیاوازیی لەنێوان (خود)و (ئەوی دی)و (پیاو)و (ژن)دا بەمەسەلەیەك دەزانێ کە پەیوەندیی بەروانگەی جیاوازو دوای ئەوەش پەیوەندیی بەبەها جیاوازەکانەوە هەیە، هەتا جیاوازیی بنەرەتی لەنێوان

ئاكـــاری ســــەروەرو ئاكـــاری كۆيلەشـــدا جۆرێكـــە لەڕوانگەگــەرايی، ئــەم جياوازييــە پەيوەنــديی بــەو مەسـەلەيەوە هەيـە كـە چۆن هەريەكـە لەسـەروەران‌و كۆيلــەكان، بــەهاكانی خۆيــان بەدەســتدەهێنن، هــەم ســەروەران‌و هــەم كۆيلــەكان، بــەهاكانی ســەروەران بەبــەهای يەكــەم دەزانــن، بــۆ بــەيانكردنی ئاكــاری ســەروەريی، وشــەی (بــالا) لەپێشــەوەی دادەنــرێ كــە لەگەڵ شێوازی ژيانی خودی سەروەردا پێناسـەدەكرێ‌و (نــزم) لەپلـەی دووەمـدا دێـت كـە بـۆ ئـەو كەسـانەی لەسەروەران لەخوارترن، بـەكاردێت. لای كۆيلـەش ئـەو ئەخلاقە (بالا)يـەی سـەروەر كـە بـۆ كۆيلـە بـە (شـەڕ) لەقەڵـــەم دەدرێ، لەپلـــەی يەكەمدايـــەو كەوتنـــە ســەرزەوی خــۆی كــە بــەڕای ئــەو وەكــو (خێــر) خــۆی دەنوێنێ، بەپلـەی دووەم دێـت. سـەروەران (گـەورەكان) تەماشــای خۆيــان دەكــەن‌و دەڵــێن (ئێمــە راســتين) كۆيلـەكانيش بەڕقـەوە تەماشـايان دەكـەن‌و بـەزۆردارو شەڕانگێزيان دەزانن، لەم رووەوە نيتشە روانگەگـەرايی بــەهاكان نــەك تــەنها ســەبارەت بەئــەخلاق، بــەڵكو لەسـەراپای ژيـانی مرۆڤـدا وا دەبينــێ كـە وابەسـتەيە بەديدگای تاكەكانەوە.

دواجـار، دەتـوانرێ بگـوترێ کـە پیـاوان‌و ژنـان بەڕاسـتی دژی یـەکتری نـین، بـەڵکو یـەکێکیان پاکیزەکراوی ئەوی تریانـە، بـەڵام ئـەوەی کـە کـام لـەم دوانـە بـەپاکیزەکراوی ئـەوی تریـان بـزانین، مەسەلەیەکە لەڕێگەی دیدگای ئێمـەوە ئەنجامـدەدرێ‌و روانگەگـەرایی ئێمـە نیشـاندەدات نـەك مەسـەلەیەکی سروشتی، زاتی‌و یان راستییەك دەربارەی پیاو یان ژن.

هـەروەکو وتمـان، روانگەگـەرایی، بیرۆکەیەکـە کـە نیتشـە دەیخاتەشـوێنی تیـۆری ئەپسـتمۆلۆجیای کـۆن، لەڕاسـتیدا (ئـەم روانگەگەراییەیـە کـە تیـۆری ئەپسـتمۆلۆجیا (مەعریفـەزانی) بـۆ فێمینیسـتەکان فەراهەمـدەکات) (دنیـل، دابلیـو، کـانوی، ١٩٩٨، ص٢٥٦)، لـەم پەرەگرافـەی خـوارەوەدا نیتشـە چـەند خاڵێـك دەخاتـەڕوو کـە تیۆرسـینە فێمینیسـتەکان بـۆ خستنەڕووی تیـۆری ئەپستمۆلۆجیای خۆیـان، سـوودی لێوەردەگرن:

(کەواتـە فەیلەسـوفان، گـەورەکانم، لێـرە بـەدواوە لەبەرامبـەر ئـەو ئەفسـانە ترسـناکە دێرینـەدا کـە (بکـەرێکی ئاگـای ئەبسـتراکتی بێخواسـتی بێئـازاری بێکـات) فەراهەمـدەکات؛ بازیـاتر ئاگامـان لـەخۆمان

بێتو لەداوی چەند چەمکێکی ناتـەبای وەکو (عـەقڵی پەتی)، (رۆحی رەها)و (زانست خۆی لەخۆیدا) خۆمان بـەدوور بگـرین لەبەرئـەوەی ئـەم چـەمکانە هەمیشـە چاوەڕوانیی بیرکردنەوەمان لێدەکەن لەڕوانگەیەکەوە، کـە هـەرگیز بـیری لێـوە ناکرێتـەوە، واتـە چـاوێك تەماشای هیچ لایەك ناکاتو ئاماژەی هێـزی ئـەکتیڤو راڤەکـەری تێـدا نـەبێ، یـەعنی ئـەو هێزانـەی کـە لەڕێگەیانـەوە هەمیشـە شـتێ دەبینـرێ کـە ئـەو چاوەڕوانییە پـوچو بێمانایـە لەچـاوی بینینـەوە واتـە لەڕوانگەوە، بینینو بەس، (زانین) یەعنی لەڕوانگەوە، زانـینو بـەس، هەرچـی دابنـێینو سـۆزێکی زیـاتر لەبارەی شتێکەوە قسە لەگەڵ ئێمـە دەکات، کـە چـاوی زیـاترو جۆراوجـۆرو ترمـان لەسـەر دانـاوەو (تێگەیشتن)ی ئێمـە لێـیو (روانگەگـەرایی) ئێمـە لـەو بارەیەوە کاملتردەبێ (تبارشناسی اخلاق، ۱۱۱، ص۱۲).

بەئاشکراکردنی ئـەم مەسـەلەیە، بـەر لەهەرشـتێ نیتشـە لـەوە ئاگادارمـان دەکاتـەوە، کـە وەکـو (روانینـی بێ ئایدیا) ئاگامان لەڕاڤەی کۆنی (روانگەگەرایی)بێـت، ئامـانجی ئەندێشـەی بێمەبەسـتو روانینـی بێئایـدیا، گریمانـــەکردنی (ئەفســـانەی ترســـناکی چـــەمکێکی

دێرینــە)و (چــەمکی ناتەبایــە) کــە وێــڕای ئــەوە، ناچــارمان دەکــات (بکــەرێکی ئاگــای ئەبســتراکتی بێخواستی بێئازاری بێکات)مان هەبێت، واتـە (چاوێك کــە تەماشــای هــیچ لایــەك نــەکات)، بــەم پێیــە روانگەگــەرایی نیتشــە، بــەنیازە ئــەو بەشــانەی کــە بەشێوەیەکی کۆن، لەلایەن ئەپستمۆلۆجیاوە لەبەرچاو نــەگیراون بــەیان بکــات، نیتشــە بــە بــەیانکردنی بیروباوەڕی خۆی لەبابەتی روانگەگەراییدا، وێنەیەکی دەرەکیــیو بــەدەنیی پێدەبەخشــێو بــۆ بــەیانکردنی ســوود لەســۆز وەردەگــرێ، واتــە چــەند بەشــێ بــۆ روانگەگــەرایی وەکـو گریمانــە دەگــرێ کــە بەتــەواوی لەئەپستمۆلۆجیای کۆنـدا تـوڕ دراون، بـەلای نیتشـەوە روانگەکان، چەند دیدگایەك نـین لەبـەدەن، لەکاتێکدا کــە نیتشــە بیــنینو چــاو بــۆ بــەیانکردنی (هێــزە ئەکتیڤو راڤەکەرەکان) بـەکاردەهێنێ، وامـان لێدەکات کـە وەکـو بـەدەن لەڕوانگـەکانیش تێبگـەین، رەخنـەی نیتشـە لەڕوانگەگـەرایی کـۆنی فەلسـەفی، کـە تائێسـتا نــەك تــەنها ئەندێشــەیەکی بێمەبەســتو روانینێکــی بێئایدیا نەبووە، بـەڵکو هەمیشـە هاوشـانی ئـەوە بـووە کــە رۆحــانیو ئــەودیو روانگــەییو پاتریارکیانەیــە،

خاڵێکـــــە کـــــە فێمینیســـــتەکان، بەئاراســـــتەی بەرەوپێشـــەوەبردنی ئامـــانجی خۆیـــان ســـوودیان لێوەرگرتووە.

ڕەخنەگرتن

لەئارمانی دوورەپەرێزیی

نیتشـه، لەبەشـی سـێیەمی کتێبـی (تبارشناسـی اخـــلاق- ئارکیۆلۆژیـــای ئاکـــار)دا مانـــای ئارمـــانی دوورەپـەرێزیی دەخاتـەڕوو کـە ئارمـانێکی نامـادییو نابەدەنییو لەئەنجامیشدا نادنیاییو نا (هـەوەس)ییـە. نیتشـە مانـا جیـاوازو سەرنجڕاکێشـیەکانی ئارمـانی دوورەپـەرێزیی بەیانـدەکات کـە سـەبارەت بەکەسـە جیاوازەکان هەیەتیو هۆی مانا جیاوازەکانی ئارمانی دوورەپـەرێزیی بـۆ بـوونی (خواسـت)ە جیاوازەکـان دەگەڕێنێتـەوە، کـە دواجـار هـەموویان لەبـەر تـرس لەنـەبوونو پووچـیو لەهەمانکاتـدا بـۆ بەدەسـتهێنانی ئامانـجو مانایەك بۆ ژیان هەوڵدەدەن، هەرچـەندە ئـەو ئامانجـە جگـە لـەنکۆڵیکردن لـەژیان شـتێکی دیکـە نـــەبێت، هـــەروەکو دیمـــان، نیتشـــە، دژایـــەتیو

کێشمەکێشـێك لـەنێوان ئـەو شـتانەدا نابینـێ کـە ئینسـانەکانو لـەوانیش فەیلەسـوفەکان بـەناکۆکیان دەزانـن، یـەکێك لـەو دژانـە بریتییـە لـەپاکیزەیی/ هەوەس. نیتشـە، لـەم بارەیەشـەوە بـەهیچ ناکۆکییـەك قایـل نییـەو بـاوەڕی وایـە کـە مرۆڤـی ساغ، دەتوانێـت لـــەنێوان ئـــاژەڵێتی رووتو دژی هەوەســـبازبووندا هاوسەنگییەك دروستبکات. بـەڵام هـەوەس، لـەئارمانی دوورەپەرێزییـــدا بەتـــەواویی رەتدەکرێتـــەوەو لـــەم رووەوە رێگەیەکـە بـۆ رزگـاربوون لەفشاری هەڵچوونی سێکسـی، هـــەروەکو نیتشـــە دەربـــارەی شـــوپنهاوەرو رێزگرتنـــی لـــەئارمانی دوورەپـــەرێزیی، وا بـــیری دەکـردەوە، جگـە لەشـۆپنهاوەر کـە کێشـەی رۆحیـیو دەروونیـی سـەبارەت بـەدایکیو دڵـداره بێوەفاکـەی هەبوو، هەموو فەیلەسووفەکان سـەبارەت بەهـەوەسو هەڵچـــوونە سێکســـییەکان، نـــەفرەتو بێزارییـــەکی سەیریان نیشانداوە، ئایا ئەمە بەو مانایە نییە کە ئـەم فەیلەســـوفانە نـــەفرەتیان لـــەژنانیش کـــردووە؟ لەبەرئـەوەی ژیـانی پـڕ لـەپارێزو دوورەپـەرێزییان بـۆ دژوار دەکـــردن؟ لەگـــەڵ ئەوەشـــدا، پیـــاو هەمیشـــە بەشوێن خواستی ژنو ناسینی ژنـەوە بـووە. هـەروەکو

فرۆیـــد کـــە دواســـاڵەکانی تەمـــەنی لـــەبێئارامیی‌و نیگـەرانی ئـەو پرسـیارەدا بەسـەربرد کـە (ژن چـیی دەوێ؟) بێگومـــان ئەمـــە پرســـیارێکە تـــەنها لـــەنێو پیاوانـــداو وەڵامدانەوەشـــی تـــەنها خواســـتی پیاوانـــە. نیتشـــە، مەترســـییەکانی خواســـتی پیـــاوو ئارمـــانی دوورەپـــەرێزیی ئاشـــکرا کـــرد. ئـــەرکی پیـــاوان- وەك دەزانـــین گـــەڕانی وردنـــەبوو بـــەدوای داخوازییـــەکانی ژنـدا، بـەڵکو شـاردنەوەی خواسـتەکانی پیـاوبوو، پیـاو وەکـو مرۆڤێـك، ناتوانـێ پرسـیار لەزادگـەو شـوێنی گـەورەبوونی خـۆی فەرامۆشـبکات، فۆرمـوڵی نیتشـە دەربارەی خواسـتی پیـاو، کـە (خواسـتێکی چالاکە) بـۆ (بەدواداچـوونی شـتێك کـە سـەر وەختـێ داواکـراوە) (تبار شناسی اخلاق، ١١، ص١). لـەفۆرموڵی فرۆیدیشـدا، بـۆ چارەسـەرکردنی گرێـی ئۆدیـب، دوبـارە دەبێتـەوە: واتە سەرلەنوێ داواکردنـی شـتێك کـە سـەروەختێ داوا کراوە، واتە دۆزینەوەی بکەرێ کە هەمیشە سـەرلەنوێ دۆزینـــەوەی بکـــەرێکی ونـــەو فرۆیـــد لەکاتێکـــدا کـــە لـــەبارەی پیـــاوەوە قســـەدەکات، مەبەســـتی لەبکـــەرێکی دڵخواز بەڵام ونی ئەوە، ئەو بکەرەش دایکە. هـەروەکو پێشـــان دیمـــان، گرێـــی ئۆدیـــب بـــەپێی یاســـای بـــاوك،

بەئاراستەی سەرکوتکردنی مەیلو ئارەزووی کوڕ (پیاوی ئاینده) لەبەرامبەر دایکدا کاردەکات، بەڵام داخوازیی پیاو بەئاراستەی سەرلەنوێ دۆزینەوەی ئەو بکەرە ونە کاردەکاتو سەرئەنجام دۆزینەوەی نۆبووکێکی شەرمنو لەڕاستیدا بەدووبارە دۆزینەوەی دایك، وەڵامی ئەو خواستەی خۆی دەداتەوە.

هەڵبەتە ئەمە ئایدیایەکە کە بە حسابکردن بۆ گۆتەکانی نیتشە، دەتوانرێ بەئاراستەی لەکارخستنی کاریگەریی گریی ئۆدیبی فرۆید لێکبدرێتەوە، ژن بەلای زەردەشتی نیتشەوە، بەیاد هێنەرەوەی کەسێکە کە گەڕانەوەی جاویدانی لەدوای مەرگی خودا (واتە لەدوای مەرگی باوکسالاریی) دەهێنێتەوە یادو لەم ڕووەوەیە کە زەردەشت، دەزانێت کە هەموو دۆزینەوەکان، وەکو سەرلەنوێ دۆزینەوە وان. ئەو وێنەیەی کە نیتشە، بۆ دایك (ژن) دەیکێشێ، بەپێچەوانەی ئاشکراکردنی دەروونشیکارانی وەکو فرۆیدو لاکانەوە، بەهیچ شێوەیەك بەپێی یاسای باوك نییە، پیاو، دەزانێت کە سەرچاوەی ئارەزووی، سەرچاوەیەکی دڵنیا نییە، چونکە پیاو بێتواناییەکانی خۆی دیاریدەکاتو دەزانێ کە ناتوانێ زادگەی بوونی

خـۆی یـان کۆتـایی بێـت، کەواتـە پیـاو چـۆن دەتـوانێ خـۆی بێــت، لەکاتێکـدا کـە سەرچـاوەو کۆتـایی ئـەو لەجێگایــەکی دیکەیــە، ژن وەکــو زادگــە پێویســتی بەگەڕانـەوە نییـە، ژن هەمیشـەو بـەر لەهـەمووان لـەو شـوێنە بـووە، لـەم رووەوە، پیـاو دەزانـێ کـە زادگـەی بوونی، هەمیشـە وەکـو پێویست (ئەویدیـە). ئایـا ئـەم مەسـەلەیە، بـەهای (خـود) پەیوەسـت بـە (ئـەوی دی) ناخاتــە ژێــر پرســیارەوە؟ بــەباوەڕی فێمینیســتەکان، پیاوســــالاریی، تائێســــتاپەردەیەکی ئەســــتووری داوە بەهێنانە ژێر پرسیاری زادگەداو ویستوویەتی وەڵامـی ئــەو پرســیارەی پیــاو کــە خواســتی ژنو ناســینێتی، بەداهێنانی ئارمانی دوورەپەرێزیی بداتەوە.

هێزی ناونان

وێـڕای سـتایلی نووسـینو سـوودوەرگرتنی تایبـەتی نیتشـە لـەزمان لـەقاڵبی خـوازەو مـەجازو خـەیاڵو قسـەی هەڵبـژاردەو مۆنۆلـۆگو... کـە یارمەتییـەکی بەرچــاوی فێمینیســـتەکانی داوە بــۆ هێنانەکایـــەی نووسـینێکی ژنانــە، رەخنــەی نیتشـە لـەزمان وگۆتـە

میتافیزیکیەکان، دەتوانرێ بۆ پشتیوانی لە رەخنەی فیمینیستی لە فەلسەفەی کۆن بە کار بهێنرێ. هەروەکو لوسیَ ئیریگاری (Luce Irigaray)یش جەخت لەم مەسەلەیە دەکاتەوەو باوەڕی وایە کە ستایلی نیتشە، بەشێوەیەکی بنەڕەتی لەپێوەرە زمانەوانییە باوەکان دووردەکەوێتەوەو پشتیوانیی لەئەگەرێکی تازە دەکات سەبارەت بەنووسینێکی ژنانە، نیتشە زمان بەهاوبەش و هاوکارێك دەزانێت بۆ بنەڕەتیبوونی زیرەکانەی کۆمەڵێ چەمك لەفەلسەفەو میتافیزیکدا کە لەڕاستیدا شتێك نییە جگە لەڕەنگدانەوەی ئەو وشانەی ئێمە بۆ ناونانیان بەکارمانهێناوە، نیتشە لەپێشەکی کتێبی (ئەودیوی چاکەو خراپە)و لەبەشەکانی دیکەشیدا، باسی ئەو ئایدیا گرنگە دەکات کە یەکێك لەفاکتەرەکانی ئەو دۆگماتیزمەی کە لەبیرکردنەوەی ئێمەدا فۆرمەڵە بووە، بریتییە لەڕێزمان و (گەمەکانی زمان)، نیتشە زمان بەفەرمانڕەوای جیهان دەزانیَ و پێیوایە جیهان هەموو ئەوانەی تێیدایە، رەنگدانەوەیەکی دروستکردنی ڕێزمانە، نیتشە دەربارەی هێزی داهێنانی زمان و وشە، لەفەسڵی دووەمی کتێبی (زانستی شاد)دا کە پردێکی

پەیوەنــدیی گرنگــە لــەنێوان یەکــەمجار قبــوڵکردنی دوالیــزم لــەکتێبی (لــەدایکبوونی تراژیــدی)داو پاشــان نکـۆڵیلێکردنی لـەکتێبی (ئـەودیوی چاکەو خراپـە)دا، دەربــارەی ئــەو هێــزەی کۆسمۆپـۆلێتیزمی زمـان ئـاوا دەدوێ:

(ئەوەی کە بۆتـەهۆی زۆرتـرین زەحمـەت بـۆ مـن‌و هێشــتاش زەحمــەتم دەدات ئەوەیــە کــە هەســتدەکەم زانینـی نـاوی شـتەکان زۆر لەناسـینی خـودی شـتەکان گـرنگترە، نـاوو ناوبـانگ‌و گرنگیـی‌و بڕوکێشی ئاسـایی هــەموو شــتێ- واتــە ئــەو خاســیيەتانەی کــە ســەرەتا، زۆرجار بەهەڵەو دەستنیشانکردنی خودسـەرانە، وەکو جل‌وبــەرگێك کــە بــەقووڵیی بــەناوەڕۆك‌و شــێوەی نامۆیـــە هاتۆتـــە ئـــاراوە- لەبـــەر بـــاوەڕی ئێمـــەو فراوانبـــــوون‌و کـــــامڵبوونی ئـــــەو خاســــــییەتانە لەنەوەیەکـەوە بـۆ نەوەیـەکی دیکـە وردەوردە تێکـەڵی ئـــەو شـــتەبووەو بـــووە بەشـــوناس‌و دواجـــار بـــووە بەبــەدەنی ئــەو شــتە. شــێوەی ســەرەتایی هــەر شــتێ تەقریبــەن هەمیشــە دەبێــت بــەناوەڕۆکی‌و وا خــۆی دەنوێنێ کـە لەبنەڕەتـدا نـاوەڕۆکی بـووە، (دانـش شـاد، ص٥٨).

هەروەکو لەبەشەکانی رابردوودا ئاماژەی بۆ کراوە، ئەوە پیاوبوو کە هەموو شتێکی بەوە دەخوڵقاند کە مانـاو پێناسـەی پێدەبەخشـی، پیـاو بەهـەمان رێگـە ژنـیش خەڵقـدەکات کـە دنیاکـەی پـێ خـەڵق دەکـات، بەپێی قسەی نیتشە، پیاو ئەم کارە بە (هێـزی ناونـان) ئەنجامـدەدات. هـەروەها لەفەسـڵی پێنجـەمی (زانسـتی شـاد)دا، نیتشـە بەڕاشـکاویی بـۆ قسـەکردن لەسـەر عەشقی دوو رەگەزی جیاواز، سوود لـەزمانی سـەروەرو کۆیلە یان زمانی پیـاوو ژن وەردەگـرێ، نیتشـە دەڵێـت: (عەشـــق بـــەلای ژنـــەوە بـــەمانای (تەســـلیمبوونی تەواوەتییە)، بەڵام ئەگەر پیـاو وەکـو ژن عەشـق بکـات دەبێــت بەکۆیلــە (هــەمان سەرچــاوە ل٣٦٣). مایــەی ســەرنجە ئــەوە بــزانین کــە لەڕوانگــەی نیتشــەوە، فیـداکاریی ژن لەعەشـقیدا بەرامبـەر بـەپیاو، بایـەخی نییە، بەڵگەی ئەم کارە لەوێدا دەبینین کە نیتشە بـاس لـەپاکیزەیی ژنـان دەکـاتو هـاودەردیی خـۆی بـۆ ژنـان دەردەبــڕێ (هــەمان، سەرچــاوە ل٧١) لێــرەدا نیتشــە سەبارەت بـەڕەفتاری پیـاوان لەگـەڵ ژنانـدا، بەتایبـەتی لەمەسـەلە سێکسییەکاندا قسـە دەکـاتو بـاوەڕی وایـە ئـەو رەفتـارەی کـە پیـاوان سـەبارەت بـەم مەسـەلانە

گرتوویانەتەبەر، پیاوان دەکات بە (فاعیل)ی سێکسیو ژنانیش دەکات بە (مەفعول)ی سێکسیو بەم پێیەیە کە پیاو ژیانی عاشقانەی ژن ئیفلیج دەکات، نیتشە ئەوە دەستنیشاندەکات کە ژیانی عاشقانەی هەرکەسێ رۆڵێکی سەرەکییو بنەڕەتی هەیە لەژیانی ئەو کەسەدا، نیتشە لەم بارەیەوە دەنووسێ (برِو جۆری ئارەزووی سێکسی هەر مرۆڤێ هەتا دوا ترۆپکی گیانی ئەو مرۆڤە برِدەکات) (فراسوی خیرو شر، ص٧٥). بەقبوڵکردنی ئەم غەفڵەتە سێکسییە، ژن هەموو وزەو توانای خۆی بۆ هەبوونی ژیانێکی عاشقانەی ساغ لەدەستدەداتو جگە لەبێدەنگیی هیچ رێگەیەکی تر ناگرێتەبەر (دیسان هەمان بێدەنگیی پێشانو هەمان بێدەنگیی قووڵ: ژن هەتا لەبەرامبەر خۆشیدا بێدەنگدەبێتو چاوانی لەئاستی خۆشیدا دادەخات) (دانش شاد، ص٧١)، ژن بەم بێدەنگییو چاوداخستنەی لەبەرامبەر خۆیدا، لەراستیدا دەسەڵاتی شارەزایی لەدەربرِینو دەسەڵاتی خۆی لەدەستدەدات.

فیمینیستە هاوچەرخەکان بۆ تێگەیشتنی باشترو زیاتری ئەوەی کە نیتشە بە هێزی ناونان ناوی دەبات، هەوڵی زۆریانداوە بۆ ئەوەی بتوانن چەند رێگەو

میتۆدێـك فۆرمەڵـە بكـەن بـۆ ئـەوەی بـوونی مـرۆڤ لەجیهاندا راڤە بكاتو ئەمەش لە كاتێكدایە كـە ئـەوان ئاگاداری ئـەو مەسـەلەیەن كـە میحوەری قسـەو گوتـار هەمیشـە لـەژێر دەسـەڵاتی پیاوانـدابووە، فیمینیسـتە هاوچـــەرخەكان بـــە بـــەكارهێنانی زاراوەی (هێـــزی ناونان)ی نیتشە، وا قسە دەكەن كە (پیـاوان لـە ڕێگـەی بـەكارهێنانی هێـزی ناونانـەوە، لەڕاسـتیدا خواسـتو ویسـتی دەسـەڵاتی خۆیـان زیـاد دەكـەن) (لـین تـیرل، ١٩٩٨:ص٢١٤) پیـاوان لـەم رێگەیـەوە، نـەك تـەنها ژنـان دەخەنــە ژێــر هێــزی خۆیانــەوە، بــەڵكو تــەواوی جیهانیش دەخەنـە ژێـر هێـزی خۆیانـەوە، سـیمۆن دو بۆڤاریش بە جـوانیی هەسـتی بـەم خاڵـە كـرد، ئـەوەتا دەڵێــت: (نیشــاندانو خســتنەڕووی جیهــان وەكــو جیهـانێكی واقیعـی، ئیشـی پیاوانـە، پیـاوان جیهـان لەڕوانگـەی خۆیانــەوە وەسـفدەكەنو ئــەو وەسـفەی جیهانیـان لەگـەڵ حەقیقـەتی رەهـادا لێتێكدەچـێت) (جـنس دوم، ص١٦١). دەبـێ ئاگـاداری ئـەوەبین كـە دو بۆڤـوار دەڵێـت: (حەقیقـەتی رەهـا) لەڕاسـتیدا ئـەو نكۆڵیی لە هێزی ناونان ناكات كە چیرۆكی راستەقینە دەربـــارەی جیهـــان دەهێنێتـــە ئـــاراوە، بـــەڵكو

دو بۆڤـوار نکـۆڵیی لـەوە دەکـات کـە ئـەم چـیرۆکانە، چـەند چـیرۆکێکی لەچـاککردن نـەهاتووی واقیعێکـی لـەگۆڕان نـەهاتووبن. ئـەم چـیرۆکانە راسـتەقینەن، لەبەرئـەوەی دەسـت بـۆ خوڵقانـدنو داهێنـانی واقیـعو شتی نوێ دەبەن.

هـەروەکو وتـرا، نیتشـە لـە (پـاکیزەیی ژنانـە)دا ئـەوەی روونکـردەوە کـە چـۆن بابـەتیبوونی سێکسـی ژنـان، ژنـان بـەرەو بێـدەنگیی دەبـات. مەترسـی بێـدەنگیی، مەترسـی لەدەسـتدانی هـەموو شـتێکە، ئەگـەر ئێمـە کـار بـەو گۆتەیـەی نیتشـە بکـەین کـە لەشـۆپنهاوەری وەرگرتـووەو تیایـدا دەڵێـت (هـەر ئـەو کەسـە بـە کـە هـەیت)و روانگـەی خۆمـان هـەبێ، لـەم حاڵەتەدا دەتوانین هەموو شتێکمان هەبێت، بێدەنگیی لەترسـەوە سەرچـاوە دەگـرێ. تـرس لـەئازار، تـرس لـەمردن، بـەڕای نیتشـە بێـدەنگیی ژنـان بـەهۆی ترسەوەیە لـەپیاو. (هـەتا ئێستا تـرس لـەپیاو بەباشـی ژنـانی لەڕەگوڕیشـەوە تاسـاندووەو جڵـەوی کـردوون) (فراسـوی خیروشـر ص٢٣٢) کەواتـە ژن دەبـێ ئـەو بێدەنگییـەی خـۆی بشـکێنێ، دەبـێ باسـی ئەزموونـە تایبەتییـەکانی خـۆیو خواسـتو ویسـتەکانی خـۆی

بکات، ژن دەبێ هێـزی ناونـان بەدەسـتبێنێ بـۆ ئـەوەی لەو ڕێگەیەوە بتوانێ ڕەگەزو پیاوسـالاریی‌و زەبـوونیی ژنان‌و زۆر لەم وتەزایانە نـەك وەکـو پێـوەری ئاسـاییو پەسەندکراو، بەڵکو وەکو چەند شتێ لەبەرچاو بگـرێ کــە لەڕێگــەی ئــەو هێــزەوە واتــە هێــزی ناونــان، دروســـتبوون، هـــەروەها بەشـــێوەیەکی جیـــاوازو بەئاراســتەی خوڵقانــدنی واقیعێکــی ناسێکســی تــازە زمــان‌و هێـزی قسـەکردن بـەکاربێنێ، هـەروەها لـەم بارەیـەوە، نیتشـە خۆشـی ئـەوەمان بیردەخاتـەوە کـە (تـەنها لەپلەوپایـەی خوڵقێنـەردا دەتـوانین شـتێك لەناوبەرین؛ هەڵبەتە نابێ ئەوەش فەرامۆشـبکەین کـە تەنها بەداهێنانی نـاوی نـوێ‌و هەڵسـەنگاندن‌و ئەگـەرە تازەکـان دەتـوانین بەرەبـەرە شـتی تـازە بخـوڵقێنین) (دانش شاد، ص٥).

دوا وتە *

بەرای من هاوڕێیەکی راستەقینەی ژنان ئەمڕۆ پێیان دەڵێت (باژنان دەربارەی خۆیان بێدەنگ بن) (فراسوی خیرو شر، ص ٢٣٢)

لەم لێکۆڵینەوەیەدا لەباس و گفتوگۆوە دەربارەی بنەماکانی بیری نیتشە- دەستمان پێکردو ئەو پرەنسیپە گرنگانەمان روونکردەوە کە لە فۆرمەڵەبوونی بیری نیتشەدا کاریگەرییەکی زۆریان هەبووە. چەند پرەنسیپێکی وەکو خواستی هێز، گەڕانەوەی نەمر، داهێنانی رۆشنبیریی، بەها تازەکان و رەخنەو وێرانیی رۆشنبیریی و بەها کۆنەکان. پاشان بەبەکارهێنانی ئەم پرەنسیپانە هەوڵمانـدا بابەتی لێکۆڵینەوەکەمان واتە (ژن لەبیری نیتشەدا) بخەینەڕوو، و دیدگا(روانگە)کانی نیتشە لەم بارەیەوە باسبکەین. هەردوو دیدگای دژبەیەکی نیتشەمان

* ئەم دوا وتەیە دەربارەی هەموو کتێبەکەیە نەک تەنها بەشی سێیەم کەتەرجومەمان کردووە.(وەرگێڕ)

دەربارەی مەسەلەی ژن و تایبەتمەندییەکانی ژنان بەیانکرد *و لەهەندێ شوێنی باسەکەشماندا ئاماژەیەکیشمان بەسەرچاوە رەخنەییەکاندا دەربارەی هەردوو دیدگاکە. بمانەوێ یان نەمانەوێ بەشێوەیەکی راستەوخۆ یان ناراستەوخۆ نیتشە بەهەردوو دیدگا نێگەتیف و پۆزەتیڤەکەیەوە لەم بارەیەوە بوو بەسەرچاوەی گۆڕانکارییەکی زۆر دەربارەی ژنان و مەسەلە تایبەتییەکانیان. ئەوگۆڕانکارییانەی کەپاشان لەبەشی سێیەمدا لەژێر ناونیشانی -نیتشەو فێمینیزمی هاوچەرخ-دا لێیان کۆڵراوەتەوە کە لەڕاستیدا زیاتر چەند شیکردنەوەو دەربڕین و مامەڵەیەکن کە فیمینیستە هاوچەرخەکان سەبارەت بە ڕاو بۆچوون و بیری نیتشە هەیانە. ئەم مەسەلەیەش بۆ خۆی خستنەڕووی چەند باسێکی لەبوارە جیاوازەکاندا لێکەوتەوە، لە باسی یاسایی و کۆمەڵایەتییەوە بگرە تابواری فیکری فەلسەفی، هەروەها چەند رێگایەکی تازەشی کردەوە دەربارەی تێڕوانینی نوێ لەبواری زمان و فیکردا.

ئەم نووسینە نە وتارێکی ئاگرینە دەربارەی دژایەتی ژن کە بە میرات لەنیتشەوە ماوەتەوەو نە

بەرگرینامەیەکـە لـەبواری مافـەکانی ژنانـدا، بـەڵکو هـەوڵی ئێمـە بـۆ تـەرحکردنی مەسـەلەیەکی تازەیـە دەربارەی ژن و ئامادەبوونی ژن، بەتایبـەتی لەناوەنـدی بـیری فەلسـەفیدا. گومـان لەوەدانییـە کـە ئێمـە بـۆ لێکۆڵینــەوەی دیـدگای نیتشـە دەربـارەی ژن کـارێکی سەختمان لەپێشدایە. نیتشـە نـەدەتوانرێ بەراشـکاویی بـە دژی ژن لەقەڵـەم بـدرێ و نـە ئـەوەی بەئاسـانی مـۆری (فیمینیسـت)ی لێبـدرێ؛ چـونکە هـەروەکو بینیمـــان، بیروڕاکـــانی نیتشـــە دەربـــارەی ژن زۆر تێکچـڕژاو و تەمومـژاویی و نـاکۆکی ئـامێزە هـەروەکو چـۆن زۆر ڕەگـەزی دژی ژنمـان لــە نووسـینەکانیدا دۆزییـــەوە، هـــەروەها لەبەرهەمەکانیـــدا گـــەلێ ڕەگەزیشمان دەربارەی ئەوەش نیشاندا کـە نیتشـە دژی ژن نییـە کەمایـەی سـەرنجن. لـەم ڕووەوە بـە دژی ژن لەقەڵەمـدانی نیتشـە زۆر سـاویلکانە دێتـە بەرچـاو. ڕاسـتە زۆر شـت لەئارادایـە بـۆ دوورکەوتنـەوە لـەوەی نیتشـــە دەربـــارەی ژن وتـــوێتی و نووســـینەکانی بەشـێوەیەکی ناتەندروسـت دژایـەتی ژن بەیاندەکـەن. بەڵام بەشێوەیەکی گشتی، دەبێ بایەخ بەو خاڵـە بـدرێ کە ئەو وتانـەی نیتشـە کەبەڕوکـەش دژی ژنـن تـۆوی

بنەماشکێنی و هەڵوەشانەوەی دژایەتی ژنیشیان لەگەڵ خۆیاندا هەلگرتووە.

ئـەوەی گرنگـە ئـەو مامەڵـەو شـیکردەوانەیە کـە فەیلەســوفە فێمینیســتەکان ســەبارەت بــەڕاوبیرو بۆچـوونەکانی نیتشـە کردوویانـە، هـەروەها سـەراپای قوتابخانــەو ڕێبــازە فەلســەفی و ئــەدەبی و هونــەری و دەروونزانییــەکان و هتــد. ســوودیان لــە ئیلــهامی سەرســووڕهێنەرو ئــەو سەرچــاوە دەوڵەمەنــدەی کەبەرهەمــەکانی نیتشـە خسـتوویانەتە بەردەسـتیان، وەرگرتووە. بەم پێیە، بەکارهێنانی دۆگماو یەکلایەنـە روانــین لـە دیـدگای نیتشـە دەربـارەی ئـەم بابەتـەی باسمـانکرد یـان هـەر بابـەتێکی دیکـە، ڕێگـەی سـوود وەرگــرتن لەتــەواوی ئەندێشــەکانی ئــەم فەیلەســوفە مەزنـە دەگـرێ. نیتشـە تیورسـینێکی گەورەیـە و لـەم رووەوە، نەك تەنها بـۆ فێمینیستەکان بـەڵکو بـۆ زۆری تــر بەتایبــەتی ئەوانــەی لەباســی نــوێی وەکــو بونیادگــەریی و هەڵوەشــانەوە(تفکیــك) و پۆســت بونیادگەریی و هیرمۆنتیکی نـوێ و پۆسـتمۆدێرنیزم و هتــد-دا کاریــانکردووە، بۆتــە سەرچــاوەی کۆمــەڵێ گۆرانکــاریی گــەورە. بۆنموونــە ئــەو شــیکردنەوە

فیمینیستیەی کە لەفیکرو بیروڕای نیتشەوە سەرچاوەی گرتووە، لەژێرکاریگەریی فەیلەسوفە فەرەنسیەکاندا بەتایبەتی فۆکۆو دریدا دایە کەخۆیان لەبیری پۆست بونیادگەرییدا کاریگەرییەکی زۆری نیتشەیان لەسەرە پاشان، تەیاری نوێی فەیلەسوفە فێمینیستەکان کاریگەریی فەیلەسوفانی پۆست بونیادگەرییان کەوتۆتەسەر.

نیتشە رەخنە لەترادسیۆنی عەقلانی خۆرئاواو ئەو رۆشنبیرییە دەگرێ کەبۆ ماوەیەکی دوورودرێژ لەدەوری فەلسەفە بوو، رەخنەی نیتشە لەمەسیحیەتیش هەمان ئەو رەخنەیە لەخۆ دەگرێ کەلە فەلسەفەی دەگرێ. لەراستیدا رەخنەکەی نیتشە هەموو شتێ دەگرێتەوە کە دەیەوێ پیرۆزو باڵا بێت تائەو شوێنەی کەتەنانەت هەمان ئەم رەخنانەی لەپۆزەتیڤیزمیش هەیە. نیتشە فەیلەسوفی رۆشنبیرییەو لەوەش باڵاتر فەیلەسوفی ژیانە، نیتشە سەبارەت بە هەموو شتێ رەشبینە کە ببێتە هۆی لاوازکردن و نکوڵیکردن لەژیان. نیتشە ئەو فاکتەرانەی کە یارمەتی ئەو رەوتە پاشەوپاشەیان داوە، بەفاکتەری ئەپۆلۆنی (خودای هەتاو) دەزانێت

کـە بەسـەر تراژیـدیاو هەرشـتێکدا کەدیڤینیزڤسـییە زاڵبـووەو رۆشـبیرییەکی کـردووە بەفـەرمانرەوا کەمیراتێکـەو لەسـوکرات و بـیری عـەقڵانی ئـەو بـەجێماوە. دژایـەتی نیتشـەش لەگـەڵ جوڵانـەوەی فیمینیستی سەردەمی خۆیدا لەبەر هەمان هۆ بووە، چـونکە ئـەم جوڵانەوەیـەش بەیـەکێکی تـر لـە فاکتـەرەکانی ئـەپۆڵۆنی دەزانـێ کـە بـە ئاراسـتەی رەتکردنـەوەی ژیـان و نەخۆشـکەوتنی دەڕوات و جگـە لـە دوژمنایـەتی هۆیـەکی تـری نییـە. هـەموو ئەمانـە روخساری سوکراتین کەعەقڵ بەباڵاتر لە هەست و بیر بـەباڵاتر لـەژیان دەزانێـت و رۆشـنبیرییەکی نـەخۆش دەهێنێتە ئاراوە.

سەرەڕای دژایەتی ژن لەلایەن نیتشەوەو سوکایەتی کـردن بـەفێمینیزم و رەخنـەگرتن لـەئاکاری کۆیلایـەتی، رەخنـەکانی نیتشـە زوو گـوێگرێکی زۆری بـۆ لای خـۆی راکێشاو لـەنێو هـەموو ئەوانـەدا چـینی کرێکـارو ژنـان لەهـەموویان زیـاترن. راسـتە رەخنـەی نیتشـە لـە لیبرالیـزم و یەکسـانیخوازیی، نیتشـەی لای ئەو فیمینیستە ئەمریکاییو ئینگلیزانە ئەفەرۆز کـرد کەئامانجی سیاسی وئابوورییـان هەیـەو زیـاتر جـەخت

لەسـەر بنـەمای سیاسـی دەکەنـەوە بـۆ رزگـاری ژنـان، بـەڵام بیروبۆچـوونەکانی نیتشـە دەربـارەی سـێکس و هەسـت، رەخنـەی لـەدۆگماتیزم و تەنانـەت لـەبیری دەسـتەبژێری رۆحـانی نیتشـەی لای زۆربـەی ژنـان خۆشەویست کردووە.

نیتشـەش وەکـو فێمینیسـتەکان زۆر لەدۆگماتیزمـە فەلسەفیەکان رەتدەکاتەوە. هـەروەها ئـەو بیروڕایانـەی دەربـارەی هێـز بـوون و پڕبـوون لەمتمانـەو بێچەندوچـوونی ودەسـەڵات، بـە تێڕوانینێکـی نوێـوە لەفەلسـەفەدا، واتـە بەرەخنەیـەکی رۆشـنبیریی جینالۆجیاو سایکۆلۆجیاوە خستەروو. نیتشە بـاوەڕی بەخواسـتی هێـزو متمانـەی هەیـە لـە قەڵـەمڕەوی ناسیاسـیدا، راسـت لەبـەر هـەمان هـۆ رەخنـە لەپیاوسـالاری یـان بـاوك سـالاریی دەگـرێ و لـەم ڕووەوەیە کە فەلسەفەی نیتشە بۆ زۆر لـە فەیلەسـوفە پیاوسـالارەکان بێزارکـەرە. نیتشـە ئەوەنیشـان دەدات کەباوکسـالاریی لەبـەر ئـەوە متمانـەی خـۆی بەدەسـت نـاهێنێ کـە ئـەو متمانەیـە راسـتە، بـەڵکو حکومـەتی پیاوسالاریی وباوکسالاریی متمانـەی خـۆی لەبـەر ئـەو هێـزەی کەهەیـەتی و لەراسـتیدا لەرێگـەی زۆرو

سـەرکوتکردنەوە بەدەسـت دەهـێنێ. لێـرەدا چـەمکی خواسـتی هێـزی نیتشـە، مانایـەکی زۆر گـرنگ وەردەگـرێ. کـە ئەوەیـە کـە خواسـتی هێـز لەچەوسانەوەی ئەوی دی و باڵادەستی نییـە بەسـەریدا بەڵکو خواستی هێز خواستێکی باڵادەسـتی خـودە. ئـەم مەسەلەیەش ئەوەمان پێدەڵێت کە زۆر شـیاوتر دەبـوو ئەگـەر باسـی ڕەخنـەی نیتشـەمان بکردایـە لـەپیاو سالاریی و هێـزی باوکسالاریی کەئەمـەش بۆخـۆی زۆر زووتـر یارمـەتی دەدایـن لەبەدەسـتهێنانی ئامانجەکەماندا.

لەم ڕووەوەیە کەباسی هێزو خواستی هێز لە بیری نیتشـەدا بـۆ فێمینیسـتەکان زۆر گـرنگو پـڕ بایـەخ دەبێ. مەبەستی نیتشە لـە دەسـەڵات، ئـەو هێـزە نییـە کەباوکسـالاریی و حکومـەتی پیاوسـالار لـە هەنـدێ شـوێنی بوارەکـانی ژیانـدا پیـادەی کـردووە بـەڵکو خواستی هێز چەمکێکی باڵاترو فراوانترە.

نیتشـە بەبایەخدانـە تایبەتییەکـەی بەچـەمکی تۆڵەسـەندنەوە ڕێگـە بـۆ فەیلەسـوفە فێمینیسـتەکان ئاواڵـە دەکـات، ئـەو ڕێگەیـەی کـە تیایـدا ئـەوە نیشـان بـدەن کـە تـاکو ئێسـتا تۆڵەسـەندنەوەی پیـاوان، ژنـانی

سەرکوتکردووەو هەمان ئەم شیکردنەوەیەی سەبارەت بەتۆڵەکردنەوە لای فەیلەسوفە فێمینیستەکان بۆ تێگەیشتنی ئەوەی هەتا ئێستا لەدژی ژنان وتوویەتی‌و کاری پێکراوە، زۆر گرنگیی پەیدا دەکات.

نیتشە لەڕەخنەگرتن لەئارمانی دوورەپەرێزیدا، ئارمانێکی مەبەستە کە بەئاراستەی سووککردن‌و بێبەهاکردنی ژیان بەرەوپێشەوە دەچێ‌و لەم ڕێگەیەوە جیهانی مادیی بێبەها دەکات. نیتشە ئەم دنیایە بەهۆ (وەسیلە)یەك بۆ گەیشتن بەجیهانێکی جاویدانەو رۆحیی لەبەرچاودەگرێ‌و ئەوە نیشاندەدات کە چۆن هەمان ئارمان ڕێگە بەقەشەو فەیلەسوفەکان دەدات بۆ بەسەر جیهانی ماددیی‌و نا رۆحیدا زاڵبن‌و هەمان مەسەلە ڕێگەیەکی زۆری بۆ رەخنەی فێمینیستی فەراهەمکردووە، هەروەها رەتکردنەوەی دوالیزم‌و گشت جۆرە رووبەرووبوونەوەیەك‌و باوەڕ نەبوون بەناکۆکیی بەهاکان، یەکێکی ترە لەو ئەنجامە بەکەڵکانەی کە فەلسەفەکەی نیتشە بۆ ئەو فەیلەسوفانەی فەراهەمکردووە کە دەربارەی ژن‌و مەسەلە تایبەتییەکانی ژن توێژینەوە دەکەن.

ئــەم لێکۆڵینەوەیــەی کــە کردمــان، تێڕوانینێکــی گشـتی سـەبارەت بەبابەتەکـە خستەڕوو کـە هەریەکـە لەم بابەتانە بۆخۆیان بەتەنیا دەتوانن تەرحێ بـن بـۆ خوێندنەوەی نوێ و سەربەخۆ.

چەند بابەتێکی وەکو شوێنی ژن لـەبیری هونـەریو ئێســـتاتیکای نیتشـــەدا، کاریگـــەریی نیتشـــە لەســـەر فێمینیزمـــی شـــیکاریی کاریگـــەریی نیتشـــە لەســـەر فێمینیزمــی سیاســی، پەیوەنــدی ژن و راســتی، ژن و هونـــەر، ژن وژیـــان، ژن و عـــەقڵ لـــەبیری نیتشـــەدا، پەیوەنـــدی فێمینیزمـــەکان بەپوچـــگەرایی نیتشـــەوە پەیوەنـدی فیکـرو مێـژووی فەلسـەفە لەگـەڵ سێکسـدا، رۆڵـی ژن لـە پێگـەی بـیری فەلسـەفیدا، زمـان و فکـری تایبـــەتی ژنـــان، نووســـینی ژنانـــەو گـــەلێ بابـــەتی تـــر کەپێویســـتیان بەخوێندنـــەوەو لێکۆڵینـــەوەی زیـــاتر هەیە.

سەرچاوە:

زن درتفکر نیچه

نوشین شاهنده

چاپ اول۱۳۸۲

انتیشارات قصیده سرا